

ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 2014-2020 г.
Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони:
Европа инвестира в селските райони

СОЦИАЛНО- ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНИТЕ БЕРКОВИЦА, ГОДЕЧ И ДРАГОМАН

в изпълнение на Административен договор №
РД 50-76 от 22.03.2023 г. по проектно
предложение № BG06RDNP001-19.610-0017, с
наименование: „Подготовка на стратегия за
местно развитие с участието на местната
общност на територията на общини Берковица,
Годеч, Драгоман“

ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 2014-2020 г.
Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони

2023 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	3
Географско положение, граници и транспортна свързаност	5
Състояние на общинската инфраструктура	8
Селищна мрежа и население на територията.....	9
Образование, заетост и благосъстояние на населението	14
Климат и природни ресурси	23
Разпределение на горски и земеделски територии.....	24
Води	24
Защитени територии и Натура 2000.....	25
Екология.....	28
Здравеопазване.....	30
Социални услуги.....	32
Култура	44
Читалища и читалищна дейност.....	44
Любителско художествено творчество и фестивали.....	45
Обекти на национално културното наследство	50
Религиозни обекти на територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман	56
Спортни клубове и НПО	61
Икономика	64
Горско стопанство	65
Земеделие.....	66
Местен бизнес	68
Занаяти.....	73
Кръгова икономика и социалните предприятия	76
Туризм.....	79
Интелигентни селища.....	87
Анализ на местните и регионални предимства, възможности и потенциал за развитие, в т.ч. анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT анализ)	90
Общи препоръки	97

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

Национална програма за развитие България 2030

Интегрирана териториална стратегия за развитие Северозападен регион

Интегрирана териториална стратегия за развитие Югозападен регион

Стратегия на Област София за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021-2030 г.

Стратегия на Област Монтана за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021-2030 г.

Национална стратегия за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021-2030 г.

План за интегрирано развитие на Община Берковица за периода 2021 – 2027 г.

План за интегрирано развитие на Община Годеч за периода 2021 – 2027 г.

План за интегрирано развитие на Община Драгоман за периода 2021 – 2027 г.

Националната концепция за пространствено развитие

Стратегия за преход към кръгова икономика 2022 – 2027 г.

Регистър на туристическите атракции на Министерство на туризма

Регистър на вписаните туристически сдружения на Министерство на туризма

Регистър на местата за настаняване, заведенията за хранене и развлечения на Министерство на туризма

Регистър на лечебните заведения за извънболнична помощ

Данни от общинските администрации – Берковица, Годеч и Драгоман

Данни от областна дирекция „Земеделие“ – София и Монтана

Данни от Дирекция „Бюро по труда“

Данни от регистри на БАБХ

Данни от НСИ

Въведение

Настоящото проучване е възложено от **Сдружение „Местна инициативна група–Берковица и Годеч“** с предмет: **„Социално-икономически анализ на територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман“** в изпълнение на административен договор № РД 50-76/22.03.2023 г. с Министерството на земеделието за прилагане на подмярка 19.1 „Помощ за подготвителни дейности“ на мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ от ПРСР 2014-2020 г., с финансовата подкрепа на Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони.

Целта на анализа е да изследва състоянието на социалните дейности, образование, здравеопазване, икономика, земеделие и бизнес на територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман, да проучи състоянието и възможностите за развитие и да проучи възможностите за повишаване на местните доходи и подобряване качеството на живот. В изпълнение на тази цел са проучени основните характеристики в отделните сфери на социално-икономическото развитие на територията на МИГ–Берковица и Годеч и община Драгоман, като са използвани национални и регионални регистри, официални планови

документи на общините, плановете за интегрирано развитие на общините (ПИРО) за периода 2021 – 2027 г., статистическа информация от Националния статистически институт, данни от общините и административните структури на държавната администрация в тях за някои сектори – например земеделие, социална политика и заетост.

Социално-икономическият анализ надгражда акумулираната до момента информация от общинските планови документи и одобрените Стратегии за местно развитие на СНЦ „МИГ – Берковица и Годеч“ за периода 2007 – 2013 г. и 2014 – 2020 г., с оглед на това, че се предвижда разширение на територията, както и необходимост от акцентиране върху специфични иновационни за територията модели, като социалната икономика, интелигентните селища и дигиталната трансформация. В тази връзка е събрана разнообразна информация от различни сектори на социално-икономическия живот, които са специфични за подхода BOMP.

Използвана е актуална информация в следните области: икономическо развитие, техническа инфраструктура, демографско развитие, доходи, пазар на труда, образование, здравеопазване, социални услуги, опазване на околната среда, външна среда и др. Освен статистическа информация, е проучен максимално широк набор от документални източници – проекти, планове, стратегии, документи, доклади, анализи и др., които имат отношение към предмета на дейността в съответствие с политиките на местно, регионално и национално ниво, вкл. и политиките по десегрегация и деинституционализация, както и хоризонталните политики на ЕС.

Информацията в „Социално-икономически анализ на територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман“ е актуална към 2022 г., като е използвана статистическа информация и за 2021 г. и 2023 г. и тенденциите и за развитие, с оглед максимално доближаване до актуалното състояние на територията. Например – когато се подготвят мерки, насочени към рано напуснали и отпаднали от образователната система, или към роми, е необходимо да се прецизира точно целевата група с оглед адекватно изчисление на разходите за съответните интервенции. Информацията за населението е предоставена към 31.12.2020 г., 2021 г. и 2022 г.

Използвани са препоръки и изводи от изготвени проучвания и анализи по поръчка на МИГ – Берковица и Годеч, в области като потребности от услуги в селата, нивото на дигитализация в различните сфери на бизнеса и местните институции, анализ на нагласите у производители, предприемачи, училища, публична администрация и т.н. за създаване на условия за сътрудничество, проучване и анализ на потребностите и възможностите за развитие на дейността на читалища и НПО на територията на МИГ – Берковица и Годеч, проучване за състоянието и възможностите за развитие на занаятите, и др. Допълнително е извършено проучване за възможностите за развитие на социално предприемачество чрез стратегия за BOMP и потенциала за развитие на социална икономика на територията на трите общини – Берковица, Годеч и Драгоман.

Типа на проучването, от гледна точка на методология, може да бъде определено като емпирично и индукционно. В същността на методиката на настоящото изследване е структурно-функционален подход, който определя, че всеки реален обект като система има своята структура, обхващаща подсистеми и други компоненти.

В тази връзка използваните субметоди са аналитико-синтетичният метод от теоретичните, а от емпиричните – външното наблюдение, експериментът, експертните оценки и др.

Географско положение, граници и транспортна свързаност

Община Берковица е разположена в Северозападна България, в южната част на област Монтана. Територията на община Берковица обхваща 465,043 кв. км, което представлява 12.8% от територията на област Монтана и 2.4% от територията на Северозападен район от ниво 2. Тя е втората по територия община в рамките на област Монтана след община Монтана. Гранични на община Берковица са общините Монтана, Криводол, Вършец, Георги Дамяново и Годеч.

Територията на община Берковица попада в пределите на Западна Стара планина и Западния Предбалкан, като релефът и е високо, средно и ниско планински. Най-ниската надморска точка е 250 м. в с. Боровци, а най-високата - връх Ком с 2016 м.

Съгласно Националната концепция за пространствено развитие (НКПР) гр.

Берковица е от четвърто йерархично ниво¹, а община Берковица е средно урбанизирана община² (междинна). Съгласно НКПР за периода 2013–2025 г., актуализация 2019 г., град Берковица е считан като опорен център от четвърто ниво (малък град с микрорегионално значение за територията на групи общини) в Северозападен район за развитие (СЗР).

Община Годеч обхваща площ от 374 кв. км. и е разположена в югозападна България, по южните склонове на Стара планина, в северозападната част на Софийска област между общините Драгоман, Своге, Берковица, Костинброд и границата ни с Република Сърбия. Надморската височина на Годечкия регион се движи между 700 и 1 200 м. Релефът е полупланински. Град Годеч се намира в планински район. Отстои на 50 километра от град София. На север се издига Берковският дял на Стара планина с връх Ком (2016 м), на юг е разположена Чепън планина с най-висок връх Петровски кръст (1206 м), а на изток са крайните издънки на Мала планина. Общината се характеризира с голямо разнообразие на релефни форми.

¹ Тези градове са центрове, предлагащи работни места и основни услуги със значение за собствената си и за съседните по-малки общини. Те са избрани с оглед подходящото им местоположение в територията на областите, демографската им големина, наличните им функции в сферата на икономиката и социалната сфера, въпреки занижените им социалноикономически показатели.

² Източник: Социално-икономически анализ на районите в Р. България, 2019 г.

Съгласно НКПР гр. Годеч е от пето йерархично ниво (много малки градове и села, центрове на общини), т.е. слабо урбанизирана община (периферна).

Общото при трите общини е планинският характер на територията, високият процент горски и земеделски площи, и преобладаващата част на защитените територии.

Таблица: Разпределение на територията на общини Берковица, Годеч и Драгоман по фондове

Площ/ХА	Берковица	Дял в %	Годеч	Дял в %	Драгоман	Дял в %
Урбанизирана	1 602,4	3,45	1 346,9	3,59	2 834,15	8,75
Земеделска	21 787,1	46,85	23 027,8	61,45	16 372,98	55,44
Горска	21 820,8	46,92	12 555,2	33,51	11 196,27	34,58
Защитена	315 023	67,94	29 540,3	78,83	32 380,49	64,82
Територия на транспорта	241	0,52	426,6	1,14	241,91	0,75
Територия, заета от води и водни обекти	1 053,7	2,27	115,1	0,31	155,35	0,48

Община Драгоман е разположена на площ от 323,79 кв. км. в Югозападна България и граничи със следните общини: на север с община Годеч, на изток с община Сливница, на юг с община Трън и на запад с Република Сърбия. Административният център на общината е град Драгоман. Разположен е в малко високопланинско поле, в западната част на Софийската котловина, на около 36 км. западно от София и на 15 км. източно от Република Сърбия.

Средната надморска височина на град Драгоман е 722.40 метра. Най-ниската надморска височина в общината се намира при село Калотина, около 495 м. Най-ниската точка е нулата на рейката на река Нишава – 488.66 метра, а най-високата е връх Петровски кръст – 1206 м. Теренът, на който се намира и развива общината е карстов. Окаряването е почти повсеместно явление (Чепън, Три уши, Ждрелото на р. Нишава, Габерски камък и др), поради тази причина дъждовната повърхностна вода пропада в земните недра. Изворите и породилите се от тях потоци, поради вододелния характер на района се превръщат в притоци на двете най-големи реки течащи през общината – Габерска (Борелска) река и река Нишава.

Съгласно НКПР гр. Драгоман е от пето йерархично ниво (много малки градове и села, центрове на общини), т.е. слабо урбанизирана община (периферна).

Общините Берковица, Годеч и Драгоман са гранични общини, разположени в планински и полу-планински райони, със сложен релеф и ограничена в развитието си пътна инфраструктура. Общините Годеч и Драгоман граничат с външна за страната граница, и средната им надморска височина е значителна, особено в община Драгоман. Община Берковица попада в Северозападен район за развитие, а общините Годеч и Драгоман – в Югозападен.

Транспортна свързаност

През община Берковица преминава най-краткият път от Северозападна към Югозападна България, както и от Западна Европа към Южна България и Близкия изток през прохода

Петрохан. В град Берковица има отклонение на железопътната линия Мездра – Видин /Лом с дължина около 25 км. Транспортната достъпност до община Берковица се осъществява основно чрез пътната и железопътната мрежа. Въпреки наличието на жп линия, от водещо значение за общината е автомобилният транспорт, чрез който се осъществяват връзките между отделните населени места в общината, както и връзката с други селища от страната. Предвид планинския релеф на територията, общинската пътна мрежа е с особена важност за община Берковица. За повече от населените места общинските пътища са единствените, които ги свързват с центъра на общината или други населени места. На север от община Берковица преминава първокласният път път I-1 граница Румъния – Видин – Монтана – Ботевград – София – Благоевград – Кулата – граница Гърция (Европейска категоризация Е79). Пътят формира коридора на основната ТЕН-Т мрежа - „Ориент/Източно-Средиземноморски”, трансевропейския транспортен коридор №4 - Дрезден/Нюрнберг – Прага - Виена/Братислава – Гьор – Будапеща – Арад - Констанца/Крайова – Видин - София - Солун/Пловдив – Истанбул. Коридор № 4 провежда международните потоци между Румъния, България и Гърция посредством българския участък Видин – Монтана - София – Кулата (Е – 79), като осигурява връзка между р. Дунав и Бяло море.

През територията на община Годеч не преминават първокласни пътища. Най-високото ниво на транспортното обслужване в общината се осъществява от второкласния път Годеч-София. Общата дължина на пътищата II-ри и III-ти клас в общината е 52 км., разпределени както следва: пътища II-ри клас 30 км, пътища III-ти клас 22 км. Между гара Калотина и маневрен район Станинци, попадаща на територията на Община Годеч, е железопътна линия трета категория, по която към момента преминават по 5 броя директни товарни влакове. Територията на община Годеч се обслужва преимуществено от автомобилен транспорт. Всички населени места са свързани с пътища. На територията на община Годеч е развита 148 км пътна мрежа. Транспортната връзка със столицата София е ежедневна и се осъществява чрез автобуси и микробуси. През територията на общината не преминават първокласни пътища. Най-високото ниво на транспортното обслужване в общината се осъществява от второкласния път Годеч - София. Общата дължина на пътищата II-ри и III-ти клас в общината е 52 км., разпределени както следва: пътища II-ри клас 30 км, пътища III-ти клас 22 км.

Община Драгоман се явява важен транспортен възел с добре изградена инфраструктурна обвързаност със столицата, от една страна, и с Република Сърбия - от друга. Пресича се от международния път Е 80, който свързва Западна Европа с Близкия Изток. Опорни точки на общината са ГКПП „Калотина“, гр. Драгоман и връзката им със Софийския околоръстен път и самата София. Близостта на община Драгоман до столицата София и съществуването на важен КПП на територията на с. Калотина не измества общината в по-високо йерархично ниво съгласно Националната концепция за пространствено развитие. Единствено гр. Берковица е считан като опорен център от четвърто ниво (малък град с микрорегионално значение за територията на групи общини) в рамките на СЗР, докато Годеч и Драгоман са поставени на пето ниво. В общината е лошо състоянието на общинската пътна мрежа и на третокласните републикански пътища. Има наличие на нерегламентирано летище, което частично попада в обхвата на Драгоманското блато.

Изводи

✓ Грите общини се намират в слабо урбанизирана територия, разположена в периферията на страната.

- ✓ Планински и полупланински релеф, висока надморска височина.
- ✓ През община Берковица преминава най-краткият път от Северозападна към Югозападна България, както и от Западна Европа към Южна България и Близкия изток през прохода Петрохан.
- ✓ През община Драгоман преминава международния път Е 80, който свързва Западна Европа с Близкия Изток, вкл. КПП Калотина.
- ✓ Автомобилният транспорт е основен за транспортна свързаност с населените места на територията.
- ✓ Основната пътна мрежа на пътищата е II-ри и III-ти клас.

Състояние на общинската инфраструктура

За състоянието на общинската инфраструктура, свързана с качеството на живот на местното население и предлаганите услуги от страна на общините, е проведено анкетно проучване сред кметовете на населените места (селата) в трите общини.

Уличната мрежа в селата в община Драгоман е в лошо или в много лошо състояние и се нуждае от ремонт. Пътят до селата е в добро състояние, според анкетираните, но уличната мрежа и ВиК мрежата са в лошо и много лошо състояние.

Хранителен магазин има в с. Цръклевици, с. Раяновци, с. Голямо малово, с. Габер, с. Прекръсте, с. Мало малово (вкл. кръчма) и с. Василевци.

Офис на Български пощи има само в с. Цръклевици, с. Габер, с. Круша, с. Летница, с. Мало малово и с. Голямо малово.

В селата Голямо малово, Дреатин, Калотина, с. Камбелевици, с. Прекръсте, с. Раяновци, с. Табан кметовете информират за наличие на нерегламентирани сметища, въпреки наличието на сметоизвозване от общината.

В нито едно село не е наличен банкомат за обслужване на населението. Автобусен транспорт има до 80% от селата, но със забележка че е твърде рядко – обикновено веднъж на ден.

Налично е покритие на мобилни оператори и има интернет доставчици във всички села, въпреки че някои декларират недобро покритие.

Подобно е състоянието и в Община Годеч. Пътят до селата в общината е в относително добро състояние, но уличната мрежа навсякъде се нуждае от ремонти и реконструкция. Налично е покритие на телефонни и интернет оператори, в задоволително състояние. Хранителен магазин или заведение има в с. Гинци, с. Разбойще, с. Шума. Офис на Български пощи има в с. Голеш, с. Бърля, с. Гинци, с. Комщица и с. Шума. Нерегламентирани сметища са декларирани от кметовете или кметските наместници в с. Връбница и с. Мургаш. Навсякъде е организирано сметоизвозване от общината.

В селата от Община Берковица положението е същото. Пътната мрежа не е в добро състояние, а уличната в лошо и много лошо състояние.

Пощенски услуги се предлагат в селата Котеновци, Бистрилица, Черешовица, Замфирово, Бързия, Слатина и Гаганица.

Хранителни магазини има в селата Бързия, Комарево, Костенци, Балювица, Лесковец, Бистрилица, Пърличево, Черешовица, Замфирово, Боровци, Слатина, Ягодово и Гаганица. Кафене или кръчма има в по-големите села – Бързия, Бистрилица, Боровци, Замфирово и Слатина.

В община Берковица няма декларирани нерегламентирани сметища от анкетираните.

По отношение на използване на компютри в кметствата или в местните читалища или училища, положението е критично – всяка община разполага в 1-2 села с компютърна техника.

Интернет покритие и телефония има навсякъде. Общините са организирали сметоизвозване за всички населени места.

Изводи

Лошо и много лошо състояние на уличната мрежа във всички села на трите общини. Банкомати има само в общинските центрове.

Пощенски услуги се предлагат все още в много малка част от населените места.

Интернет и телефония е осигурен от частни оператори на територията на всички села.

Хората в селата нямат достъп до компютри – нито в кметствата, нито в училища, читалища или други публични организации.

Хранителни магазини има само в по-големите села.

Автобусният транспорт, който обслужва населението, е недостатъчен и не покрива всички населени места.

Селищна мрежа и население на територията

Териториалният обхват на общините Берковица, Годеч и Драгоман попада в административните граници на две области (Монтана и Софийска) и в два района за развитие (Северозападен и Югозападен). Общо населението на територията на трите общини е 25 393 души, по данни от националното преброяване от НСИ през 2021г., когато е извършено последното официално преброяване.

Към 31.12.2020 г. населението на трите общини е общо 26 166 човека. Намалението на населението през 2022 г. спрямо 2020 г. е 807 човека. 73,15 на сто от населението в трите общини живее в общинския център.

Община Берковица включва 20 населени места (1 град и 19 села) – с. Балювица, гр. Берковица, с. Бистрилица, с. Бокиловци, с. Боровци, с. Бързия, с. Гаганица, с. Замфирово, с. Комарево, с. Костенци, с. Котеновци, с. Лесковец, с. Мездрея, с. Песочница, с. Пърличево, с. Рашовица, с. Слатина, с. Цветкова бара, с. Черешовица, с. Ягодово.

По данни към 31.12.2021 г., общото население в община Берковица е 15 520 души, от които 7 497 мъже и 8 023 жени. 11 372 души живеят в гр. Берковица, останалите 5 498 – в селата.

Община Годеч включва 20 населени места (1 град и 19 села) – с. Браковци, с. Букоровци, с. Бърля, с. Върдловци, с. Върбница, с. Гинци, гр. Годеч, с. Голеш, с. Губеш, с. Каленовци, с. Комщица, с. Лопушня, с. Мургащ, с. Равна, с. Разбоище, с. Ропот, с. Смолча, с. Станинци, с. Туден, с. Шума.

По данни на НСИ към 31.12.2021 г., общото население в община Годеч е 5 031 души, от които 2 522 мъже и 2 509 жени. 3 991 души живеят в гр. Годеч, останалите 1 040 - в селата.

Община Драгоман включва 34 населени места (1 град и 33 села). На територията на общината са обособени вилни зони в селата Цацаровци, Ялботина, Чеканец, Цръклевици, Круша, Дреатин, Драгоил, Калотина, Чепърлянци, Летница. Административен център на общината е град Драгоман. Обособени са 33 села – Беренде, Беренде извор, Василевци, Вишан, Владиславци, Габер, Големо Малово, Горно село, Грълска падина, Долна Невля, Долно ново село, Драгоил, Дреатин, Калотина, Камбелевци, Круша, Летница, Липинци, Мало Малово, Начево, Неделище, Несла, Ново Бърдо, Прекръсте, Раяновци, Табан, Цацаровци, Цръклевици, Чеканец, Чепърлянци, Чорул, Чуковезер, Ялботина.

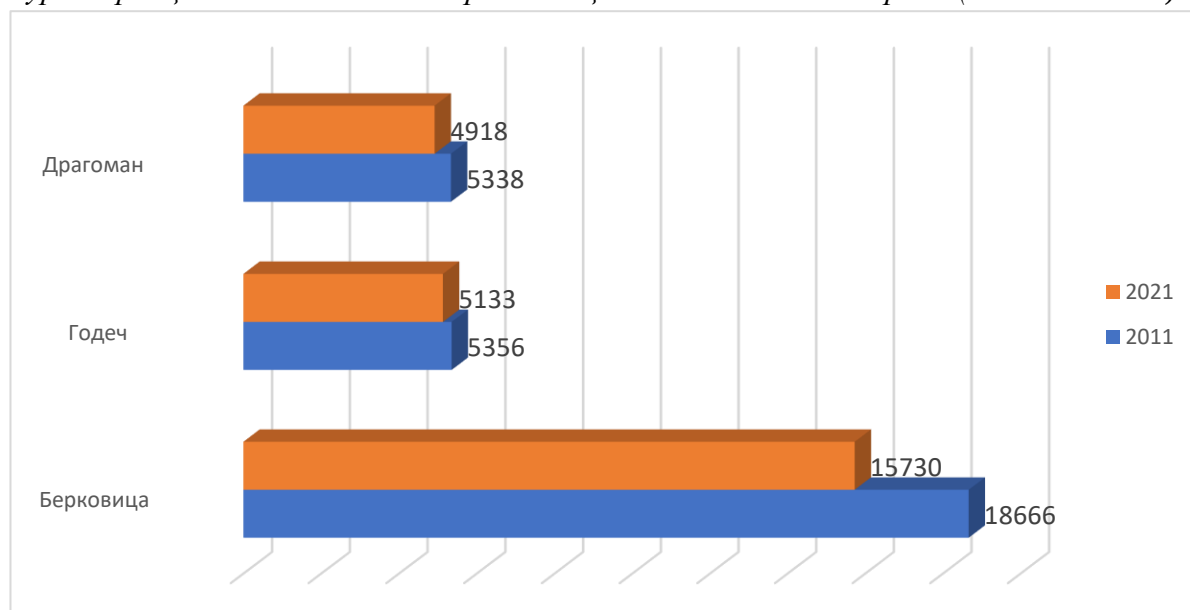
По данни на НСИ към 31.12.2021 г., общото население в община Драгоман е 4 842 души, от които 2 352 мъже и 2 490 жени. 3 034 души живеят в гр. Драгоман, останалите 1 808 - в селата.

Община	Население (брой)		
	2020 г.	2021 г.	2022 г.
Берковица	15 939	15 520	14 086
Годеч	5 234	5 031	4 797
Драгоман	4 993	4 842	4 514

За последните 10 години, населението на трите общини не намалява драстично, но тенденцията за депопулация е измерима с националната демографска криза.

Най-голям е процентът на депопулация в община Берковица, която е разположена в Северозападен район за развитие. Общините Годеч и Драгоман са разположени в Югозападен район за развитие, в близост до столицата и в гранична територия.

Фигура Вариация на население на трите общини за 10 годишен период (2011 г.-2021 г.)

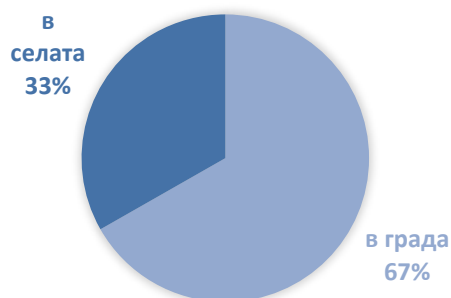
*Данни на НСИ към 31.12.2021 г.

Население по населени места	Община Берковица (брой)								
	2020			2021			2022		
	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
Община Берковица	15939	7728	8211	15520	7497	8023	14086	6742	7344
с. Балювица	35	17	18	42	21	21	59	31	28
гр. Берковица	11668	5651	6017	11372	5498	5874	9945	4748	5197
с. Бистрилица	109	56	53	124	55	69	142	53	89
с. Бокиловци	70	30	40	70	29	41	74	32	42
с. Боровци	605	300	305	572	284	288	593	297	296
с. Бързия	1245	602	643	1205	577	628	1238	603	635
с. Гаганица	232	106	126	228	103	125	210	99	111
с. Замфирово	1087	533	554	1035	502	533	988	478	510
с. Комарево	70	29	41	70	32	38	44	18	26
с. Костенци	39	18	21	41	19	22	43	22	21
с. Котеновци	104	51	53	102	51	51	105	51	54
с. Лесковец	42	22	20	42	22	20	34	15	19
с. Мездря	164	81	83	158	78	80	154	78	76
с. Песочница	23	15	8	22	14	8	28	17	11
с. Пърличево	57	29	28	58	32	26	53	27	26
с. Рашовица	6	3	3	4	2	2	7	3	4
с. Слатина	161	74	87	157	70	87	169	74	95
с. Цветкова бара	15	5	10	15	5	10	18	8	10
с. Черешовица	46	22	24	44	21	23	40	19	21
с. Ягодово	161	84	77	159	82	77	142	69	73

Население по населени места	Община Годеч (брой)			Население по населени места	Община Драгоман (брой)		
	2020 г.	2021 г.	2022 г.		2020 г.	2021 г.	2022 г.
с. Браковци	60	53	45	с. Беренде	25	30	24
с. Букововци	27	20	17	с. Беренде извор	28	28	22
с. Бърля	25	23	21	с. Василевци	83	77	53
с. Връдловци	27	25	15	с. Вишан	38	33	32
с. Върбница	13	14	21	с. Владиславци	68	61	49
с. Гинци	170	148	120	с. Габер	479	475	499
гр. Годеч	4115	3991	3984	с. Големо Малово	153	143	167
с. Голеш	82	78	42	с. Горно село	16	15	14
с. Губеш	52	43	22	с. Грълска падина	10	11	17
с. Каленовци	21	19	21	с. Долна Невля	1	-	4
с. Комщица	84	87	62	с. Долно ново село	17	16	5
с. Лопушня	59	52	37	с. Драгоил	106	102	57
с. Мургащ	58	55	29	гр. Драгоман	3097	3034	2886
с. Равна	12	8	8	с. Дреатин	6	8	4
с. Разбоище	31	30	37	с. Калотина	205	195	168
с. Ропот	15	16	17	с. Камбелевци	8	6	4
с. Смолча	15	13	8	с. Круша	33	31	41
с. Станинци	11	9	8	с. Летница	21	21	16
с. Туден	162	155	98	с. Липинци	2	2	8
с. Шума	195	192	185	с. Мало Малово	80	75	58
				с. Начево	8	9	5
				с. Неделище	-	-	-
				с. Несла	71	64	46
				с. Ново бърдо	33	33	27
				с. Прекръсте	33	36	33
				с. Раяновци	45	49	26
				с. Табан	26	20	16
				с. Цацаровци	123	115	106
				с. Цръклевици	54	48	37
				с. Чеканец	10	9	9
				с. Чепърлинци	10	9	5
				с. Чорул	26	21	25
				с. Чуковезер	29	26	18
				с. Ялботина	49	40	33

За последните 10 години населението на Община Берковица е намаляло с 15.73%, на Община Годеч – с 4.16%, а на Община Драгоман – 7.87%. По данни на НСИ към 31.12.2021 г. 73,12% от населението в страната живее в градовете. За територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман, 67% от населението живее в общинския център, а 33% в селата. Над 50 на сто от

**НАСЕЛЕНИЕ ПО МЕСТОЖИВЕЕНЕ В
ОБЩИНИТЕ БЕРКОВИЦА, ГОДЕЧ И
ДРАГОМАН, ОБЩО**

населението на трите общини е в трудоспособна възраст³, докато за страната този процент е малко над 60%.

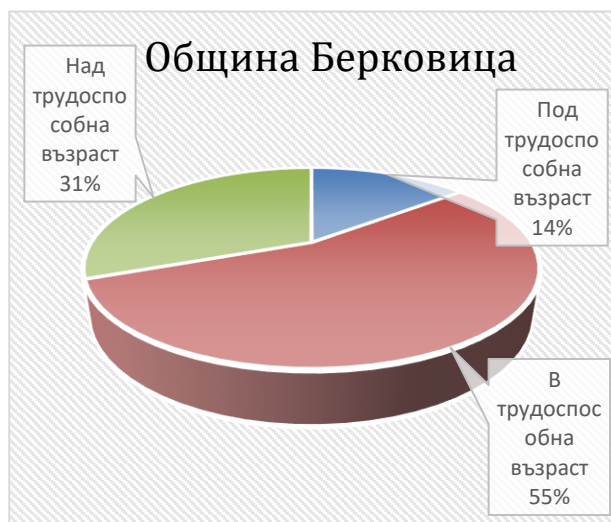
Най-висок е процентът на трудоспособното население в Община Годеч, а най-нисък в Община Берковица, въпреки че разликата е малка. За сметка на това, процентът на населението в надтрудоспособна възраст е най-малък в Община Берковица, докато хората в пенсионна възраст в Община Годеч и Община Драгоман са около 34%.

Най-висок е дялът на младите хора в Община Берковица, като процент от общото население, а най-нисък в Община Годеч.

Таблица: Население под, над и в трудоспособна възраст към 31.12.2021 г. (НСИ)

Община		Общо		в т.ч. в градовете		
Възрастови категории	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Берковица	15520	7497	8023	11372	5498	5874
под трудоспособна възраст	2223	1162	1061	1800	962	838
в трудоспособна възраст	8520	4526	3994	6569	3423	3146
над трудоспособна възраст	4777	1809	2968	3003	1113	1890
Годеч	5031	2522	2509	3991	1958	2033
под трудоспособна възраст	482	254	228	439	228	211
в трудоспособна възраст	2857	1585	1272	2391	1295	1096
над трудоспособна възраст	1692	683	1009	1161	435	726
Драгоман	4842	2352	2490	3034	1470	1564
под трудоспособна възраст	501	239	262	375	182	193
в трудоспособна възраст	2693	1455	1238	1831	979	852
над трудоспособна възраст	1648	658	990	828	309	519

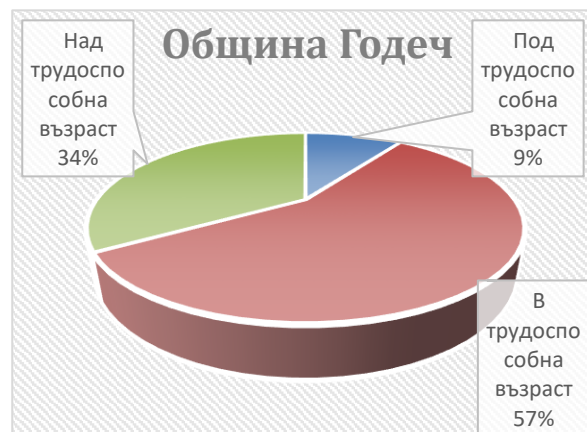
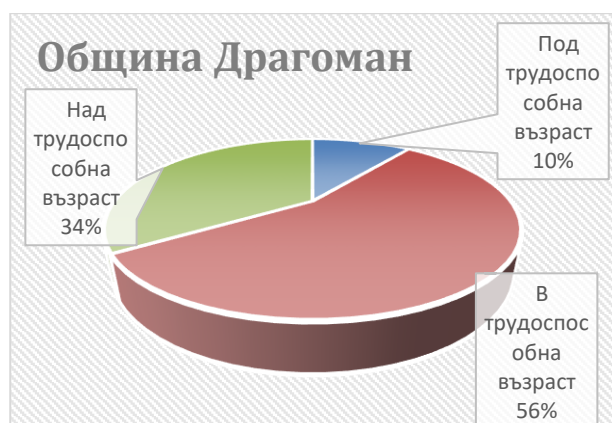
³ *За 2021 г. тези граници са от 16 до навършването на 61 години и 8 месеца за жените и 64 години и 4 месеца за мъжете.

Естественят прираст за страната към 31.12.2021г. е (минус) – 9.6 пункта на 1000 души, докато за Северозападен район за развитие, където се намира Община Берковица естественят прираст на населението е (минус) – 15.4 пункта на 1000 души. За Югозападен район на планиране данните също са отрицателни: (минус) - 6.3 пункта, но за София-област, където се намират Община Годеч и Община Драгоман е (минус) – 11.1 пункта на 1000 души.

Негативните тенденции са със стабилен тренд, като през 2010 г. общо за страната е бил (минус) – 4.6 пункта, а през 2021 г. е (минус) – 9.6 пункта

на 1000 души.

Прави впечатление, че населението в Северозападен район за развитие намалява в пъти по-бързо от населението в Югозападен район, въпреки приликата в профила на трите разглеждани общини – Берковица, Годеч и Драгоман. Може да се каже, че близостта до столицата от страна на Годеч и Драгоман има значение за демографските показатели.

Образование, заетост и благосъстояние на населението

В Община Берковица има 6 броя функциониращи самостоятелни детски градини, докато в Община Годеч и Община Драгоман функционира само по 1 детска градина, от гледна точка на броя деца, които посещават това учебно заведение.

Персоналът от педагози, който се грижи за общо 21 групи е общо 43 човека в 3 детски градини в гр. Берковица, 1 бр. в с. Бързия, 1 бр. в с. Боровци и 1 бр. в с.

Замфирово.

В Община Годеч функционира една детска градина с 3 групи, обслужвана от 7 човека, а в Община Драгоман една детска градина с 4 групи, обслужвана от 9 човека.

В Община Берковица функционират 4 основни училища в гр. Берковица, 1 в с. Замфирово и 1 в с. Бързия. В гр. Берковица функционира Лесотехническа професионална гимназия и Гимназия "Д-р Иван Панов".

В Община Годеч функционира 1 основно училище – ОУ „Христо Ботев“ и 1 средно - СУ "Асен Златаров".

На територията на община Драгоман съществува едно училище (СУ "Христо Ботев"), една детска ясла и една детска градина с филиал в с. Габер.

По отношение на училищното образование отново Община Берковица е с най-много на брой

училища и ученици. Завършилиите средно образование през 2022 г. са общо 77 човека – 40 в Община Берковица, 25 в Община Годеч и 12 в Община Драгоман. По данни на НСИ през 2021 г. на територията на трите общини само 35 човека са завършили в програми за придобиване на III степен професионална квалификация, и всички те са регистрирани в Община Берковица.

На национално ниво, за 2022 г. процентът на рано напусналите образователната система на възраст 18 – 24 навършени

години е 10,5 на сто (9,3 на сто мъже и 11,7 на сто – жени).

Рано напусналите образователната система ученици в Община Драгоман за последните 3 години са общо 13 ученици: учебната 2022/2023 г. – 6 бр., учебната 2021/2022 г. – 6 бр. и 2020/2021 г. – 1 бр., като нито един от тях не се е самозаявил от ромски произход.

По данни на Общинска администрация Драгоман, в общината няма самоопределили се роми като етническа принадлежност. По данни от Областна стратегия за интегриране на ромите за Област София за периода до 2012 - 2020 г., за областта най-малко са ромите в община Драгоман – 0,2 % от населението, и 0,4 % за Община Годеч.

Ромите в Община Берковица, по данни на НСИ септември 2021 г. са 1437 бр., в Община Годеч – 8 човека, а в Община Драгоман няма самоопределили се лица като роми.

Отпадналите от образователната система в Община Берковица през 2023 г. са както следва:

№	Училище	Отпаднали	Напуснали
1	1. ОУ "Никола Вапцаров" - Берковица	0	0
2	2. ОУ "Христо Смирненски" - Берковица	8	0
3	3. ОУ "Иван Вазов" - Берковица	0	0
4	4. ОУ "Георги Раковски" - Берковица	6	0
5	ОУ "Георги Раковски" - Бързия	0	0
6	ОУ "Св. Св. Кирил и Методий" - Замфирово	6	1
7	ПГ "Д-р Иван Панов" - Берковица	17	0
8	ЛПГ - Берковица	22	0

Данните са от Общинска администрация Берковица, юли 2023 г.

По смисъла на Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) „**преждевременно напуснал училище**“ е лице на възраст между 18 и 24 години, завършило

най-много основно образование, което не участва в никаква форма на образование или обучение (§ 1, т. 21 от Допълнителните разпоредби на ЗПУО). Този показател се дефинира по-подробно от Евростат като относителен дял на лицата на възраст 18 – 24 години, завършили основно образование като най-висока степен и които не са участвали в образование или обучение през 4-седмичния период преди изследването, от населението на същата възраст (%). Съгласно ЗПУО **"отпадане от училище"** е отписването от училище на ученик до 18-годишна възраст на основание чл. 173, ал. 2, т. 2 и 3 преди завършване на последен гимназиален клас, ако лицето не е записано в друго училище.

Също така, в общинска администрация Берковица са събрани данни за брой на ромите в образователната система, както следва:

По отношение на Община Годеч не са предоставени данни за рано напуснали или отпаднали от образователната система граждани.

По-голяма част от ромите живеят в т. нар. „обособени ромски квартали“, където жилищните условия са крайно неприемливи. Обособените квартали продължават да бъдат една от основните пречки за цялостната интеграция на ромите в обществото, тъй като условията на живот в тях водят до задълбочаване на изключването им, до занижаване на възможностите за подобряване на образователния, социално-икономическия и здравния статус и до маргинализиране на значителна част от общността.

Принципът, че всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права, и че всички хора са равни пред закона, като не се допускат никакви ограничения на права или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние е залегнал във всеобщата декларация за правата на човека. Това означава, че всички са равни пред закона в това число и уязвимите групи като ромите.

Факт е обаче, че в действителния живот съществуват дълбоки социални различия и, че към хората не се подхожда като към равни поради фактическото им положение. Именно през призмата на фактическото положение на уязвимите групи като ромите, трябва да се осъществяват публичните политики в дългосрочен план, като следва да бъдат адресирани целенасочено към тях.

Трябва да се подчертае значението на интеркултурния диалог и мултикултурния подход.

План за действие на Община Берковица в изпълнение на областната стратегия за приобщаване на българските граждани от ромски произход и други граждани в уязвимо социално положение, живеещи в сходна на ромите ситуация 2021-2023 г.

В образователните институции към февруари 2021 година на територията на община Берковица се обучават 1602 деца и ученици – 1198 в училищна възраст и 404 в предучилищното образование.

Според данни от Планът за действие за равенство, приобщаване и участие на ромите за периода 2024 г.-2030 г. на община Берковица децата, които в миналото са участвали в процеса на десегрегация и са записани в училищата извън ромския квартал Раковица, често отсъстват поради отдалеченост на квартала и сериозни проблеми с транспортирането на учениците, особено онези, които живеят във вътрешността на квартала.

Образователно ниво	Брой анкетирани	% на база 100 анкетирани
Средно образование	100	25
Основно образование	100	77
5 – 7 клас	100	50
Начално и по – ниско образование	100	28
Изобщо не са ходили на училище	100	12

В проведено проучване сред ромската общност данните показват, че най – висок процент сред анкетираните са хората с основно образование, след тях са тези със завършен 5-7 клас, а на трето място са хората с начално и по – ниско образование. Хората със средно образование са под 30 %. Това затвърждава твърденията, че ромската общност среща сериозни проблеми с грамотността и образованието и това са предпоставките за съществуващите проблеми на пазара на труда, както и с бъдещата професионална реализация, особено на младите хора, които не успяват да завършат средно и по – високо образование.

затвърждават и проблемите, които са породени от липсата на подходящ контрол и оказване на подкрепа в образователния процес, особено за децата, които се отглеждат от баба и дядо или близки и роднини, поради трудова миграция на родителите. В документа се посочва, че усилията на Общинската администрация и на образователните институции следва да бъдат съсредоточени върху мотивиране на настойниците на тези деца да ги изпращат редовно на училище. Също много важно за общността е местната власт да развие образователното медиаторство в системата на детските градини, тъй като МАГ споделят, че децата от 3 до 6 годишна възраст най – трудно посещават редовно детските градини. Приоритетно следва да се разреши проблема с транспортирането на децата от вътрешността на квартала. голяма част от ромските ученици нямат добри образователни постижения и знания, отговарящи на класа им или завършената степен на образование. Основни причини посочиха: недостатъчно владеење на български език; недостатъчна подкрепа в образователния процес от страна на някои семейства; недостатъчно добра подготовка на някои от учителите за работа с деца билингви; постоянна миграция на семействата, което води до отписване и записване на учениците.

В тази връзка е необходимо да се планират мерки за повишаване на нивото на усвояемост на учебното съдържание и подобряване на условията за качествено образование. Отново наложително е да се припомни, че важна роля за разрешаване на този проблем би имало мотивиране на родителите/настойниците да изпращат децата си на занималня.

В областта на образованието и грижите в ранна детска възраст като водещи предизвикателства в селските райони са изведени липсата на разнообразие от форми и услуги за ранно детско учене и развитие, необходимостта от повишаване на квалификацията и уменията на работещите в тази сфера. Установена е висока значимост на езиковите и културните бариери по отношение на достъпа до образование, особено за децата от ромски произход.

Училищните ръководства осигуряват достъп до качествено образование и полагат усилия за задържане на децата и учениците и повишаване на мотивацията за учене. Голяма част от педагозите са обучени за работа в мултикултурна среда. Процесът на десегрегация осигурява ежедневен транспорт на деца и ученици, безплатни учебници, предлага допълнително обучение, осигурява мултикултурно обучение за учители, предлага наставници за връзка между родители и учителите, организира разнообразие от извънкласни училищни дейности с цел интегриране на децата и родителите в училищна и извънучилищна среда. Всички учебни заведения в общината са заложили в своите планове дейности за интеграция, включващи както работа с родители, така и множество извънкласни дейности.

Анализът на ситуацията показва, че ранното отпадане от училище, незаинтересованост и със слаб интерес на родителите към образователните институции води до ниска степен на реинтегриране на отпадналите ученици. Инвестирането в училищното обучение е от решаващо значение за успешната интеграция в училище на децата. Образователното равнище на родителите също е силен фактор, оказващ влияние върху риска от бедност сред децата – сега и в бъдеще. Задълбочаването на бедността и социалното изключване са основание за засилване на мерките за преодоляване на предизвикателствата, пред които са изправени все още редица граждани в уязвимо положение, включително и тези от ромската общност.

В съответствие с §1 от Допълнителните разпоредби на Наредба за финансирането на институциите в системата на предучилищното и училищното образование „Децата и учениците от уязвими групи са деца и ученици в основната степен на образование и в I и II гимназиален етап на обучение, застрашени от отпадане от системата на предучилищното и училищното образование или чийто достъп до образование е поставен в повишен риск, поради ниското образователно ниво на родителите/настойниците им и свързаните с това неблагоприятна позиция на пазара на труда и риск от социално изключване“.

Връзката между образованието и безработицата е очевидна. Освен структурата на икономиката, изключително важен елемент от благосъстоянието на обществото е образователното ниво на заетите.

От изложената информация е видно, че достъпът до формално и неформално образование, професионално образование и обучение, информация и консултиране на младите хора в малките населени места и селските райони е ограничен. Често им липсва необходимата информация и контакти за устройване на работа. С всяка изминала година постоянно намаляват привлекателните възможности за икономическа активност и професионална реализация.

Изводи

През последната приключила учебна година (2021/2022 г.) в трите общини са обучавани общо 811 деца в детските градини и 1 492 ученици в основно и средно образователните паралелки.

Завършилите средно образование през 2022 г. са общо 77 човека – 40 в Община Берковица, 25 в Община Годеч и 12 в Община Драгоман.

59 ученика са отпаднали от образователната система през 2023 г. в Община Берковица и 6 ученика в Община Драгоман. Един е напуснал образователната система в Община Берковица.

В Община Берковица се наблюдава висок процент на учениците, самоопределили се като роми - .

Заетост и безработица

Безработните лица през 2022 г. в Община Берковица са 564 бр. В сравнение с 2021 г., когато безработните са 478 бр., увеличението за една година е с 15,24%. През отчетния период в Дирекция „Бюро по труда – Берковица“ са заявени общо 871 работни места, което е с 16 работни места или с 1,87 на сто повече от предходната година (2021 г.).

По данни за Община Годеч от Агенция по заетостта, дирекция „Бюро по труда“ – Своге, към 31.12.2022 г. в общината са регистрирани общо 144 безработни лица. 99 от тях са без квалификация, 49 са със средно образование, а 50 с основно и по-ниско образование. В същото време от общия брой регистрираните безработни лица 14 бр. са с намалена работоспособност, а 18 бр. с висше образование. През същата година устроените на работа безработни лица са 129 бр., от които 80 на първичен пазар, 4 лица по мерки, 24 лица по програми и 21 лица по ОПРЧР. Безработицата в Община Драгоман към 31.12.2022 г. е 3,66% (данни от Бюро по труда, гр. Драгоман). Регистрираните безработни лица към 31.12.2022 г. са 69 бр., като от тях 17 лица са с квалификация, а останалите са без специалност и квалификация. 12 лица са с висше образование, 43 лица със средно и останалите с основно и по-ниско. Трима са регистрираните безработни с намалена трудоспособност. През 2022 г. 89 лица са постъпили на работа, на първичния пазар и по програми за заетост.

При средна безработица за страната за 2022 г. от 5,2%, която е с положителен тренд (намалела е с 0,3%), единствено в Община Годеч се наблюдават положителни тенденции за намаляване на безработните лица.

Притеснителен е ръстът в Община Берковица, която е увеличила безработните лица с 2,71%.

Безработица в %			
Община	2022 г.	2021 г.	Прираст/н.н./
Община Берковица	10,11	7,40	2,71
Община Годеч	6,89	7,30	-0,41
Община Драгоман	3,66	3,30	0,36

По данни на Агенцията по заетостта, дялът на средногодишния брой на регистрираните безработни лица над 50-годишна възраст за 2022

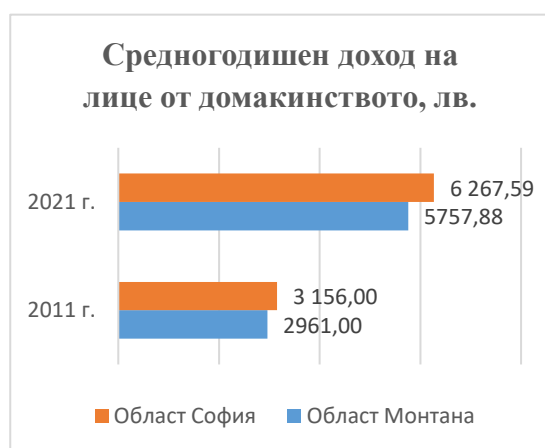
г. спрямо общия брой на безработните в Област Монтана, където се намира Община Берковица, е 45,6 на сто, като този процент е увеличен спрямо 2021 г. За област София, където попадат Община Годеч и Община Драгоман, процентът е 36,2 и е нараснал с 0,7 на сто спрямо 2021 г. За сравнение, общо за страната през 2022 г. дялът на средногодишния брой на регистрираните безработни лица над 50-годишна възраст е 42%, и също е нараснал с 0,9% спрямо 2021 г. Нито една от трите общини не попада в списъка на общини с най-високо средногодишно равнище на безработица през 2022 г. (над 4 пъти по-високо от средното за страната).

Таблица: Образователна структура на регистрираните безработни лица през 2022 г. и дял от общия брой на безработните по области

Области	Висше		Средно		в т.ч. средно професионално		Основно		Начално и по-ниско	
	Брой	Дял	Брой	Дял	Брой	Дял	Брой	Дял	Брой	Дял
Монтана	287	5	2395	43	1805	33	1134	20	1734	31
София	517	10	2410	49	1392	28	965	19	1063	21

На национално ниво, към 2022 г. относителният дял на незаетите и неучещи младежи на възраст 15-24 навършени години е 12,5 на сто (11,7 на сто - мъже, 13,4 на сто - жени).

По отношение на доходите на населението⁴, в рамките на последното десетилетие се наблюдава известно увеличение на средногодишния доход. Брутният вътрешен продукт на глава от населението на област Монтана за 2020 г. е 10 027 лв., а за област София – 17 146 лв. при БВП общо за страната 17 229 лв. По данни на НСИ⁵ за 2021 г., средният доход на глава от

населението за страната е 6 311 лв. за едно лице, съответно 13 254 лв. за семейство с две деца под 14 г. Този минимален доход е различен в различните области на страната. За област Монтана линията на бедност за референтната 2021 г. е 4 479 лв. за едно лице и 9 406,65 лв. за семейство, а за София-област е 6 412 лв. за едно лице и за 4-членно семейство -13 464 лв. По данни на НСИ в страната за 2021 г. над 29 на сто от населението живее с доходи под линията на бедност, а за област Монтана, където попада Община Берковица, 42 % от населението е с доходи под

линията на бедност.

Над 20 на сто от населението на страната живее в материални лишения, докато в област Монтана процентът е значително по-нисък – 13,50%. Това обаче не е положителна статистика, а показател на това, че по-голямата част от населението живее под линията на бедност, а не само с материални лишения.

Тази статистика е показателна за това, че населението в селските райони е с критично ниски доходи, като над 50 на сто е в състояние на лишения и бедност.

Според Националната стратегия на България за приобщаване и участие на ромите (2021 – 2030 г.)⁶, най-висок е относителният дял на бедните сред лицата, самоопределили се от ромската етническа група – 66.2%, а най-нисък – сред лицата, самоопределили се от българската етническа група - 17.8%.

⁴ Източник: Агенция по заетостта

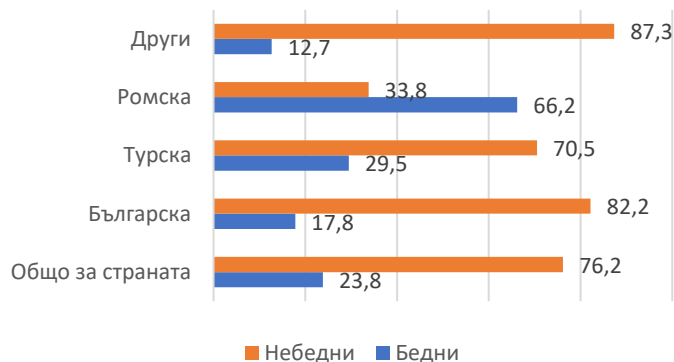
⁵ <https://www.nsi.bg/bg/>

⁶

<file:///C:/Users/Don/Downloads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5%20%D0%B8%20%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5%202021-2030.pdf>

Терминът „роми“ се отнася до онези, които се възприемат като роми, независимо от своя произход. Терминът „роми“ се използва като общ термин. Той включва групи от хора, които имат повече или по-малко сходни, но не едни и същи културни и социални характеристики. Самоопределянето им обаче може да бъде различно. В България трайна тенденция е част от хората, идентифицирани от населението като роми, да се определят като българи, турци, румънци и т.н. По отношение на безработните лица, на национално ниво най-висок е относителният дял на бедните безработни

Разпределение на лицата в домакинствата по етническа принадлежност и риск от бедност (%)
Бедност по етнически признак (BG-SILC 2020)

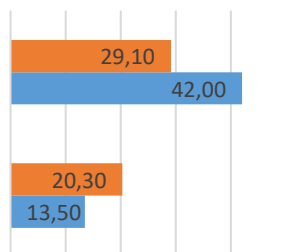

Благосъстояние и бедност на населението

Относителен дял на населението, живеещо под линията на бедността за страната, % (2021 г.)

Относителен дял на населението, живеещо с материални лишения, % (2021 г.)

Област София Област Монтана

сред ромската етническа група - 31.6%, при 16.5% от турската етническа група и 10.4% от българската етническа група.

Според индикаторите за бедност и социално включване, образователното равнище оказва силно влияние върху риска от бедност независимо от етническата принадлежност – и при трите основни етнически групи с нарастване на образователното ниво рискът от бедност за работещите лица намалява.

Рискът от бедност за лицата с начално и без образование е 31 пъти по-висок в сравнение с риска от бедност при лицата с висше образование за българската етническа група и 11 пъти за турската етническа група. При лицата, определили се като роми - близо 70% с начално и без образование са бедни, докато при лицата с висше образование няма нито един беден.

Продължава пространствената обособеност на ромската общност, както в градските, така и в селските региони, водеща до социална изолация на жителите им, до влошаване на жилищните условия, до проблеми с изграждането и поддръжката на инфраструктурата.

Данните от административната статистика сочат, че в област Монтана 86% от регистрираните лица от ромски произход са с основно и по-ниско образование, 82.1% са без квалификация и 55.5% са сред продължително безработните лица. Хората без образование и квалификация трудно се устройват на работа на първичния пазар на труда, тъй като работодателите търсят работници с професия и квалификация. **Липсата на трудови навици и професионални умения ги оформя като рискова група на пазара на труда, което има сериозно негативно социално и икономическо значение.**

По данни от областната стратегия за приобщаване на ромите на област Монтана, към 31.12.2020 г. безработните роми в Община Берковица са 386 лица, представляващи 37,4 % от всички безработни, регистрирани в Дирекция „Бюро по труда – Берковица“. От тях 216 лица са жени, а 67 са безработни младежи до 29 г. Възрастните безработни роми над 50 г. са 125 лица, а безработните роми с основно и по-ниско образование са 341 лица. Най-много са безработните роми без квалификация в Община Берковица – 65,9% от всички безработни без квалификация. 172 са ромите, с продължителна регистрация в ДБТ-Берковица над 1 год.

Цялостната картина за общия брой на безработните и дялът на хората от ромски произход в Софийска област към 30.06.2022 г. сочи коефициент на безработица сред ромското население от порядъка на 59.1%. При тях е регистриран и най-високия относителен дял на неактивно население – 61%⁷. В последните десетилетия, в следствие на икономическите промени, и не на последно място и под влиянието на икономическата криза ромите са в неизгодно положение на пазара на труда. Образователното равнище на безработните от област София се влошава. Най-висок е относителният дял на хората с основно и по-ниско образование, 70% от регистрираните лица от ромски произход са с основно и по-ниско образование, което ги поставя в още по-неблагоприятно положение на трудовия пазар. Отделните региони в Софийска област не са еднородни по отношение на икономическата активност, поради което равнището на безработица по общини е силно диференцирано в отделните общини. През 2020 г. икономически активните лица на възраст между 15-64 навършени години в Софийска област са 117.1 хил., или 79.4% от населението на същата възраст. В сравнение с 2019 г. коефициентът на икономическа активност се увеличава с 1.4 процентни пункта.

По прогнози на Световната банка⁸ към 2050 г. България ще има най-бързо свиващото се население в трудоспособна възраст в света. Според доклада⁹ България е на път да се превърне в страната с най-голям спад на хората в трудоспособна възраст. Експертите на банката отбелязват, че застаряването на населението изисква промяна в пазара на труда, образованието и здравеопазването. **Необходимо е да се насърчават по-гъвкави условия на труд, както и адаптиране на работните места към нуждите на по-възрастната работна сила.** Според същия доклад ще се увеличи и дялът на работниците от ромски произход: ромите вече представляват между 9 и 19% от новите участници на пазара на труда. Нивото на образователните характеристики на населението е ключова предпоставка за качеството на човешкия ресурс.

Голямото предизвикателство е гарантиране на възможностите за работа и заетост, както и предоставяне на адекватна подкрепа за работещите и работодателите по отношение на хората с увреждания, предвид на спецификата на тази част от работната сила. Все още на територията на трите общини не е застъпена адаптивността и мобилността по отношение на работната среда, както и прилагането на гъвкави, иновативни и алтернативни методи за подкрепа на работното място за хора с увреждания, съобразно персоналните характеристики и съществуващите функционални ограничения. Качествените работни места гарантират икономическа независимост, поощряват личните постижения и предоставят възможно най-добрата закрила от

⁷ Източник: Дирекция „Регионална служба по заетостта“ - София

⁸ Национална програма за развитие: България 2030. Анализ на социално икономическото развитие на страната след присъединяването ѝ към Европейския съюз

⁹ Анализ на Световна банка за развитието на България от 2013 г.

бедността. За да бъдат постигнати целите на ЕС за растеж е необходимо повече хора с увреждания да работят по платено трудово правоотношение на открития пазар на труда.

Изводи

- ✓ **Въпреки малкия брой училища и паралелки в общините Берковица, Годеч и Драгоман, все още е висок броят на рано напуснали и отпаднали хора от образователната система**
- ✓ **Общините Драгоман и Годеч нямат самоопределили се като роми жители или са пренебрежимо малко**
- ✓ **В Община Берковица се наблюдава висок процент на ромското население**
- ✓ **Населението в общините Берковица, Годеч и Драгоман е с критично ниски доходи, като над 50 на сто е в състояние на лишения и бедност. Особено тежко е положението в Община Берковица, като част от Северозападен район за развитие.**
- ✓ **Липсата на образование и квалификация води до риск от бедност**
- ✓ **При лицата, определили се като роми - близо 70.0% с начално и без образование са бедни, докато при лицата с висше образование няма нито един беден**
- ✓ **Хората с увреждания все още са изключени от трудовата активност**

Климат и природни ресурси

Климат

Територията на трите общини попада в планински район, в западния дял на Стара планина, в умереноконтиненталния климатичен пояс, който се характеризира със студена зима и сравнително горещо лято. Средната юлска температура за региона е около 20⁰ С, а средната януарска е около 0⁰ С. Температурите намаляват от север на юг, като в Старопланинските части от региона температурата спада значително под 0⁰ С през зимните месеци.

Максимумът на валежите е през пролетта. Наблюдава се по-слабо изразен вторичен максимум през есента. Минимумите на валежите са също два - през февруари и август. Мъглите в годината се ограничават до 4-5 дни в по-ниските райони, и между 12 – 13 дни в по-високите и планинските проходи. Рано пролетта и късно есента се наблюдават слани. Снежната покривка може да падне, в зависимост от годината, от края на ноември до началото на април. Тя се задържа около 45 дни.

Основният пренос на влажни въздушни маси е от запад-северозапад, а на сухи континентални - от изток-североизток. Преобладават западни ветрове, като през зимния сезон нахлуват и източни ветрове. В последните години се наблюдава задържане на пролетния период до края на юни, като сумата на валежите надвишава средната климатична норма.

Климатът благоприятства земеделската дейност, туризъм, транспорт и други стопански дейности в трите общини.

Почвени ресурси

В разпространението на почвените типове в региона има ясно изразена зоналност, проявяваща се в посока север-юг. В Предбалкана са разпространени светлосиви и тъмносиви горски почви. Върху тях се отглеждат лозя и зърнени култури. Те заемат около 37% от територията на региона. В Старопланинската част от региона са разпространени кафяви горски /по северните

склонове на Стара планина/ и планинско-ливадни почви /по билните части на планината/. Върху тях се развиват широколистни гори, естествени ливади и пасища и се отглеждат картофи.

Разпределение на горски и земеделски територии

Най-голям дял в Община Берковица заемат горските територии –46,92 %, следвани от земеделските земи –46,85 %.

В Община Драгоман горските територии са 33,51%. Най-голям е делът на земеделските земи в общината - 61,61%.

Земеделските територии в Община Годеч заемат площ от около 61,45% от територията на общината, като липсват плодородни земи с висока бонитетна категория - от I до IV. Около 80% от територията на Община Годеч попада в защитени зони по Натура 2000. Горските територии заемат площ от 12555,2 ха или около 33,51% от територията на общината.

Води

През община **Берковица** протичат реките Берковска, Златица и Бързия. Най-голямата река в общината е Бързия, десен приток на р. Огоста, с дължина 35 km., която се влива в язовир „Огоста“. Извира в района на УОГС “Петрохан”. Тя е с най-голям водосборен басейн, голяма част от който е извън пределите на общината. По-важни нейни притоци са Женска река, Къса река, Голяма река и Шабаница, които пред гр. Берковица се събират в една река - Берковска. Тя заедно с р. Врещица (десен приток) се вливат в р. Бързия. В района на с. Бързия има минерален извор с температура на водата 31,8°C, който може да се използва за балнеолечение.

Община Годеч попада във водосбора на река Нишава и река Височка. Изворната област на двете реки е южното крило на Берковска антиклинала в Комския дял на западна Стара планина. Реките са предимно със снежно-дъждовно подхранване, характеризиращо се с ясно изразено пролетно пълноводие. Минимумът на оттока им е през февруари и август. Водосборът на река Нишава е 62 511 дка., като замерваният дебит на реките и изворите в кубични метри за секунда е 1,152. Други по-големи притоци на река Нишава са река Върбнишка, която събира водите си от изворите в землищата на селата Шума и Лопушня, и Връдловската река, която води началото си от Мъзгошките върла, извън територията на страната. Другите притоци са незначителни. Главен отводнител на падащите валежи се явява незначителния брой карстови извори по периферията на варовиковите седименти в контактите им с водоупорни и водоизносими материали, като глина, глинесто мергелни лиски и пясъчници прослаявани от глинести лиски. Към подземните води на територията в общината се отнасят и водите в Плиоцена, които заемат ограничени площи. Най-добре е изучен плиоцена в Станинския възлищен басейн и между селата - Туден, Разбоище, Букововци, Каленовци, Мургаши и Върбница. По - слабо е проучена площта, която заемат плиоценските наслаги между гр. Годеч и р. Върбнишка. Поради карстовия релеф източниците на вода за питейно-битови нужди в повечето населени места в общината са изворни. От извора водата се довежда до каптажни съоръжения, а от там се насочва към водопреносната мрежа.

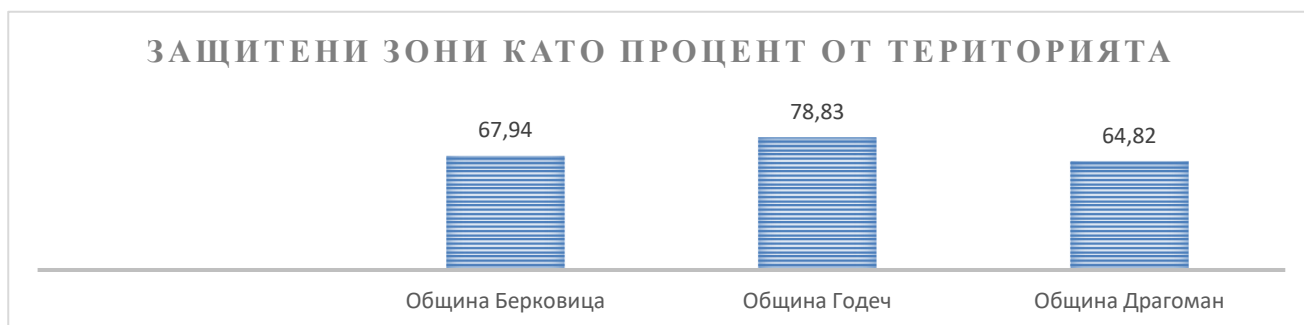
Община Драгоман

Река Бурелска води началото си от потоците и кладенчетата около с. Брусник. Получава води от Озарановска река, Радуловска река, Бахалино – Камбелевска река, която събира водите от чешмите и кладенците в с. Ярловци и с. Чуковезер, Чорулски поток, извора при “Банята” и река Калугерица при село Несла, които са десни притоци и рекичката Мала Раковица, барите от село Цацаровци, Чеканска река, Новоселска река – най-голям приток и Невлянска рекичка като леви притоци.

Река Нишава е най-голямата река в община Драгоман. Началото ѝ започва от югоизточния склон на връх Ком. Речните ѝ води в отминали геоложки времена са издълбали в планинската гръд красиво ждрело дълго 12 км., между селата Разбоище и Калотина. В тази част реката е бавна, тиха и пълноводна при валежи и топене на снеговете. Бавна е поради многото меандри и малката денивелация. Десни притоци са Станянската река – понор, вливаща се до Разбоишкия манастир, Чепърлянската рекичка, пресъхваща лете и потока от карстовия извор над село Беренде извор. Леви притоци са р. Дракул, вливаща се до Разбоище и пресъхваща през лятото, р. Ежовица, вливаща се при село Калотина с нейния приток р. Летница, също пресъхваща лятно време.

Защитени територии и Натура 2000

Натура 2000 е общеевропейска мрежа, съставена от защитени зони, целяща да осигури дългосрочното оцеляване на най-ценните и застрашени видове и местообитания за Европа в съответствие с основните международни договорености в областта на опазването на околната среда и биологичното разнообразие. Местата, попадащи в екологичната мрежа, се определят в съответствие с две основни за опазването на околната среда директиви на ЕС – Директива 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна (наричана накратко Директива за местообитанията) и Директива 2009/147/ЕС за опазване на дивите птици (наричана накратко Директива за птиците). Двете директиви са отразени в българското законодателство чрез Закона за биологичното разнообразие.

На територията на трите общини са регистрирани 5 защитени зони от мрежата Натура 2000 – 3 по директивата за птиците и 2 по директивата за местообитанията.

Защитени зони по НАТУРА 2000 на територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман

ЗОНИ	ТИП	ОБХВАТ
Берковица BG0002090	Защитена зона по директивата за птиците	Община: Берковица , Населено място: гр. Берковица, с. Бокиловци, с. Бързия, с. Мездрея, с. Песочница, с. Слатина, с. Ягодово

Западен Балкан BG0002002	Защитена зона по директивата за птиците	Община: Берковица , Населено място: гр. Берковица, с. Бързия, с. Котеновци, с. Черешовица Община: Годеч , Населено място: гр. Годеч, с. Бърля, с. Гинци, с. Комщица
Понор BG0002005	Защитена зона по директивата за птиците	Община: Годеч , Населено място: гр. Годеч, с. Браковци, с. Бърля, с. Гинци, с. Голеш, с. Губеш, с. Комщица, с. Равна, с. Ропот, с. Смолча, с. Станинци
Раяновци BG0002001	Защитена зона по директивата за птиците	Община: Годеч , Населено място: с. Букововци, с. Върбница, с. Каленовци, с. Лопушня, с. Мургащ, с. Шума Община: Драгоман , Населено място: гр. Драгоман, с. Василковци, с. Големо Малово, с. Летница, с. Мало Малово, с. Прекръсте, с. Раяновци,
Западна Стара планина и Предбалкан BG0001040	Защитена зона по директивата за местообитанията	Община: Берковица , Населено място: гр. Берковица, с. Бистрилица, с. Боровци, с. Бързия, с. Гаганица, с. Комарево, с. Костенци, с. Котеновци, с. Лесковец, с. Цветкова бара, с. Черешовица Община: Годеч , Населено място: гр. Годеч, с. Браковци, с. Букововци, с. Бърля, с. Връдловци, с. Гинци, с. Голеш, с. Губеш, с. Каленовци, с. Комщица, с. Мургащ, с. Равна, с. Разбойище, с. Ропот, с. Смолча, с. Станинци, с. Туден, с. Шума Община: Драгоман , Населено място: гр. Драгоман, с. Беренде, с. Беренде извор, с. Калотина, с. Липинци, с. Прекръсте, с. Чепърлинци
Драгоман BG0000322	Защитена зона по директивата за местообитанията	Община: Годеч , Населено място: с. Букововци, с. Върбница, с. Каленовци, с. Лопушня, с. Мургащ, с. Шума Община: Драгоман , Населено място: гр. Драгоман, с. Василковци, с. Големо Малово, с. Летница, с. Мало Малово, с. Прекръсте, с. Раяновци,

Източник: Информационна система за защитени зони от екологична мрежа Натура 2000

Защитените зони се обявяват по Закона за биологичното разнообразие, а защитените територии по Закона за защитените територии.

Съгласно справка в Регистъра на защитените територии и защитените зони в България¹⁰, на територията на трите общини попадат следните **10 защитени територии** (1 резерват, 4 броя защитени местности и 5 броя природни забележителности).

¹⁰ <https://eea.government.bg/zpo/bg/>

ЗОНИ	ТИП	МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ
Община Берковица		
ГОРНАТА КОРИЯ	Резерват	Община: Берковица, Населено място: гр. Берковица
МРАМОРНАТА ПЕЩЕРА	Природна забележителност	Община: Берковица, Населено място: гр. Берковица
САМАРИТЕ	Защитена местност	Община: Берковица, Населено място: гр. Берковица
УРУЧНИК	Защитена местност	Община: Берковица, Населено място: с. Бързия
ХАЙДУШКИТЕ ВОДОПАДИ	Природна забележителност	Община: Берковица, Населено място: гр. Берковица
ШАБОВИЦА	Защитена местност	Община: Берковица, Населено място: гр. Берковица
Община Годеч		
ВОДОПАД КОТЛИТЕ	Природна забележителност	Община: Годеч, Населено място: с. Букоровци, с. Разбоище
ЗАСКОГО	Природна забележителност	Община: Годеч, Населено място: с. Гинци
ПЛАНИНСКИ ПЕЛИН - С. БРАКЪОВЦИ	Защитена местност	Община: Годеч, Населено място: с. Браковци
Община Драгоман		
ПЕЩЕРАТА ТЕМНАТА ДУПКА - С. БЕРЕНДЕ ИЗВОР	Природна забележителност	Община: Драгоман, Населено място: с. Беренде извор

За защитени местности се обявяват територии с характерни или забележителни ландшафти, включително такива, които са резултат на хармонично съжителство на човека и природата, или местообитания на застрашени, редки или уязвими растителни и животински видове и съобщества.

Природни забележителности са характерни или забележителни обекти на неживата природа. Например: скални форми, земни пирамиди, пещери, водопади, пясъчни дюни и др. Става дума за обекти, които са с изключителна стойност поради рядкост, представителност, естетичност или които имат значение за науката и културата. Природните забележителности се обявяват с прилежаща територия, необходима за опазването им.

Резерватите в България са с най-строг режим на защита. За такива се обявяват образци от естествени екосистеми, включващи характерни и/или забележителни диви растителни и животински видове и местообитанията им. У нас има 55 резервата, сред които са „Калиакра“ и „Ропотамо“. На територията на трите общини има само един резерват – Горната кория, находящ се в гр. Берковица.

Изводи

- ✓ Висок процент от територията на общините попада в защитени зони
- ✓ Съхранено биоразнообразие и форми на ландшафта поради обявени защитени зони/територии

Екология

На територията на Община Берковица стопанисването, поддържането и експлоатацията на водоснабдителни и канализационни (ВиК) системите и съоръженията, както и предоставянето на ВиК услуги на потребителите се извършва от ВиК оператора Водоснабдяване и канализация Берковица ЕООД, което дружество е със 100% общинско участие. Канализационна мрежа в община Берковица има изградена само в общинския център град Берковица - около 90%. Има райони в град Берковица без канал – част от кв. Беговица, част от кв. Раковица и отделни улици в града. Във всички останали населени места няма изградена канализационна мрежа.

са именно амортизираната ВиК мрежа и липсата на ПСОВ. Необходимо да се ускори изграждането на ПСОВ с цел преустановяване заустването на непречистени отпадъчни води от канализационните мрежи на населените места.

По отношение на отпадъците, Община Берковица се обслужва от Регионално депо „Монтана“ (за битови и неопасни производствени отпадъци – клас „депо за неопасни отпадъци“), което обслужва и общините Монтана, Бойчиновци, Лом, Чипровци, Георги Дамяново, Брусарци, Медковец, Вършец, Якимово, Вълчедръм и Криводол (област Враца). Въведено е разделно събиране на отпадъците от опаковките въз основа на договори с организацията по оползотворяване на отпадъци от опаковки с “Екопак България” АД. Периодично се извършват проверки за наличие на новосъздадени нерегламентирани замърсявания и се предприемат своевременни мерки за елиминирането им. Извършват се планови и извънредни проверки по отношение организацията и изпълнението на дейностите по разделно събиране на отпадъци. На територията на община Берковица е организирано сметосъбиране, сметоизвозване и депониране на битовите отпадъци. Всички дейности свързани с поддържане чистотата на общината, вкл. метене, озеленяване, измиване на териториите за обществено ползване, се организират и изпълняват от Общинско мероприятие „Комунални дейности” град Берковица, който има осигурен необходимият човешки ресурс и технически средства (автопарк, техника, контейнери, кофи и други).

Екологичните показатели на община Берковица са много добри поради местоположението ѝ в екологически чист район, наличието на благоприятни природни и климатични условия, така и на факта, че в района няма големи производствени предприятия, чието производство да застрашава околната среда. Именно тези положителни фактори биха могли да гарантират успешното реализиране на туристическия потенциал на района.

На територията на Община Годеч няма изградени пречиствателни станции за отпадни води.

В р. Нишава се зауства градската канализация на гр. Годеч без пречиствателна станция. Предприятията, които заустват в градската канализация или директно в р. Нишава и в момента работят, имат изградени локални пречиствателни съоръжения за производствените отпадъчни води. Генерираните отпадъчни води от мина Станянци се заустват в р. Станинска.

В гр. Годеч е изградена канализационна мрежа, която поема по-голямата част от генерираните отпадъчни води.

Предприятията в гр. Годеч заустват отпадъчните си води в градската канализационна мрежа: Основни емитери - замърсители на водите са :

Градска канализация /три броя зауствания в р. Нишава/ и следните предприятия:

- "Мина Станянци" АД - отпадъчните води заустват в р. Станинска.
- "Магнит" АД - фирмата е шведско-българска, която произвежда сухи трансформатори. Формираните отпадъчни води, поради спиране през 1999 г. на галваничния цех, са само битово-фекални и дъждовни. Те заустват в градската канализация на гр. Годеч.
- "Могила" ЕООД - мандра за производство на кашкавал. Отпадъчните води, битовофекалните и производствените след преминаване през мазниноуловител, заустват се в градската канализация. За тях са издадени съответните разрешителни за заустване и има план за собствен мониторинг. Контрол се осъществява два пъти годишно.

Генерираните битови отпадъци на територията на община Годеч се извозват и депонират в Регионално депо за неопасни и инертни отпадъци, намиращо се в местността „Гоняреви падини”, в землището на с. Богъовци, община Костинброд. Депото обслужва всички общини от изградената Регионална система за управление на отпадъците – регион Костинброд: Костинброд, Своге, Сливница, Божурище, Годеч и Драгоман с население около 70 000 души. Депото функционира от 2012 г. В него се осигурява екологосъобразно третиране на отпадъците генерирани в района. То е реализирано в съответствие с Националната програма за управление на отпадъците, която предвижда изграждане на система от регионални депа и закриване на общинските депа.

По данни на „В и К“ ЕООД София – район Драгоман, водният оператор не експлоатира канализация за община Драгоман. На този етап без пречистване заустват канализационните системи на община Драгоман. На територията на община Драгоман липсва пречиствателна станция за питейни води (ПСПВ). Всички води се подават към консуматорите след съответно обеззаразяване (основно с хлорни реагенти).

На територията на община Драгоман при сметосъбиране и сметоизвозване са включени всички населени места. Сметоизвозването се извършва със специализиран транспорт по график. При пролетното и есенно почистване и на едрогабаритни отпадъци сметоизвозването се извършва по-често и при необходимост. На територията на общината действа дружество, притежаващо регистрационни документи за дейности с отпадъци, които събират разделно отпадъчни материали от генерираните от населението битови отпадъци. Процесът се следи най-стриктно от РИОСВ-София. Отпадъкът, събран в специализираните цветни контейнери, се извозва от фирмите до специална сепарираща инсталация извън територията на общината. За съжаление, културата и други фактори все още пречат на подобряване на процеса на разделно събиране на битовия отпадък, въпреки положените немалко усилия. Разположени са 20 бр. жълти контейнери за отпадъци от опаковки от хартия, картон, пластмаса и метал и 10 бр. зелени контейнери за отпадъци от пластмаса. Депонирането на отпадъците се извършва на Регионалното депо в с. Богъовци, община Костинброд. Регионалното депо обслужва още общините Божурище, Костинброд, Сливница, Годеч и Своге.

Изводи

И в трите общини липсва изградена канализация извън общинския център

Липсват пречиствателни станции в общините Годеч и Драгоман

Липса на сериозни екологични замърсители в трите общини

Разделното събиране на отпадъците не е успешна практика в трите общини

Здравеопазване

Здравеопазването в общините Берковица, Годеч и Драгоман се осъществява чрез следните лечебни заведения, регистрирани в Регионалните здравноосигурителни каси:

№	Община Берковица	ОПЛ
1	АИПМП ДОКТОР ГЕОРГИ ЗАРКОВ ЕООД	Берковица
2	АПИМП ДОКТОР ВИЛМА ДИМИТРОВА ЕООД	Берковица
3	АПИМП ДОКТОР ДАНИЕЛА ГИЗДОВА ЕООД	Берковица
4	АПИМПИП ДАБЪЛ Д ЕООД	Берковица
5	АПИМПИП ДОКТОР НИНА МАРКОВА ЕООД	с. Замфирово
6	АПИМПИП ДОКТОР ТОДОР ЗАЯКОВ ЕООД	Берковица
7	ДР ИВАН МИНЧЕВ ЕООД	с. Бързия
8	ДР АНТОНИНА ПЕТРОВА АИПМП ЕООД	Берковица
9	ЕТ ДОКТОР ГОШО ГЕОРГИЕВ	Берковица
10	ЕТ ДОКТОР ИВАН ИВАНОВ ДИСТО	Берковица
11	ЕТ ДОКТОР МАРИЕЛ НАЙДЕНОВА	Берковица
12	ЕТ ДОКТОР МАРИЯ ИВАНОВА МИБО	Берковица, с. Слатина, с. Ягодово

Община Берковица се обслужва от една многопрофилна болница за активно лечение - МБАЛ-БЕРКОВИЦА ЕООД.

Също така, на територията на общината са регистрирани 12 общопрактикуващи лекарски практики (ОПЛ) по договор с НЗОК¹¹.

Лекарските практики на лекари специалисти, работещи на територията на Община Берковица, са 2 кабинета и един медицински център:

№	Лекари специалисти (Община Берковица)	специалност
1	АИСИМП - д-р Мария Георгиева	педиатрия
2	АИСИМП - д-р Леделина Нешева	нервни болести
3	МЦ 1-БЕРКОВИЦА ЕООД, гр. Берковица	нервни болести, очни болести, кардиология, хирургия, вътрешни болести, педиатрия, УНГ

¹¹ <https://services.nhif.bg/references/lists/opl.xhtml>

4	МЦ ДЕНИЦА ООД, гр. Берковица	кардиология, пневмология и фтизиатрия, вътрешни болести, очни болести, ортопедия и травматология, урология, УНГ, нервни болести, нефрология, психиатрия, медицинска онкология, хирургия, акушерство и гинекология
---	------------------------------	---

В Община Годеч няма болнично заведение. Медицинското обслужване се осъществява от двама общопрактикуващи лекари и от медицински център - МЦ Годеч ЕООД, който осигурява следните лекари специалисти: ортопедия и травматология, хирургия, образна диагностика, съдова хирургия, очни болести, педиатрия, кардиология, урология, нервни болести, акушерство и гинекология и кожни и венерически болести.

Таблица: Индивидуални практики на общопрактикуващи лекари в Община Годеч

№	Община Годеч	ОПЛ
1	ЕТ ИППМП - Д-р Мария Георгиева	гр. Годеч
2	ЕТ Иван Бауренски - АИППМП	гр. Годеч

В сравнение с периода преди 2013 г. на територията на Община Годеч е функционира една СБАЛ с капацитет от 25 легла, която вече не работи. Проблеми с липса на медицински персонал са регистрирани в центъра за спешна помощ в гр. Годеч, което често оставя това обслужване на съседните общини.

В Община Драгоман са регистрирани само две лекарски практики на общопрактикуващи лекари и само една лекарска практика на лекар със специалност „кардиология“ - ЕТ Д-р Зорка Гилова АСИМП по вътрешни болести.

Таблица: Индивидуални практики на общопрактикуващи лекари в Община Драгоман

№	Община Драгоман	ОПЛ
1	ЕТ АИППМП - Д-р Лидия Латинова	гр. Драгоман
2	ЕТ Д-р Зина Йотова - АПМППП	гр. Драгоман

В Община Годеч и Община Драгоман не е осигурено обслужване по селата от общопрактикуващите лекари, което налага жителите на селата да пътуват до общинския център.

В гр. Берковица функционира Център за спешна медицинска помощ (ЦСМП), който е филиал на центъра в гр. Монтана.

През 2022 г. е затворен ЦСМП в гр. Годеч, и сега обслужването на спешните случаи се извършва от София и Своге.

В гр. Драгоман функционира филиал на ЦСМП – София.

Дентална медицина

На територията на Община Берковица са регистрирани 8 практики на лекари по дентална медицина, като 6 от тях имат кабинети в гр. Берковица, а останалите 2 практики от тях се осъществяват в селата Замфирово и Бързия.

Община Годеч се обслужва от 4 лекарски практики по дентална медицина, всички с дейност само в гр. Годеч.

В община Драгоман са регистрирани 5 практики по дентална медицина, които включват общо 7 лекари специалисти и работят в гр. Драгоман.

Аптеки

На територията на Община Берковица функционират 3 аптеки и една към многопрофилната болница. В Община Годеч има само една – в гр. Годеч, а в Община Драгоман има 2 аптеки в общинския център. Не се предлагат мобилни услуги за доставка на лекарства от аптеките.

Изводи

Здравни услуги се използват изключително само в общинските центрове

Липса на достатъчно аптеки

Болничните услуги в общините Годеч и Драгоман се предлагат само в областните центрове

Социални услуги

Социални услуги на територията на Община Берковица

Община Берковица предоставя редица социални услуги, насочени към различни целеви групи, както следва:

Социални услуги за деца:

1. Център за настаняване от семеен тип за деца без увреждания гр. Берковица;
2. Център за обществена подкрепа гр. Берковица;
3. Център за обществена подкрепа гр. Берковица, кв. Раковица;
4. Дневен център за деца и младежи с увреждания гр. Берковица;

Социални услуги за пълнолетни лица:

1. Дом за стари хора с отделение за лежачо болни гр. Берковица;
2. Дом за пълнолетни лица с деменция с. Бистрилица, общ. Берковица;
3. Защитено жилище за лица с умствена изостаналост;
4. Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с умствена изостаналост гр. Берковица, ул. „Стефан Стамболов“ №34;
5. Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с умствена изостаналост гр. Берковица, ул. „Проф. Александър Фол“ №2;
6. Домашен социален патронаж гр. Берковица;

Социални услуги за пълнолетни лица и деца:

1. Асистентска подкрепа гр. Берковица;
2. Механизъм лична помощ;

Център за настаняване от семеен тип за деца без увреждания - гр. Берковица

Център за настаняване от семеен тип /ЦНСТ/ е социална услуга от резидентен тип, която предоставя жизнена среда за пълноценното израстване и развитие на деца, лишени от родителска грижа, за които към момента на настаняване в него са изчерпани възможностите за връщане в биологичното семейство, настаняване при близки и роднини или приемно семейство.

Целева група са деца от 3 до 18- годишна възраст, които:

- са останали без родителска грижа поради различни причини – починали родители; родители с психични или тежки заболявания;
- са от семейства, при които е налице липсата на социални умения за адекватно интегриране в обществото;

Капацитет 13 деца.

Центърът за настаняване от семеен тип в гр. Берковица е разкрит на 19.04.2010 г. със Заповед №РД 01-61/19.01.2010 г. на Изпълнителния директор на АСП.

Социалната услуга от резидентен тип осигурява задоволяване на базисните потребности на децата, както и техните индивидуални потребности, чрез следните дейности: здравни, образователни, социално включване, усвояване на умения за самостоятелен живот, осигуряване на информация, консултация, посредничество и подкрепа, отиди и осмисляне на свободното време, участие в живота на общността, работа с близки и роднини.

Център за обществена подкрепа - гр. Берковица

Със Заповед №РД-01-218/14.02.2014 г. на Изпълнителния директор на Агенция за социално подпомагане гр. София е открит Център за обществена подкрепа в гр. Берковица, с капацитет 30 потребители. Със Заповед РД 01-0140/30.01.2018 г. капацитетът на ЦОП е увеличен от 30 на 50 потребители.

Целевата група са деца от 0 до 18 години и техните семейства.

Център за обществена подкрепа е предназначен за:

- деца и семейства с цел превенция насилието и отпадане от училище;
- семейно консултиране и подкрепа;
- превенция на изоставянето на деца и настаняването им в алтернативна грижа;
- подкрепа при реинтеграция на деца, настанени в институции;
- подкрепа и консултиране на семейства в общността;
- подкрепа на деца, жертви на насилие и техните семейства;
- подкрепа и обучение на семейства в процеса на осиновяване;
- подкрепа на деца с поведенчески проблеми и техните семейства;
- превенция на отпадането от училище. Работа с деца, отпаднали или с риск от отпадане от училище и техните семейства;
- услуги по превенция на рисковото поведение на деца и младежи в общността;
- обучение на кандидат- осиновители;

Специалистите от ЦОП осъществяват работни срещи, с цел посредничество и съдействие пред различни институции, имащи отношение към социалните, здравните и други потребности на клиентите на ЦОП- ОЗД/ ДСП, училища, образователни медиатори, детски градини,

МКБППМН, Детска педагогическа стая към РУ на МВР, кметове и кметски наместници, лекари и здравни медиатори.

Център за обществена подкрепа - гр. Берковица, кв. Раковица

Със заповед № РД-01-0648/19.03.2019 г. на Изпълнителния директор на АСП, считано от 01.04.2019 г. е открит Център за обществена подкрепа гр. Берковица, кв. Раковица, с капацитет 30 места.

Дейностите в Центъра са насочени към превенция и подкрепа на най-уязвимите семейства с деца в риск на територията на община Берковица:

- Повишаване на родителските умения с цел подобряване на грижите за децата в семейството, намаляване на случаите на отделяне на деца от семейството и изоставяне в институции или друга формална грижа чрез мерки за превенция;
- Създаване на условия за стимулиране на ранното детско развитие сред високо рискови уязвими общности в целевите общини;
- Намаляване на случаите на детски бракове и ранни раждания чрез мерки за превенция;
- Подпомагане и насърчаване на достъпа до предучилищно и училищно образование;
- Превенция на рисково поведение при уязвими групи подрастващи;
- Подкрепа за социално включване и достъп до възможности за житейска реализация на младите хора от уязвимите общности;
- Намаляване на случаите на детски бракове и ранни раждания чрез мерки за превенция;

Дневен център за деца и младежи с увреждания - гр. Берковица

Дневен център за деца и младежи с увреждания е специализирана социална услуга на територията на град Берковица, която стартира като проект „Дневен център за деца и младежи с увреждания“ към процедура „Продължаваща подкрепа за деинституционализация на децата и младежите - Етап 2 - Предоставяне на социални и интегрирани здравно-социални услуги за деца и семейства“ – Компонент 1.

Капацитетът е 30 места за дневна грижа и до 60 места за консултативни услуги.

Центърът разполага с обновена сграда, с оборудвани помещения за специализираните дейности с децата и младежите (всекидневна занималня монтесори, салон за рехабилитация и лечебна физкултура, модерен асансьор, кухня и кухненски бокс, столова, психо-сензорна стая). За обедната почивка на децата има оборудвано спално помещение. Разполага с кабинети за различните специалисти. Центърът осигурява занимания с музикален терапевт, специалисти педагози, за децата с физически увреждания се предоставя специализирана услуга от рехабилитатор/кинезитерапевт. За децата с говорни проблеми, като щат от екипа на центъра има логопед, чийто услуги могат да бъдат използвани, както от дневните така и от почасовите потребители. Разполага и с психолог, който освен на потребителите, е на разположение и на родителите в подкрепа при отглеждане на децата и младежите в семейна среда.

От месец Януари 2021 г., в центъра се предлага качествена храна за децата и младежите от доставчик, избран по реда на Закона за обществените поръчки от Община Берковица.

В помощ на семействата, чийто деца и младежи посещават центъра, от 2021 г. децата се приемат от домовете, където се връщат обратно след посещение в центъра със специализиран автобус, оборудван със специализирани съоръжения за хора с увреждания, отговаря на всички европейски стандарти за безопасност и екологичност.

В социалната услуга работят 14 специалисти: управител, двама социални работника, медицинска сестра, рехабилитатор/кинезитерапевт, логопед, двама специални педагози, музикален терапевт, психолог, три детегледачки, шофьор.

Дом за стари хора с отделение за лежачо болни - гр. Берковица

Дом за стари хора с отделение за лежачо болни е специализирана социална услуга предоставяща комплекс от социални услуги – делегирани от държавата дейност. Тук се настаняват лица навършили възрастта за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст съгласно чл. 68 ал. 1-3 от Кодекса за социално осигуряване, включително на онези от тях, които са с физически увреждания и имат процент намалена работоспособност, установен с ЕР на ТЕЛК/НЕЛК. Капацитетът е 150 потребители.

В Дом за стари хора с отделение за лежачо болни – град Берковица се приемат лица, които не са в състояние сами да организират и задоволяват своите жизнени потребности, нямат близки, които да се грижат за тях и са изчерпани възможностите за ползване на услуги в общността.

Специализираната институция за предоставяне на социални услуги е предназначена да осигури битово обслужване и да съдейства за получаване на ежедневни, здравни и образователни грижи на старите хора, да създаде условия за пълноценна социална интеграция и поддържане на тяхната активност с терапевтично-трудова мероприятия и рехабилитационни дейности.

Дом за пълнолетни лица с деменция - с. Бистрилица, общ. Берковица

Дом за пълнолетни лица с деменция - с. Бистрилица е специализирана социална услуга, предоставяща комплекс от социални услуги на лица с деменция или болест на Алцхаймер, установена с протокол от ЛКК и/или с експертно решение на ТЕЛК/НЕЛК. Целева група са пълнолетни лица с деменция или болест на Алцхаймер. Капацитетът е 55 потребители;

В дома за пълнолетни лица с деменция се предоставят социални услуги по задоволяване на ежедневни, здравни, образователни, рехабилитационни потребности, както и потребности в свободното време, от контакти със семейството, приятели и близки. Основните дейности в дома са съобразени с изпълнение на стандартите и критериите за предоставяне на социални услуги (регламентирани в ЗСУ и ППЗСУ) и са насочени към организиране на мероприятия по обгрижване и създаване на възможности за нови интервенции за подобряване самочувствието на настанените лица.

Защитено жилище за лица с умствена изостаналост

Защитено жилище за лица с умствена изостаналост (ЗЖЛУИ) е специализирана социална услуга от резидентен тип, делегирана от държавата дейност, открито на 26.09.2007 г. със Заповед

№389/13.04.2007 г. на АСП. Целева група са пълнолетни мъже с умерена умствена изостаналост. Капацитетът е 8 потребители.

ЗЖЛУИ е насочено към пълнолетни лица с увреждания, които нямат нужда от 24 часово обслужване. На ползвателите на социалната услуга е предоставена възможност да изготвят сами ежедневното си меню за хранене, приготвянето на храната е с минимална подкрепа от страна на персонала, даване на съвети и минимален контрол в ежедневните и здравните потребности, както и на потребностите от организация на свободно време и лични контакти.

Ползването на услугата дава шанс на роднините да посещават своите близки, при възможност да контактуват с тях .

Осигурени социални услуги:

- Двадесет и четири часово подпомагане;
- Трудотерапевтична дейност;
- Организация на свободно време и лични контакти;
- Индивидуална програма;
- Организиран транспорт.

Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с умствена изостаналост - гр. Берковица

Специализираната социална услуга от резидентен тип е за пълнолетни лица с умствена изостаналост, установени с ЕР от ТЕЛК/ НЕЛК или ЛКК, делегирана от държавата дейност. Капацитетът е 14 потребители. Социалната услуга е разкрита на 01.09.2015 година за 12 потребителя със Заповед № РД01-1253 / 11.08.2015 год. на АСП. Със Заповед № РД01-367 / 30.03.2016 год. на АСП капацитета е променен на 14 потребителя.

За предоставянето и поддържането на среда, близка до семейната, се грижат квалифицирани служители, работещи по трудов договор и осигуряващи 24-часово наблюдение и грижи. Персоналът се състои от: медицинска сестра, социален работник, санитарни, трудотерапевти, болногледачи и общ работник. Има създаден Медико- социален съвет, който при възникнали проблеми съдейства на всеки един потребител.

Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с умствена изостаналост - гр. Берковица

ЦНСТПЛУИ е специализирана социална услуга за пълнолетни лица с умствена изостаналост, установени с ЕР от ТЕЛК/ НЕЛК или ЛКК, за които в момента на приемането им в ЦНСТ са изчерпани възможностите за оставяне в семейството- при близки и роднини, или самостоятелен живот. Социалната услуга е разкрита на 01.12.2015 г. като ЦНСТ за деца и младежи с увреждания. От 01.06.2017 г. е сменен профила на ЦНСТ за пълнолетни лица с умствена изостаналост. Капацитет е 12+2 потребители.

Центърът за настаняване от семеен тип е социална услуга за резидентна грижа, която предоставя жизнена среда, близка до семейната. Неговата цел е осигуряване на качество на живот, което гарантира пълноценното физическо, емоционално и познавателно развитие и социално включване.

Домашен социален патронаж - гр. Берковица

Домашен социален патронаж е комплекс от социални услуги, предоставяни в общността – приготвяне и доставка на храна по домовете на възрастни хора и хора с увреждания. Целева група са лица в пенсионна възраст, лица с намалена 50 и над 50 на сто работоспособност, деца, юноши и младежи до 18-годишна възраст с увреждания, самотно живеещи възрастни хора. Капацитетът е 200 потребители. Социалната услуга е разкрита през 1990 г. с ПМС № 117, а през 2003 г. със заповед на кмета на Община Берковица е определен като второстепенен разпоредител с бюджетни кредити като общинска дейност.

Основната дейност на Домашен социален патронаж е приготвяне и доставяне на храна – ежедневно в работен ден се предлага разнообразна топла храна, съобразена с изискванията за рационално хранене на хората.

Социалната услуга се предоставя в гр. Берковица, с. Замфирово и с. Котеновци.

Асистентска подкрепа - гр. Берковица

Асистентската подкрепа е специализирана социална услуга, делегирана от държавата дейност, която се предоставя в домашна среда и извън нея. Годината на разкриване е 01.01.2021 г. с Решение на Общински съвет-Берковица №26/29.01.2021 г. Капацитетът е 67 потребители.

Целеви групи са:

- Лица в надтрудоспособна възраст в невъзможност за самообслужване, които нямат определена по съответния ред степен на намалена работоспособност;
- Деца с трайни увреждания и пълнолетни лица с трайни увреждания с определена чужда помощ, които не ползват асистентска подкрепа, помощ за осигуряване на асистентска подкрепа или които не получават помощ за грижа в домашна среда по реда на друг закон;

Социални услуги, които се предоставят:

- самообслужване;
- движение и придвижване;
- промяна и поддържане на позицията на тялото;
- изпълнение на ежедневни и домакински дейности;
- комуникация.

Механизъм „Лична помощ“

От 01.09.2019 г. Община Берковица предоставя социалната услуга „личен асистент“ по Закона за личната помощ.

Лична помощ е механизъм за подкрепа за пълноценно участие в обществото, за извършване на дейности, отговарящи на индивидуалните потребности от личен, домашен или социален характер, и за преодоляване на бариерите на функционалните ограничения.

Личната помощ се предоставя въз основа на изготвена индивидуална оценка на потребностите и издадено направление от Дирекция „Социално подпомагане“ по реда на глава трета от Закона за хората с увреждания.

Човек с увреждане, който иска да му бъде предоставена лична помощ, подава лично или чрез упълномощено лице заявление – декларация по образец до кмета на община Берковица.

Клубове за хора с увреждания

1. Общинска организация на Съюза на инвалидите в България - гр. Берковица
2. Териториална организация на съюза на слепите - гр. Берковица
3. Клуб „Диабетика“ - с. Боровци
4. Дружество на хората с увреждания - с. Котеновци
5. Клуб на хората с увреждания - с. Замфирово
6. Клуб на хората с увреждания - с. Бързия
7. Клуб на инвалидите „Здраве“ - с. Слатина
8. Дружество „Надежда“ /Диабетици/ - с. Замфирово

Пенсионерски клубове

1. Клуб на пенсионера „Берковски кестен“ - гр. Берковица
2. Клуб на учителите пенсионери „Народен будител“ - гр. Берковица
3. Клуб на ветераните от войните - гр. Берковица
4. Клуб на туристите ветерани „Ком“ - гр. Берковица
5. Клуб на пенсионера „Втора младост“ - гр. Боровци
6. Пенсионерски клуб „Сладък извор“ - с. Слатина
7. Клуб на пенсионера „Златица“ - с. Гаганица
8. Пенсионерски клуб „Сговор“ - с. Гаганица
9. Пенсионерски клуб „Клисура“ - с. Бързия
10. Пенсионерски клуб „Детелина“ - с. Котеновци
11. Пенсионерски клуб „Родолюбие“ - с. Замфирово
12. Клуб на пенсионера - с. Ягодово
13. Клуб на пенсионера - с. Бокиловци
14. Пенсионерски клуб „Здравченица“ - гр. Берковица
15. Пенсионерски клуб „Златна възраст“ - с. Лесковец
16. Пенсионерски клуб - с. Бистрилица

Изводи:

Според публикувания в официалната интернет страница на Община Берковица „Анализ на потребностите от социални услуги на общинско и областно ниво, които се финансират изцяло или частично от държавния бюджет“ от 2023 г., следните обобщения са изведени:

1. В Община Берковица няма социални услуги, за които към момента е изчерпана необходимостта от тяхното предоставяне, съобразно изведените нужди;

2. Няма социални услуги в Община Берковица, които да работят с намален капацитет, съответно да е необходимо да се намали броя на местата;
3. В Община Берковица няма услуги, които ще се закриват;
4. Наблюдава се работа с увеличен капацитет при предоставяне на социални услуги на двата Центъра за обществена подкрепа, които към момента предоставят услугите си на областно ниво (в други общини) и при тях е може да се увеличи броят на местата;
5. През 2023 г. в общината ще се разкрие „Дневен център за деца и младежи с увреждания“ като държавно делегирана дейност;
6. Съобразно изведените нужди, Община Берковица планира в бъдеще да разкрие три нови социални услуги, две от които в момента функционират като Дом за стари хора и Дом за пълнолетни лица с деменция.

Социални услуги на територията на Община Годеч

В сферата на услугите по социално подпомагане в община Годеч тежестта е поставена върху превенция срещу социалното изключване на хората в неравностойно социално положение и на лицата в риск. На територията на общината липсват социални институции, което улеснява политиката на местните власти за развитие на услуги в общността за превенция на деца и семейства в риск. Така става възможно да се ограничат възможностите за социалното изключване и изолацията на лицата с физически и умствени увреждания. С разкритите услуги се дава възможност тези лица да останат в тяхната семейна и домашна среда.

Социална услуга „Асистентска подкрепа“

Услугата стартира през 2021 година като държавно делегирана дейност. Тя се създава след промени в нормативната уредба, влезли в сила с новия Закон за социалните услуги и Правилника за прилагане на Закона, които очертават водещата роля на общините за провеждане на държавната политика в социалната сфера. Съгласно неговите разпоредби това е специализирана социална услуга, която включва подкрепа от асистент за самообслужване; движение и придвижване; изпълнение на ежедневни и домакински дейности; комуникация.

Асистентската подкрепа се предоставя на възрастни хора в невъзможност за самообслужване, които нямат намалена работоспособност или на деца и пълнолетни с трайни увреждания с определена чужда помощ, които не ползват асистентска подкрепа, помощ за осигуряване на асистентска подкрепа или за които не се получава помощ за грижа в домашна среда по реда на друг закон. През 2022 г. услугата се предоставя на 16 потребители, обслужвани от 7 социални асистенти.

Механизъм за лична помощ

Предоставя се по Закона за личната помощ и има за цел чрез осигуряване на лична помощ да подпомогне хора с увреждания да упражняват основните си права, да имат възможности за избор, независим живот, активно включване и участие в обществото и достъп до услуги и дейности.

Лична помощ е механизъм за подкрепа на хора с увреждания за упражняване на правата им, за пълноценно участие в обществото, за извършване на дейности, отговарящи на индивидуалните им потребности от личен, домашен или социален характер и за преодоляване на бариерите на функционалните им ограничения. Механизмът гарантира възможност на хората с увреждания да изберат от кого, кога, къде и по какъв начин да се осъществят дейностите.

Предоставянето на лична помощ се основава на принципите, предвидени в Закона за хората с увреждания, ефективност и ефикасност на предоставянето на помощта и зачитане на личното пространство, достойнството, самостоятелността и независимостта на хората с увреждания.

На територията на община Годеч са регистрирани 63 потребители на механизъм за лична помощ и 69 лични асистенти, в партньорство с АСП.

Домашен социален патронаж

Целта на социалната услуга „домашен социален патронаж“ в община Годеч е осигуряване на помощ и подкрепа, насочена към организиране на ежедневието на възрастните хора и лицата със специфични потребности, с оглед запазването им по-дълго време в тяхната обичайна домашна среда, както и ограничаване на социалната изолация и предотвратяване настаняването в институция.

Включени са различни дейности според желанието на потребителите - доставка на храна и лекарства, битови услуги, оказване на специфична помощ, поддържане на социални контакти и други. Предоставянето на топъл обяд представлява форма на местна дейност за безвъзмездно предоставяне на храна за нуждаещи се лица, които не могат да си я осигурят сами.

Услугата „Домашен социален патронаж“ се осъществява изцяло от община Годеч - собствен кухненски блок за приготвяне на храната, собствен транспорт и персонал. Потребители на услугите, получават приготвения топъл обяд до дома си от служител на Домашен социален патронаж - шофьор и разносвач на храна. Услугите се предоставят на 29 потребители в населени места на община Годеч (гр. Годеч, с. Лопушня и с. Върбница).

Проект „Грижа в дома в Община Годеч“

Основната цел на проекта, финансиран по Програма „Развитие на човешките ресурси“, е създаване на условия за независим и достоен живот на хората с увреждания и възрастните хора, зависими от грижа, чрез предоставянето на качествени, достъпни и устойчиви услуги за дългосрочна грижа, съобразени с индивидуалните нужди на потребителите. Ще бъдат разширени възможностите за предоставяне на социални и интегрирани здравно-социални услуги в домашна среда, включително и в контекста на пандемични ситуации.

Същността на услугата се изразява в индивидуална подкрепа за хора с увреждания и възрастни хора в невъзможност за самообслужване, чрез предоставяне на интегрирани здравно-социални услуги в домашна среда от специализиран екип от здравни специалисти и специалисти по социални дейности.

Според данните в публикувания „Анализ на потребностите от социални услуги на общинско и областно ниво, които се финансират изцяло или частично от държавния бюджет“, на база обобщените данни за потребностите на населението на Община Годеч от 2023 г., в съответствие

с изискванията на Закона за социалните услуги, Закона за личната помощ и Закона за хората с увреждания се установява необходимостта от разкриване на следната нова социална услуга:

- Център за резидентна грижа за пълнолетни лица в надтрудоспособна възраст без увреждания (социалната услуга по чл. 15, т. 8 от ЗСУ) – максимален брой потребители, съгласно таблицата за критерии – 15 потребители/места.

„Център за наркоманни зависимости”, с. Браковци

В с. Браковци се намира „Център за наркоманни зависимости”, където се предоставят медицинска и социална рехабилитация, консултации – социални, правни, здравни, психологически, трудо-терапия, умения за самостоятелност и подкрепа на семействата.

В анализа на потребностите от социални услуги на общинско и областно ниво, които се финансират изцяло или частично от държавния бюджет за 2023 г., Община Годеч предоставя информация за потребностите на общината от социални услуги на общинско и областно ниво, които се финансират изцяло или частично от държавния бюджет, определя максималния брой потребители на всички социални услуги, за които се осигурява изцяло или частично финансиране от държавния бюджет, показва какви социални услуги получават нуждаещите се и проследява как социалните услуги отговарят на потребностите на населението на местно ниво. Чрез анализа Община Годеч очертава възможностите за подобряване на социалните услуги в отговор на потребностите от тях и особеностите, които ги предизвикват. В съответствие с изискванията на Закона за социалните услуги, Закона за личната помощ и Закона за хората с увреждания на база обобщените данни за потребностите на населението на община Годеч се установява необходимостта от разкриване на следната нова социална услуга:

1. Център за резидентна грижа за пълнолетни лица в надтрудоспособна възраст без увреждания (социалната услуга по чл. 15, т. 8 от ЗСУ) – максимален брой потребители – 15 потребители/места.

Социални услуги на територията на Община Драгоман

Община Драгоман е една от общините в областта с няколко разкрити и добре действащи социални услуги.

Кризисен център за деца, жертва на трафик и насилие – гр. Драгоман

Кризисен център за деца, жертва на трафик и насилие – гр. Драгоман е социална услуга в общността, делегирана от държавата дейност. Капацитетът на центъра е 10 места, като те са разпределени в 3 стаи по 3 легла и 1 стая е предназначена за изолатор. В КЦ приоритетно се настаняват момичета и/или момчета от 7 до 18 години, които са жертва на трафик или насилие, непридружени български или чуждестранни малолетни и непълнолетни младежи, обявени за издирване деца и задържани на ГКПП – Калотина и др. С настанените деца се работи в посока: преодоляване на травмата от преживяно насилие или експлоатация (сексуална, джебчийство), задоволяване базисните потребности (подслон, храна, облекло, лично пространство, лични вещи), здравни и образователни потребности; създаване на нагласи за жизнена реализация, промяна модела на поведение, поемане на отговорности, придобиване на умения за самообслужване, поддържане на хигиена и домакинстване. Ограниченият брой на подобни кризисни центрове в областта е предпоставка за пълноценното и рационално използване на тази

социална услуга и е голямо предимство за района, предвид близкото ѝ местонахождение до ГКПП – Калотина. Добро взаимодействие е изградено на всички нива на комуникация, активна помощ оказват всички заинтересовани институции, ценна методическа и друга помощ дава ДСП – Сливница.

Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с физически увреждания

ЦНСТПЛФУ с. Калотина е социална услуга в общността от резидентен тип. Центърът се управлява от Фондация „Социални норми“ по договор с община Драгоман. Функционира като държавно делегирана дейност. Капацитетът му в началото на реализация на проекта е 8 /осем/ места, като предвиденото за доразвиване и разширение на капацитета на центъра с още 6 /шест/ места през 2011 г. е реализирано. В момента функционира с капацитет от 14 места.

ЦНСТПЛФУ с. Калотина е социална услуга, която е жизнено необходима за възрастните самотни хора и хората с физически увреждания, и която следва да продължи да функционира и да се доразвива.

Домашен социален патронаж

Общинска услуга, включваща доставка на храна, обгрижване в дома, посредничество, помощ в домакинството. Има собствена материална база и добри условия за приготвяне и разнасяне на храна на територията на цялата община, наличие на 6 души персонал – един управител, един шофьор, един домакин, готвач и 2 санитари, както и собствен автомобил. Тя е общинска дейност, финансирана от общински бюджет. През последните две години, желаещите да ползват услугата се увеличиха драстично.

„Център за настаняване от семеен тип за деца без увреждания“ (ЦНСТДБУ) – услуга в общността с капацитет: 15 – 15 /резидентен тип/. Предоставя жизнена среда за пълноценното израстване и развитие на деца, лишени от родителска грижа, за които към момента на настаняване в него са изчерпани възможностите за връщане в биологичното семейство, настаняване при близки и роднини или приемно семейство; осигурява качество на живот, което гарантира пълноценното физическо, емоционално и познавателно развитие и социално включване на всяко дете в естествената за него среда, чрез предоставяне на индивидуализирана грижа и подкрепа. Управлява се от „СОНИК СТАРТ“ ООД и е делегирана от държавата дейност /ДДД/.

„Център за обществена подкрепа“ (ЦОП) – услуга в общността с капацитет 30 места. ЦОП е услуга в общността, за която има определен единен стандарт. Целевата група е деца от 0 до 18 години и техните семейства; семейства, при които има риск от изоставяне или настаняване на детето в специализирана институция; семейства, при които има риск от разрушаване на семейните връзки и отношения; семейства, чиито деца са настанени в специализирани институции или в приемни семейства или при роднини и близки, кандидати за или вече одобрени приемни семейства; семейства, които не могат да се оправят с проблемите и търсят професионална подкрепа за отглеждане и възпитание на детето; деца, на които им предстои извеждане от специализираните институции; деца от общността, за работа по превенция на рисковото поведение. Предлага и усъвършенства разнообразен спектър от социални услуги за

деца и семейства, в подкрепа на специфичните им нужди и личностно развитие. Дава възможност за разработването на комплекс от различни, но устойчиво допълващи се социални услуги, с които качествено да се подпомага местното население в моменти на затруднение, неравностойно положение и нужда от подкрепа.

„Звено за почасово предоставяне на услуги за социално включване в общността или в домашна среда“ община Драгоман

След приключване на проект „Независим живот“ по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ (ОПРЧР) 2021-2027 г., от месец юли 2017г. осигуряването на устойчивост в предоставянето на социални услуги в домашна среда, се обезпечават чрез държавния бюджет на Република България. С ПМС №344/2018г. за срок от 01.01.2019 г. до 31.08.2019 г. беше осигурено финансиране за предоставянето на социални услуги „Личен асистент“ , „Социален асистент“ и „Домашен помощник“ на потребителите, за които е извършена оценка по правилата на „Независим живот“, финансиран от ОПРЧР 2021-2027 г. Януари 2019 г. стартира с 74 ползватели на услугата, които са обслужвани от 54 бр. социални асистенти и домашни помощници. От месец септември е продължена услугата с ново ПМС № 180/18.07.2019 г. – с назначаване на 52 бр. СА/ДП, които обслужиха 70 броя потребители на територията на община Драгоман, със срок до 31.12.2019 г. Съгласно разпоредбата на Закона за личната помощ (ЗЛП), от 01.09.2019 г. стартира предоставянето на механизма лична помощ на лицата, които имат изготвена индивидуална оценка на потребностите и издадено направление от дирекция „Социално подпомагане“ (ДСП). До 31.12.2020 г. целевите групи по ЗЛП са:

- ✓ хората с право на чужда помощ с определени 90 и над 90 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност;
- ✓ децата с право на чужда помощ с определени 50 и над 50 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност;
- ✓ децата без право на чужда помощ с определени 90 и над 90 на сто вид и степен на увреждане или степен на трайно намалена работоспособност.

С Наредба за планирането на социалните услуги, приета с ПМС № 133 от 6.04.2021 г., обн., ДВ, бр. 29 от 9.04.2021 г., се уреждат критериите за определяне на социалните и интегрираните здравно-социални услуги на общинско и областно ниво и на максималния брой потребители на тези услуги, за които се осигурява изцяло или частично финансиране от държавния бюджет чрез включването им в Националната карта на социалните услуги по чл. 34 от Закона за социалните услуги, както и редът за нейното разработване и актуализиране. В Наредбата е указано кои услуги се планират на общинско, и кой на областно ниво. Нормативно определените ангажименти на общините са свързани с изготвянето на анализа на потребностите от социални и интегрирани здравно-социални услуги на общинско и областно ниво и предложението за планирането на социалните услуги на общинско и областно ниво, регламентирани в Наредбата за планирането на социалните услуги.

Изводи

Добре развити социални услуги на територията на трите общини

Изготвени анализи на потребностите от социални и интегрирани здравно-социални услуги на общинско ниво за трите общини, в резултат от изменението в социалното законодателство

Социалните услуги се финансират чрез държавния бюджет

Няма частни инициативи по отношение на предоставяне на социално услуги – напр. грижа за възрастни хора, дневна грижа за деца или специализирана помощ за хора с увреждания

Култура

Културната дейност на територията на трите общини се организира чрез дейността на читалищата и от общините. И в трите общини няма функциониращо кино или театър.

Читалища и читалищна дейност

На територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман са регистрирани 16 читалища¹², съгласно справката от публичния регистър на народните читалища и читалищните сдружения, поддържан от Министерството на културата. 6 читалища функционират на територията на Община Берковица, 2 на територията на Община Годеч и 8 читалища в Община Драгоман.

Таблица: Списък на читалищата на територията на общини Берковица, Годеч и Драгоман

Рег. №	Име на читалище	Град/село	Община
1946	"Развитие-1928"	село Замфирово	Берковица
2663	"Развитие-1927"	село Боровци	Берковица
2664	"Съгласие-1898"	село Гаганица	Берковица
2665	"Иван Вазов-1872"	град Берковица	Берковица
2857	"Иван Вазов 1911"	село Бързия	Берковица
3645	"Христо Ботев - 2016"	село Слатина	Берковица
2766	Никола Йонков Вапцаров-1899	град Годеч	Годеч
2770	Младост-1914г.	село Гинци	Годеч
1090	"Драгоман-1925"	град Драгоман	Драгоман
1762	"Христо Ботев-1925"	село Габер	Драгоман
1896	"Селска пробуда-1930г."	село Несла	Драгоман
1915	"Пробуда-1928"	село Калотина	Драгоман
2198	"Самообразование-1919"	село Големо малово	Драгоман
3546	"Мелдия-2012"	град Драгоман	Драгоман
3574	"Бурел 2013"	село Ялботина	Драгоман
3722	"Искра 1928 с. Круша"	село Круша	Драгоман

В сравнение с периода 2014 – 2020 г. , когато на територията на Община Годеч са действали две читалища, към 2023 г. читалището в с. Гинци е затворено и не функционира. Функционирането

¹² <https://chitalishta.com/?act=regions>

на читалищата чрез финансиране чрез субсидията от общинските бюджети е крайно недостатъчно за развитие на тяхната дейност. Също така, липсата на достатъчно бюджет не позволява съ-финансиране на проектни предложения от страна на читалищата, или ползване на банкови гаранции за гарантиране на авансови плащания по проекти без участието на общините. Читалищата управляват малки библиотеки. В Община Берковица библиотеки има в гр. Берковица, с. Бързия, с. Боровци и с. Замфирово. В Община Годеч и Община Драгоман има по 2 библиотеки.

Любителско художествено творчество и фестивали

Любителско художествено творчество може да се определи като „сърцето и душата“ на всяко читалище - самодейните колективи, театралните състави, вокалните групи и организирането на мероприятия и инициативи.

Читалищата на територията на общините Берковица и Годеч имат богата палитра от фолклорни и танцови формации и състави¹³:

- в с. Замфирово - ансамбъл за изворен фолклор "Гушанци"; детска фолклорна група "Гушанче"; дует "Мелодия" , танцов състав за автентичен фолклор; детски танцов състав - обработен фолклор; има любителска театрална трупа
- в с. Боровци - ансамбъл за изворен фолклор "Боровчани", състав за автентично представяне на обичаи, танцов състав "Веселие", детски танцов състав;
- в гр. Берковица - ФК „Танцувай за здраве“, ФГ "Веселие", ФК "Начинаещи", танцови състави "Малинарка", "Малинарке" и "Малинарчета" /разделени по възрастови групи/;
- в с. Бързия - танцов състав “Дервент“ и “Бързия“;
- в с. Слатина - фолклорна група;
- в гр. Годеч – танцов състав „Лудо младо“ – 3 възрастови групи.

Сред самодейните колективи в три от читалищата, развиват дейност и театрални състави - самодееен театрален колектив при НЧ "Развитие-1928" с. Замфирово, детска театрална студия "Николай Фол" и голям театрален състав при НЧ „Иван Вазов -1872“, гр. Берковица, и театрална група и младежка театрална група „ТалантинЪ“ при НЧ „Никола Йонков Вапцаров-1899“, гр. Годеч.

Културен център „Йордан Радичков“ в гр. Берковица е открит на 24 май 2019 година в чест на 90-годишнината от рождението на Йордан Радичков, българският писател и класик в родната ни литература, когото местните жители и до днес наричат с гордост писател-земляк. Основната дейност на центъра е насочена към работата с деца. В него подрастващите успешно развиват своята дарба в изкуството, посещавайки школата по рисуване, на която центърът е домакин.

Дейностите на любителското художествено творчество включват още: дейността на кръжоци, клубове и школи по изкуствата ("Млад агробиолог", детски клуб "Приятели на книгата", клуб "Родолубец", клуб "Народно творчество", клуб по интереси - шахмат, табла, "Не се сърди човече"), обединена школа по изкуствата "Проф. Петко Наумов" в гр. Берковица с преподаване по пиано, акордеон, кийборд, духови и ударни инструменти, народно и поп пеене, солфеж, елементарна теория на музиката и народни танци.

¹³ <https://www.mig-bg.org/wp-content/uploads/2020/11/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%83%D1%87%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%9D%D0%9F%D0%9E-%D0%B8-%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%B0.pdf>

Специфична читалищна дейност са духовите оркестри, които са създадени в читалищата в гр. Берковица, с. Бързия, с. Замфирово, като с национална известност е Берковската духова музика.

Безброй са примерите, които може да бъдат посочени, но сред тях може да бъдат отбелязани: Фолклорен празник „Гушански сбор по Спасовден” – с. Замфирово. Традиционният фолклорен празник „Гушански сбор по Спасовден” се организира от Народно читалище ”Развитие-1928”, с. Замфирово, съвместно с Община Берковица, Кметство Замфирово и НПО „Нов Северозапад“. От 2010 г. до сега, всяка година празникът събира танцови и певчески самодейни изпълнители от цялата страна, с цел популяризация и съхранение на българския фолклор.

В навечерието на 24 май всяка година в гр. Драгоман се провежда международен фолклорен фестивал „Нишавски хоровод“. Фестивалът се провежда в 2 града – Димитровград (Сърбия) и Гр. Драгоман, и обединява любителски изяви на фолклорни танцови формации, певчески състави, музиканти и самостоятелни изпълнители. Фестивалът се организира от Община Драгоман в партньорство с всички читалища от общината и трансграничния район.

Всяка година през месец юни в с. Бракъовци, Община Годеч, се провежда традиционния местен събор „Пресвета“, организиран от кметството и общината. Фестивалът е посветен на любителското и фолклорното изкуство.

В регистъра на туристическите фестивали и събития¹⁴, поддържан от Министерство на туризма, са регистрирани 16 ежегодни събития, превърнали се в традиция за населените места от територията:

Община	Дата	Културна проява	Място	Значение (национално, регионално, местно)	Кратко описание	Организатор/и	Периодичност	Месец
Берковица	26 - 29 Май	Международен детски фестивал на изкуствата ЛАЧЕНИ ОБУВКИ	Гр. Берковица	Международно	Деца до 16 години се състезават в следните раздели: театър, музика - забавна песен, модерни танци и детска рисунка. Жури - професионално.	Общинска администрация - Берковица и НЧ "Иван Вазов 1872" – гр. Берковица	Ежегодно	Май
Берковица	4.юни	Фестивал на песните, танците и традиционните храни и занаяти в Боровци	С. Боровци, общ. Берковица	Национално	Провежда се с участието на местни състави и занаятчий и участници от цялата страна с цел да се популяризират традиционните храни и занаяти и българския фолклор.	Общинска администрация - Берковица и НЧ "Развитие 1927"- с. Боровци	Ежегодно	Юни
Берковица	25.юни	Фолклорен празник Гушански сбор по Спасовден	С. Замфирово, общ. Берковица	Национално	Провежда се с участието на местни и гостуващи състави от цялата страна с цел популяризиране на българския фолклор и танцово изкуство.	Общинска администрация - Берковица и НЧ "Развитие 1928"- с. Замфирово	Ежегодно	Юни
Берковица	7 - 14 Август	Пленер по Дървопластика	С. Слатина, общ. Берковица	Национално	Местни скулптури и скулптури от други градове изработват своите произведения на открито и процесът може да се наблюдава от зрителите. На финала на пленера се организира изложба.	Общинска администрация - Берковица и местни скулптури	Ежегодно	Август
Берковица	27.авг	Фолклорен празник Богородица в Бързия	С. Бързия, общ. Берковица	Национално	Ежегодният празник в центъра на с. Бързия събира фолклорни състави от региона и от цялата страна.	Общинска администрация - Берковица и НЧ "Иван Вазов 1911"- с. Бързия	Ежегодно	Август

¹⁴ <http://rta.tourism.government.bg/TFRegister.aspx>

Берковица	3 - 4 Септември	Международен фолклорен фестивал Балканът пее и танцува	Гр. Берковица	Международно	Цел на фестивала: да се стимулира интереса към традициите, културно-историческото и фолклорно наследство в регионален, национален и международен аспект. Раздели за участие: 1. Градски фолклор – стари градски песни, показ на градски костюми; 2. Духови, жанрови и сватбарски оркестри; 3. Фолклорно танцово изкуство; 4. Народни песни; 5. Народни обичаи, легенди, гатанки; 6. Показ на народни носии; 7. Фолклор на етнически групи; 8. Обработен фолклор.	Общинска администрация - Берковица и НЧ "Иван Вазов 1872"- гр. Берковица	Ежегодно	Септември
Годеч	Последната събота и неделя на месец юни	Видовден	Центъра на град Годеч	Местно	Един от най-обичаните и зачитани традиционни празници на Годеч е Видовден. Той има много стара история в нашия край. Видовден днес е място за срещи на роднини, приятели и познати. Имам много игри и развлечения за децата. Община Годеч организира богата художествена програма.	Община Годеч	Ежегодно	Юни
Годеч	11.фев	Местни заговезни	Центъра на град Годеч	Местно	Запалват се огньове, които се прескачат за здраве след като прегорят. Около тях се играят хора и се пеят песни. Децата въртят оратници. Провежда се конкурс за вкусна годечка кухня.	Община Годеч	Ежегодно	Февруари
Годеч	18.фев	Сирни заговезни	Центъра на град Годеч	Местно	Запалват се огньове, които се прескачат за здраве след като прегорят. Около тях се играят хора и се пеят песни. Децата въртят оратници. Хамка се халва	Община Годеч	Ежегодно	Февруари

					и варени яйца. Провежда се конкурс за най-вкусна баница.			
Драгоман	Месец май	Нишавски хоровод	Гр. Драгоман и гр. Димитровград (Р. Сърбия)	Международно	Нишавски хоровод е международен фестивал, който се провежда в два града: гр. Драгоман и гр. Димитровград (Р. Сърбия). Над 1000 изпълнители взимат участие ежегодно с народни песни, танци, музика и словесен фолклор. Те се оценяват в съответните категории от жури, което спазва процедурни правила.	Община Драгоман и община Димитровград (Р. Сърбия)	Ежегодно	Май
Драгоман		Байк и рън за чепън	Община Драгоман	Национално	Състезание по планинско бягане и колоездене	Община Драгоман, магазини Стената	Ежегодно	Април
Драгоман	месец май	Празник на животновъдството и земеделието	с. Големо Малово	Местно	Жители и гости на общината, могат да се насладят на разнообразна, здравословна храна, както и на невероятно красиви изделия и артикули, изработени ръчно. Има и музикално - артистична програма.	Община Драгоман	Ежегодно	Май
Драгоман	месец юни	Парад на руските и съветски автомобили	гр. Драгоман	Международно	Атрактивната проява на автомобили и мотоциклети от близкото минало с участие на ретро клубове от цялата страна	Община Драгоман	Ежегодно	Юни
Драгоман	последната събота на август	Празник на град Драгоман	гр. Драгоман	Местно	Богата и разнообразна програма	Община Драгоман	Ежегодно	Август
Драгоман	месец октомври	Световен ден на хляба	Посетителски информационен център с. Несла	Местно	Представяне на домашно приготвен хляб с конкурсен характер	Посетителски информационен център с. Несла и НЧ "Селска пробуда 1930" с. Несла	Ежегодно	Октомври

Обекти на национално културното наследство

По отношение на недвижимото културно наследство, трите общини демонстрират сериозен потенциал за културен туризъм чрез регистрираните паметници на културата с национално и местно значение.

Обекти на национално културното наследство в Община Берковица по данни на НИНКН

№	Наименование на НКЦ	Локализация			Статут по смисъла на ЗКН		
		Населено място	Документ за предоставяне на статут: /ДВ бр./год.; протокол на НСОПК/ СЕСОНКЦ, заповед № на МК/	Документ за определяне на режимите /териториален обхват, граници и предписания за опазване/ на НКЦ	Вид на НКЦ		Според пространствената структура и териториалния обхват, съгл.чл.48 от ЗКН: единична/групова
					Според научната и културната област, към която се отнасят, съгл.чл.47 от ЗКН		
					в документа за предоставяне на статут	в декларационния акт /допълнение/	
1	Кулата - часовник	гр. Берковица	ДВ бр.60 от 1940 г.		Народна старина		единична
	Часовникова кула		ДВ бр.100 от 1964 г.		Архитектурно-строителна		
2	Къщата, в която е живял Иван Вазов като берковски съдия	гр. Берковица	ДВ бр.60 от 1940 г.		Народна старина		единична
	ДВ бр.100 от 1964 г.		Архитектурно-строителна				
	Таван в музей „Иван Вазов”			Художествена	Писмо №2585 от 05.07.1979г. на НИПК		
3	Църква „Св. Николай”	гр. Берковица	ДВ бр.60 от 1940 г.		Народна старина		единична

			ДВ бр.101 от 1971 г.		Художествена		
4	Църква "Св. Богородица"	гр. Берковица	ДВ бр.60 от 1940 г.		Народна старина		единична
	Църква „Рождество Богородично“		ДВ бр.101 от 1971 г.		Художествена		
5	Родната къща на Иван Изатовски	гр. Берковица	ДВ бр.5 от 1973 г.		Историческа		единична
6	Антична и средновековна крепост ”Калето”	гр. Берковица	ДВ бр.98 от 1971 г. Заповед № РД9Р-14/ 29.02.2016г.	Протокол от 09.09.2015 г. на междувед. комисия Заповед № РД9Р-14/ 29.02.2016г.	Археологическа		групова
8	Място на сражение	с. Бързия	ДВ бр.5 от 1973 г.		Историческа		единична
16	Лобно място на Замфир Попов и Тодор Благов, м.”Чъртаво”	с. Замфирово	ДВ бр.5 от 1973 г.		Историческа		единична

В общината има 124 недвижими културни ценности, сред които 39 с категория национално значение и 83 – с местно значение. По вид паметниците биват 4 художествени, 5 архитектурно-строителни от Античността и Средновековието, 76 архитектурно-строителни, 39 археологически.

Концентрация на недвижими културни ценности на територията на Община Годеч по населени места: с. Бърля – 5 бр., с. Букоровци - 6 бр., с. Гинци - 6 бр., гр. Годеч – 7 бр., с. Голеш - 17 бр., с. Губеш – 4 бр., с. Каленовци – 9 бр., с. Комщица - 7 бр., с. Мургаши - 13 бр., с. Разбоище – 5 бр., с. Връдловци – 4 бр., с. Шума – 1 бр., с. Смолча – 19 бр., с. Туден – 10 бр.

Обекти на национално културното наследство в Община Годеч по данни на НИНКН:

1. Средновековна трикорабна базилика, южно от манастирска църква „Св. Георги“, категория – археологически, с. Букоровци
2. Средновековен некропол, м. „Топпилата“, при старото село, 4 км източно, категория – археологически, с. Браковци
3. Средновековен некропол, селските гробища на Долната махала, категория – археологически, с. Браковци
4. Църква „Св. Николай“ /слой стенописи/ Средновековна църква „Св. Никола“, в селото, категория – художествен, категория - археологически, с. Гинци
5. Антична крепост, м/ „Бордо“ на „Девичина могила“ /“Момина могила“, категория – археологически, с. Гинци
6. Праисторическо и антично селище, пещерата „Гинина пещ“ до селото, категория – археологически, с. Гинци
7. Антично селище, пещерата „Подмол“, 1 км южно, категория – археологически, с. Гинци
8. Късноантична и средновековна крепост, м. „Голяма клисура“, „Калето“, 7-8 км североизточно, категория – археологически, с. Гинци
9. Некропол, м. Парлежа“, 2 км северно, категория – археологически, с. Гинци
10. Антична и средновековна крепост, м. „Градище“, на Видлич, 5 км северно, категория – археологически, гр. Годеч
11. Разбоишки манастир /Куржиловски манастир/ - средновековен, на р. Нишава, категория – археологически, гр. Годеч
12. Праисторическо селище, пещерата „Яниче“, 2 км югоизточно, категория – археологически, с. Голеш
13. Праисторическо селище м. „Яниче“, 2 км югоизточно, категория – археологически, с. Голеш
14. Праисторическо селище, м. „Хорото“, 1.5 км северно, категория – археологически, с. Голеш
15. Праисторическо селище, м. „Първолашко селище“, 1,5 км северно, категория – археологически, с. Голеш
16. Антична сграда, м. „Пресльп“, източния склон на Видлич, 2,5 км северно, категория – археологически, с. Голеш
17. Средновековна църква, мах. „Батак“, местност „Манастира“, категория – археологически, с. Голеш

18. Праисторическо селище, м. „Голямо градище“, 5 км югоизточно, категория – археологически, с. Губеш
19. Средновековно селище, м. „Селишки рид“ при Айдушки ред над селото, категория – археологически, с. Губеш
20. Средновековна сграда, до селото при гробищата, категория – археологически, с. Губеш
21. Средновековна църква, при гробищата, категория – археологически, с. Губеш
22. Античен водопровод, м. „Дубрава“, на „Чепаня“, категория – археологически, с. Каленовци
23. Антично селище, м. „Старо село“, 1.5 км северно, категория – археологически, с. Каленовци
24. Антична и средновековна крепост, м. „Градище“, 2 км северно, категория – археологически, с. Комшица
25. Средновековно селище, м. „Селище“, 1 км северно, ляв бряг на р. Височка, категория – археологически, с. Комшица
26. Средновековна църква, м. „Манастира“, 1 км северно, ляв бряг на р. Височка, категория – археологически, с. Комшица
27. Металодобив, м. „Крива валогa“, „Чука“ и „Велики манастир“, на „Чепаня“, категория – археологически, с. Мургаш
28. Средновековен манастир, „Велики манастир“, на „Чепаня“, категория – археологически, с. Мургаш
29. Антична сграда, м. „Бучан“, десен бряг на р. Нишава, под „Николски чукар“, 1 км източно, категория – археологически, с. Връдловци
30. Средновековна църква, на р. Моинска река, 0,3 км източно, категория – археологически, с. Връдловци
31. Средновековна крепост, м. „Студено кладенце“, на р. Вишова, 1 км източно, категория – археологически, с. Връдловци
32. Античен водопровод, м. „Градище“, 1 км южно, на „Камика“, категория – археологически, с. Върбница
33. Антична сграда, м. „Пожарево“, 0,3 км североизточно, категория – археологически, с. Върбница
34. Средновековен водопровод, м. „Просеченник“, 2 км южно, категория – археологически, с. Смолча
35. Некропол, категория – археологически, с. Смолча
36. Средновековна църква „Св. Никола“, на шосето срещу Годеч и Драгоман, категория – археологически, с. Туден
37. Антично селище и светилище, м. „Реката“, в двора на ТКЗС, категория – археологически, с. Туден
38. Антично селище и светилище, м. „Реката“, при левия бряг на р. Нишава, в двора на ТКЗС, 0.2 км от моста, категория – археологически, с. Туден

Съгласно Националния регистър на военните паметници и картотека, поддържани от Министерство на отбраната на територията на Община Годеч са декларирани като исторически паметници на културата, които притежават статут на национална културна

ценност (НКЦ) и военни паметници и възпоменателни знаци, издигнати по повод участието на България във войните.

<i>Населено място</i>	<i>Паметник</i>
<i>гр. Годеч</i>	Паметник на загиналите във войните за България през 1868 г., 1885 г., 1903 г., 1912-1913 г., 1915-1918 г. и 1944-1945 година
<i>с. Гинци</i>	Паметник на загиналите в Отечествената война 1944-1945 г.
<i>с. Голеш</i>	Паметник на загиналите във войните за България през 1912-1913 г., 1915 – 1918 г., 1944 -1945 г. от с. Голеш
<i>с. Губеш</i>	Паметник на загиналите във войните за България през 1912-1913 г., 1915 – 1918 г., 1944 г. от с. Губеш
<i>с. Комщица</i>	Мемориал в памет на загиналите във войните
<i>с. Мургаш</i>	Паметник на загиналите от с. Мургаш във войните след Освобождението - 1878 г.
<i>с. Смолча</i>	Паметна плоча на загиналите във войните
<i>с. Шума</i>	Паметник на загиналите в Балканската война

Съгласно изводите, направени в ПИРО за периода 2021–2027 г. на Община Годеч, към обособените и отдалечените от населените места зони и отделни значими обекти на археологическото наследство е необходимо с последващи устройствени мерки да се осигури подходящ достъп (обслужващи пътища, екопътеки), а при доказана необходимост и посетителски центрове. Във вътрешността на общината и свързаните с тях укрепления и могилни некрополи необходимата съпътстваща туристическа инфраструктура следва да се развива и в самите населени места. В рамките на цялата територия на общината следва да се проектира и реализира цялостна информационна система за проучените и експонирани недвижими паметници с основен туристически и информационен център в гр. Годеч.

Община Драгоман разполага с добре развита мрежа от културни и религиозни обекти в ключови населени места като гр. Драгоман и селата Габер, Калотина и Ялботина. Изключително голям брой на православни храмове са разположени в 13 населени места (или 1/3-та от общо 34 землища). Липсата на етнически и религиозни различия предполага добра приемственост на културните дадености за туристическите потоци. Но с изключение на манастирите, недвижимите културни ценности не са експонирани и социализирани, поради което не носят и съответните приходи в общината от туристическа дейност.

Материалното и културно-историческо наследство на Драгоманския регион може да се обособи в няколко период в зависимост от историческата епоха и събития:

Тракийски период- включва периода от второто хилядолетие пр.н.е. до първи век преди новата ера. Останки от тракийска култура се срещат и до днес в селата Чуковезер, Бахалин, Габер, Несла, Владиславци, Големо Малово, Мало Малово и Драгоил. Почти навсякъде в района се намират парчета от стари тухли, глинени съдове, следи от стари сгради. От това време е и едно от редките по нашите земи ритуални съоръжения – светилището на Сабазий на връх „Петровски кръст“ на Чепън планина. Тук е намерен жертвеник с надпис, според

който на бог Сабазий се прави посвещение от Аврелий Местрианос. В него са се извършвали жертвоприношения за победи във войните, за плодородие и здраве. Светилището е използвано и от славяните, и от прабългарите, а още по-късно и от нашите деди по време на османското робство.

Римски период – включва времето от първи век пр.н.е. до шести и първата половина на седми век от новата ера.

Възникването и развитието на Драгоман е свързано с този период и най-вече с т.н. „Виа милитарис“ (Военен път) или Траянов път. Целият римски път е маркиран с „милиарни колони“, които обозначават разстоянията между отделните градове. Следи от този период има на много места в района, където са открити камъни с латински надписи. За този период са характерни находките на редица землища – в селата Несла, Владиславци и др., както и останките от римско градище над пещерата при ждрелото на „Габерски камък“. Тук е намерен жертвеник с бронзова статуя, който сега се пази в Археологическия музей в София.

Средновековен период – обхваща периода VIII в. от н. е. до началото на XV в. от н. е.

Територията на сегашната община влиза в пределите на българската държава по времето на хан Крум, след превземането на София през 809 е. Няколко века по-късно, когато България е под скиптъра на Асеновци и икономиката е в подем, се създават условия за строежи на крепости и черкви. В община Драгоман черкви от този период са „Св. св. Петър и Павел“ - с. Беренде - изключително ценен исторически паметник от национално значение, „Св. Николай“, с. Калотина, „Св. Петка“ в местността „Калугерица“, намираща се в землището на селата Несла и Вишан, Средновековната църква при с. Владиславци „Успение богородично“, църквата „Св. Пророк Илия“ и „Св. Архангел Михаил“ в местността „Малката Света гора“ при с. Долно ново село, „Св. Ап. Петър и Павел“ при с. Несла, църквата на вр. Петровски кръст в Чепън планина, „Св. Пророк Илия“ при с. Чуковезар, „Св. Възнесение“ / „Св. Спас“ / с. Василиовци, „Св. Петка“ с. Цръклевици, „Св. Георги“ с. Мало Малово“, „Св. Възнесение“ / „Св. Спас“ / в кв. Драгоман, както и Маломаловският манастир „Св. Никола“, манастирът „Св. Троица“ с. Драгоил, Неделишкия манастир „Св. Атанасий Велики“. Те са ценни не толкова като паметници на черковната архитектура, а по-скоро като живописни шедьоври, в резултат на което много от изброените са паметници на културата от местно и национално значение.

Най-нов период – обхваща периода 30-40 години преди Освобождението и периода след 1878 г. до наши дни.

Малко преди Освобождението в района започва активно възстановяване на порутените и разрушени по време на турското робство християнски храмове и манастири. Разцвет бележи и иконописата, както и благотворителността и дарителската дейност, които са в основата на строителството на нови храмове. Особено впечатление от този период прави строителството на църквата „Св. Троица“ в с. Габер, която и до наши дни остава една от най-красивите в архитектурен стил в този район. Забележителни остават и църквите „Св. Арх. Стефан“ в гр. Драгоман, „Св. Петка“ в с. Беренде извор, „Вси светии“ с. Прекръсте, храм-параклис „Рождество Богородично“ в местността „Дервен“, „Св. Петка“ в с. Чорул, „Св. Георги“ в с. Ялботина, „Св. Георги“ в с. Драгоил, църквата „Св. Георги“ и манастирът „Св. Петка“ в с. Чепърлянци, както и манастирът „Свети Дух“ в с. Драгоил.

Богатството и изобилието от манастири в община Драгоман и по долината на река Нишава отдавна привлича вниманието на археолози, историци, поклонници, които считат, че става въпрос за Средновековен манастирски център в Западна България. Мнението на археолозите

е, че през Второто българско царство и първите години на османското владичество областта в района на река Нишава - Драгоманска, Годечка, Царибродска и Пиротска, е голям манастирски център, принадлежащ към софийската Света гора и известен като т.н. „Малък Атон” на Балканите. В подкрепа на това твърдение е наличието на огромен брой църкви и манастирски обители в Понишавието, строени през Средновековието, а през Възраждането и в началото на XX в. са възстановявани, укрепвани и реставрирани, което ги прави национално значими обекти от културно-историческото наследство на този регион. Оформено и потвърдено е мнението, че областта „Понишавието“, част от която е Драгоманска община, е била важно културно средище в миналото, а днес е изключително интересна историческа забележителност на Западна България, предполагаща нови проучвания и атрактивна за всички видове туристически и културно-исторически находки и мероприятия. Това е потенциал, особено значим за Драгоман.

В областта на нематериалното културно наследство особено важно е да се издирят, опишат, възпроизведат и съхранят старите драгомански народни и традиционни обичаи и чествания, както и носиите, облеклото от бита и украсите във време на празниците. Особен интерес представляват празниците „Поклади” (задължителни са „ламкането” на яйца, запалването на огъня /кладата/ и прескачането ѝ, както и въртенето на „оратняци” от млади момчета за плодородие, здраве и пожелания за предпочитана женитба / „Дедо попе, дай ми момата, да ти не опърлим брадата” – тези думи се изричат от момците /), „Джамала”, „Бабин ден” и много други. От особено значение е организирането на празници, конкурси и фестивали от регионално, национално и международно значение, които да пропагандират, рекламират и покажат богатството на песенното и танцово фолклорно изкуство на региона.

Религиозни обекти на територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман

На територията на Община Берковица има 19 православни църкви, 3 евангелски и 4 протестантски молитвени домове. В Община Годеч има 13 православни църкви, 8 манастира и една протестантска. В Община Драгоман има 28 православни църкви, 5 манастира и една протестантска. На територията на трите общини няма джамии или молитвени храмове от други религии. Населението е 100% християнско.

ОБЩИНА БЕРКОВИЦА <i>Име на храма</i>	Вид на храма	Вероизповедание	Нас. място
<i>Храм "Св. Троица"</i>	Църква	Българска православна църква	Балювица
<i>Молитвен дом на СЕБЦБ</i>	Молитвен дом	Съюз на евангелските баптистки църкви в България	Берковица
<i>Молитвен дом на СЕБЦБ</i>	Молитвен дом	Съюз на евангелските баптистки църкви в България	Берковица
<i>Молитвен дом на СЦАСД</i>	Молитвен дом	Съюз на църквите на адвентистите от седмия ден	Берковица
<i>Храм "Рождество Богородично"</i>	Църква	Българска православна църква	Берковица
<i>Храм "Св. Николай"</i>	Църква	Българска православна църква	Берковица

Християнска църква "Исус е Господ"	Църква	Интернационален Християнски център "Исус е Господ"	Берковица
молитвен дом на СЦАСД	Молитвен дом	Адвентна църква	Берковица
молитвен дом на Християнска църква Възкресение Христово	Молитвен дом	Християнска църква Възкресение Христово	Берковица
Храм "Св. Георги"	Църква	Българска православна църква	Бистрилица
Храм "Св. апостол и евангелист Лука"	Църква	Българска православна църква	Бокиловци
Храм "Св. Троица"	Църква	Българска православна църква	Боровци
Храм "Св. Николай"	Църква	Българска православна църква	Бързия
Храм "Св. Георги Победоносец"	Църква	Българска православна църква	Гаганица
Молитвен дом на СЕПЦБ	Молитвен дом	Съюз на евангелските петдесятни църкви в България	Замфирово
Храм "Св. Възнесение"	Църква	Българска православна църква	Замфирово
Храм "Св. ап. Петър и Павел"	Църква	Българска православна църква	Комарево
Храм "Св. Троица"	Църква	Българска православна църква	Костенци
Храм "Св. Възнесение"	Църква	Българска православна църква	Котеновци
Храм "Св. вмчк Георги"	Църква	Българска православна църква	Лесковец
Храм "Св. Троица"	Църква	Българска православна църква	Мездрей
Храм "Св. вмчк Георги"	Църква	Българска православна църква	Песочница
Храм "Св. вмчк Георги"	Църква	Българска православна църква	Слатина
Храм "Св. Петка"	Църква	Българска православна църква	Черешовица
Храм "Св. Рождество Богородично"	Църква	Българска православна църква	Ягодово
ОБЩИНА ГОДЕЧ			
Параклис "Св. Петка"	Параклис	Българска православна църква	Бракьовци
Храм "Св. Георги"	Църква	Българска православна църква	Бракьовци
Манастир "Св. Георги"	Манастир	Българска православна църква	Букоровци
Манастир "Св. пророк Илия"	Манастир	Българска православна църква	Връдловци

Храм "Св. прор. Илия"	Църква	Българска православна църква	Връдловци
Храм "Св. Николай"	Църква	Българска православна църква	Гинци
Манастир "Св. Дух"	Манастир	Българска православна църква	Годеч
Молитвен дом на СЕПЦБ	Молитвен дом	Съюз на евангелските петдесятни църкви в България	Годеч
Храм "Св. Димитър"	Църква	Българска православна църква	Годеч
Храм "Св. Димитър"	Църква	Българска православна църква	Годеч
Храм "Св. Никола Летни"	Църква	Българска православна църква	Годеч
Манастир "Св. Николай Летни"	Манастир	Българска православна църква	Голеш
Храм "Св. Йоан Кръстител"	Църква	Българска православна църква	Голеш
Храм "Св. Троица"	Църква	Българска православна църква	Губеш
Храм "Св. Мина"	Църква	Българска православна църква	Каленовци
Манастир "Св. ап. Петър и Павел"	Манастир	Българска православна църква	Комщица
Храм "Св. Троица"	Църква	Българска православна църква	Комщица
Храм "Св. архангел Михаил"	Църква	Българска православна църква	Мургаш
Манастир "Св. Георги"	Манастир	Българска православна църква	Равна
Манастир "Въведение Богородично"	Манастир	Българска православна църква	Разбоище
Храм "Св. Николай"	Църква	Българска православна църква	Туден
Манастир "Св. арх. Михаил"	Манастир	Българска православна църква	Шума
ОБЩИНА ДРАГОМАН			
Манастир "Св. ап. Петър и Павел"	Манастир	Българска православна църква	Беренде
Храм "Св. ап. Петър и Павел"	Църква	Българска православна църква	Беренде
Храм "Св. Петка"	Църква	Българска православна църква	Беренде извор
Храм "Св. Спас"	Църква	Българска православна църква	Василовци
Храм "Св. Петка"	Църква	Българска православна църква	Владиславци
Храм "Св. Успение Богородично"	Църква	Българска православна църква	Владиславци

Храм "Св. Троица"	Църква	Българска православна църква	Габер
Храм "Всех Святых"	Църква	Българска православна църква	Големо Малово
Храм "Св. прор. Илия"	Църква	Българска православна църква	Долно ново село
Параклис "Св. Дух"	Параклис	Българска православна църква	Драгоил
Манастир "Св. ап. Петър и Павел"	Манастир	Българска православна църква	Драгоман
Параклис "Св. Георги"	Параклис	Българска православна църква	Драгоман
Параклис "Св. Петка"	Параклис	Българска православна църква	Драгоман
Храм "Рождество Богородично"	Църква	Българска православна църква	Драгоман
Храм "Св. Възнесение"	Църква	Българска православна църква	Драгоман
Храм "Св. арх. Стефан"	Църква	Българска православна църква	Драгоман
молитвен дом на БРПЦ	Молитвен дом	Българска Реформирана Превзитерианска Църква	Драгоман
Храм "Св. Николай"	Църква	Българска православна църква	Калотина
Храм "Св. Троица"	Църква	Българска православна църква	Калотина
Храм "Св. Петка"	Църква	Българска православна църква	Липинци
Манастир "Св. Николай Мирликийски"	Манастир	Българска православна църква	Мало Малово
Храм "Св. Троица"	Църква	Българска православна църква	Мало Малово
Манастир "Св. Атанасий"	Манастир	Българска православна църква	Неделище
Храм "Св. ап. Петър и Павел"	Църква	Българска православна църква	Несла
Храм "Св. Успение Богородично"	Църква	Българска православна църква	Ново бърдо
Храм "Св. пр. Илия"	Църква	Българска православна църква	Прекръсте
Храм "Св. ап. Петър и Павел"	Църква	Българска православна църква	Цацаровци
Храм "Св. Параскева"	Църква	Българска православна църква	Цръклевци
Манастир "Св. Параскева"	Манастир	Българска православна църква	Чепърлинци
Храм "Св. Георги"	Църква	Българска православна църква	Чепърлинци
Храм "Св. Петка"	Църква	Българска православна църква	Чорул

<i>Параклис "Св. пр. Илия"</i>	Параклис	Българска православна църква	Чуковезер
<i>Храм "Св. ап. Петър и Павел"</i>	Църква	Българска православна църква	Ялботина

Изводи

Територията е изключително богата на културни ценности, религиозни храмове, традиции и обичаи

Необходимо е създаване или подобряване на достъпността до материалните паметници на културата

Не са предприети действия за популяризиране на територията като културна дестинация

Читалищата и общините са основният двигател на културни събития на територията

Природните и културните забележителности на територията могат да се развият като двигател на икономическо развитие, създаване на заетост и висока добавена стойност към услугите на територията на трите общини.

Спортни клубове и НПО

Министерство на младежта и спорта поддържа регистър на спортните клубове в България. Съгласно регистъра¹⁵, на територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман са регистрирани 12 спортни клуба, които членуват и в съответните спортни федерации. Спортният клуб по ръгби „Балкански котки“ от Берковица са шампиони на България за 2023 г.

№	Дата на вписване	Наименование	ЕИК	Седалище	Община	Спорт	Представяващ	Член на СФ
78-011	24.06.2020	РЪГБИ КЛУБ - БАЛКАНСКИ КОТКИ	111038957	гр. Берковица	Берковица	ръгби	Цветостин Цветков	Българска федерация по ръгби
168-015	23.06.2020	ЦЕНТРАЛ ПОЛИС КАРАТЕ ДЖУ ДЖИЦУ КЛУБ	111504320	гр. Берковица	Берковица	джу джицу	Ралица Иванова, Венилин Русинов, Пламен Първанов	Българска джу джицу федерация
159-068	21.02.2020	СПОРТЕН КЛУБ ТОНИ СПОРТ	176259985	гр. Берковица	Берковица	волейбол	Тодор Илиев	Българска федерация по волейбол
155-645	17.12.2020	ФУТБОЛЕН КЛУБ ВИХЪР	111580790	с. Бързия	Берковица	футбол	Георги Николов, Петър Георгиев, Емил Заков	Български футболен съюз
155-335	10.06.2020	ОБЩНСКИ ФУТБОЛЕН КЛУБ КОМ - БЕРКОВИЦА	176151333	гр. Берковица	Берковица	футбол	Асен Стефанов	Български футболен съюз
141-011	22.01.2020	СПОРТЕН КЛУБ ПО БИАТЛОН КОМ - БЕРКОВИЦА	111580267	гр. Берковица	Берковица	биатлон	Павлина Филипова	Българска федерация по биатлон
126-041	26.05.2020	СПОРТЕН КЛУБ ПО ОРИЕНТИРАНЕ БЕРКОВИЦА 2000	176293866	гр. Берковица	Берковица	ориентиране, ски ориентиране, коло ориентиране	Стефка Станкова	Българска федерация по ориентиране

¹⁵ https://registers.mpes.government.bg/registers/r1_clubs

117-021	25.03.2020	<u>СПОРТЕН БОЕН КЛУБ "ВЪРКОЛАК"</u>	176926749	гр. Берковица	Берковица	смесени бойни изкуства	Георги Петров	Българска федерация по ММА
116-020	06.12.2019	<u>СКИ - КЛУБ КОМ</u>	111008768	гр. Берковица	Берковица	сноуборд, ски бягане, ски алпийски дисциплини и ски скок	Парашкев Костадинов	Българска федерация по ски
112-038	02.01.2020	<u>СПОРТЕН КЛУБ ПО ТЕНИС НА МАСА "СТАЛИА"</u>	175764642	гр. Берковица	Берковица	тенис на маса	Станислав Георгиев	Българска федерация по тенис на маса
55-018	24.01.2020	<u>ФУТБОЛЕН КЛУБ - КОМ 98</u>	130075700	гр. Годеч	Годеч	футбол	Коци Костадинов	Български футболен съюз
55-750	26.04.2022	<u>ФУТБОЛЕН КЛУБ - ФК ДРАГОМАН</u>	176469147	гр. Драгоман	Драгоман	футбол	Иван Милчев	Български футболен съюз

НПО с активна регистрация в ТР и регистър на ЮЛНЦ

На територията на трите общини с активна регистрация са 15 бр. НПО:

- Сдружение „Заедно за Берковица“, ЕИК 205932505, гр. Берковица, бул. „Мрамор“ № 7, бл. 3, ет. 2;
- Сдружение „Обичам Берковица“, учредено през месец май, 2023 г.
- Сдружение на краеведите от община Берковица, ЕИК 177136149, гр. Берковица, ул. Йордан Радичков, 4
- Сдружение Ротари клуб – Берковица, ЕИК 176055235, гр. Берковица, ул. „Пиротски път“ № 1, хотел-ресторант "Воденицата";
- Сдружение „Ловно-рибарско дружество – Годеч“, ЕИК 130487166, гр. Годеч, ул. „Никола Йонков Вапцаров“ №7;
- Сдружение на диабетиците - Драгоман, ЕИК 176602252, гр. Драгоман, ул. „Пирин“ № 8;
- Сдружение "ТУРИСТИЧЕСКО ДРУЖЕСТВО - БЕРКОВИЦА", ЕИК 000318638, гр. Берковица;
- Фондация „ОРАНЖЕВО", ЕИК 177092891, с. Ягодово, община Берковица;
- Сдружение „АЛТЕРНАТИВА ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ – БЕРКОВИЦА“, ЕИК 177174858, гр. Берковица;
- Сдружение "ОБЩЕСТВЕН СЪВЕТ - РАКОВИЦА - БЕРКОВИЦА", ЕИК 111591452, гр. Берковица;
- Сдружение "НАДЕЖДА-ГОДЕЧ", ЕИК 175160607, гр. Годеч;
- Сдружение на диабетиците - Драгоман, ЕИК 176602252, гр. Драгоман;
- Национално сдружение на малкия и среден бизнес, ЕИК 109514858, гр. Годеч, ул. Петрова бара 7;
- Сдружение „Ловно-рибарско дружество "Сокол““, ЕИК 111516396, гр. Берковица, ул. Александровска, бл. 26;
- Сдружение „ЕКО Берк - Мед“, ЕИК 111564238, гр. Берковица, пл. Йордан Радичков 1.

Гр. Берковица има спортна зала с капацитет около 100 места, която не предлага добри условия за активно спортуващите и не е в добро състояние, поради което се нуждае от основен ремонт. В добро състояние е спортния комплекс в гр. Берковица, който включва стадион „Мрамор“, игрище за футбол и игрище за ръгби, спортни площадки за футбол на малки врати, за баскетбол и фитнес на открито. Тези спортни обекти се поддържат и използват от спортуващите. Констатира се проблеми при сградния фонд на спортния комплекс, които най-общо са свързани с необходимост от ремонти на съществуващи съблекални и модернизация на базата. В село Замфирово стадиона не е в добро състояние и са необходими инвестиции за подобряване на състоянието му. Спортната база на училището изисква инвестиции свързани с ремонт на подовата настилка на салона и за преасфалтиране на външната спортна площадка. В село Боровци има стадион, който не се поддържа и не се използва. За нуждите на населението и необходимо изграждане на външна спортна площадка на наличен свободен общински парцел в центъра на селото.

В село Бързия местния отбор по футбол поддържа в добро състояние стадиона и съблекалните, като е необходимо изграждане на ограда на стадиона. Училищният салон се

използва от учениците, като е необходимо по-добро решение за отоплението му. Външна спортна площадка над училището е в лошо състояние и неизползваема. За да се осигури подходяща база за спорт на учащите се и за провеждане на часовете по физкултура на открито е необходимо решение на проблема, като възможно решение е и изграждане на спортна площадка пред училището, където има свободно и подходящо място за такива цели. Стадиона в село Ягодово не се поддържа и не се използва, защото състоянието му е лошо. Необходимо е изграждане на спортна площадка за нуждите на жителите на селото. С финансиране от Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 г., подмярка 7.2. „Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура“ се изпълнява проект "Изграждане на мултифункционално спортно игрище в гр. Берковица" на стойност 97 785,84 лв. /09.05.2019 - 09.05.2022 г./.

В община Годеч функционира спортен комплекс, който включва спортна зала, игрище за футбол, трибуни за зрители, многофункционална спортна зала, детска площадка и фитнес уреди на открито, нови информационни табелки и средства за популяризиране на обекта, които предполагат развитие на различни спортни дейности.

В гр. Драгоман също функционира многофункционална спортна зала. В залата може да се практикуват спортове като хандбал, волейбол, минифутбол, баскетбол и др. Сградата, разполага с отделни зали за фитнес и бокс. Липсват спортни площадки и съоръжения в добро състояние в селата. На територията на общината се предлага чудесна възможност за любителите на екстремни спортове да се качат с парапланер на Чепън, едно от най-подходящите места за този вид спорт.

Спортната инфраструктура в голямата си част се характеризира с морално остарели съоръжения, лоша поддръжка и единични опити за ново строителство на спортни площадки и зали. Недостатъчен е броят на специализираните площадки по местоживеење, на велоалеи и други спортни съоръжения, които предоставят възможности за самостоятелно или организирано практикуване на спорт. В по-голямата си част тази материално-техническа база е амортизирана и не отговаря на международните стандарти за провеждане на спортни, културни, здравни и други дейности, както и на изискванията за безопасност. Няма достъпна среда за хора с увреждания. В преобладаващата си част общинските ръководства осъществяват само формален надзор върху дейността на спортните организации на тяхна територия. Липсва спортен календар на общинско и областно равнище. Това касае най-вече календара на детскоюношеския спорт.

Изводи

На територията на трите общини съществуват действащи и активни спортни клубове и неправителствени организации

Навсякъде спортната инфраструктура се нуждае от ремонтни дейности, основна реконструкция или рехабилитация

Спортните съоръжения и зали или стадиони се поддържат от клубовете, с малка подкрепа от общинските бюджети

Икономика

Горско стопанство

Горите и горските територии на Община Берковица се стопанисват и управляват от Държавно горско стопанство (ДГС) Берковица, което е териториално поделение към Северозападно държавно предприятие (СЗДП) със седалище гр. Враца и на Регионална дирекция на горите (РДГ) Берковица. В границите на ДГС Берковица са обхванати землищата на населените места от община Берковица и община Вършец. Територията на ДГС Берковица е разположена върху северните склонове на западна Стара планина и част от Западния Предбалкан. По-конкретно, на юг то обхваща горските комплекси по северните дялове на планините Берковска и Козница. В източната си част, лесничейството е разположено върху западните и югозападни дялове на Врачанската планина. Разпределението на горския фонд на територията на ДГС Берковица към 2020 г. е представено в следващата таблица.

Таблица: Разпределението на горския фонд на територията на ДГС Берковица за 2020 г

СОБСТВЕНОСТ	ОБЩА ПЛОЩ	ЗАЛЕСЕНА ПЛОЩ
Държавна горска територия	10869	10654
физически лица	3295	3285
юридически лица	415	397
МОСВ	161	146
Общински	22	20
ССФ/селскостопански фонд	1001	1001
ОБЩО:	15 763	15 503

Част от населените места на община Берковица - с. Бързия, с. Ягодово, с. Слатина и с. Цветкова бара попадат в района на Учебно-опитно горско стопанство (УОГС) „Петрохан“, което носи наименованието си от едноименния проход „Петрохан“. Това стопанство с обща площ 7290.4 ха., като от тях 6215.9 ха са държавна собственост. В административно отношение УОГС „Петрохан“ се числи към РУГ гр. Берковица, но като учебно-опитно стопанство е пряко подчинено на Лесотехнически университет – Факултет по горско стопанство. Учебната дейност в стопанството е приоритетна. Цялата територия на стопанството е учебен полигон. Природните дадености, заедно със статута на УОГС „Петрохан“ са плодотворна основа за много научни изследвания в областта на горското стопанство. Релефът на стопанството е типично планински, стръмен, с дълбоко врязани речни долини и стръмни второстепенни била.

Развитието на многофункционално горско стопанство в Община Годеч е реална перспектива, която ще има многостранно значение за общината. То предполага устойчиво стопанисване на горите, което се базира върху пълния набор от техните природни, социални и икономически функции и изисква интегриран и балансиран начин на управление за комплексното им опазване. Те са източник на допълнителни приходи за населението от събирането на горски плодове и билки. Една възможност за населението е култивираното отглеждане на билки, включително и развитието на дейности като бубарството и пчеларството. В горите и откритите площи в общината живеят редица животни, които имат стойност за ловния туризъм - яребици, лисици, зайци, сърни, диви прасета и други. Делът на горите на територията на общината предполагава важността на горското стопанство за развитието на нейната икономика. Важно значение за общината е понататъшната

експлоатация на горските ресурси. Горските територии заемат 35,3% от територията на община Годеч, от които значителна част са държавен горски фонд. Дърводобивът и лесокултурните мероприятия имат потенциал за осигуряване на работа за част от местното население. Следва да се отбележи значителният дял на защитени зони – част от екологичната мрежа НАТУРА 2000. В тази връзка, както и във връзка с някои основни характеристики на потенциала на горите на територията на общината, следва да се отдаде специално значение и на други ползвания на горите – напр. събиране на природни продукти, както и тяхната рекреационна функция с оглед бъдещо насърчаване на туристически дейности.

Горското стопанство в Община Драгоман има важно значение за икономическото развитие на общината. Площта на горите в община Драгоман възлиза на 112 416 дка /по чл.8, т.3 от ЗУТ/. Освен дърводобива, стопанско значение има вторичното използване на горите за събиране на билки, гъби, горски плодове, развитие на ловния туризъм и екотуризма.

Основните проблеми в сектора са свързани с незаконните сечи, липсата на финансов ресурс за инвестиции за залесяване на обезлесени и ерозирали терени. Специфичен аспект е опазването на горите от пожари, включително развитие на сътрудничество.

Изводи

Висок процент от територията на трите общини е горска. Горите са източник на допълнителни приходи за населението – както за икономическа дейност, така и от събирането на горски плодове и билки.

Традиции в горското стопанство – наличие на учебна база на територията на община Берковица

Значителен дял на защитени зони в горите – част от екологичната мрежа НАТУРА 2000.

Земеделие

Съгласно одобрените подробни устройствени планове на трите общини, земеделските територии представляват съответно 46,80% за Община Берковица, 61,45% за Община Годеч и 55,44% за Община Драгоман. Разбира се, не всички площи, които със статут „земеделски“ се обработват или са годни за обработка.

По данни на Областните дирекции „Земеделие“ – Монтана и София-област, обработваемите площи за стопанската година 2021/2022 г. са както следва:

В Община Берковица обработваемите площи са 1653,4 ха, а площите с трайни насаждения - 139 ха. Земеделските стопани, обработващи площи и отглеждащи животни, с активна регистрация по реда на Наредба 3/1999 г. за стопанската 2021/2022 г. в Община Берковица, са 214 бр. 162,70 ха от обработваемите площи са засети със зърнено-житни култури, 21,9 ха с картофи, 2,4 ха с дини и пъпеши, по 0,8 ха с домати и краставици и 0,6 ха с пипер.

Традиционно за Община Берковица е отглеждането на ягоди и малини. Малиновите насаждения са 12,8 ха, а ягодите – 44,8 ха, като при тях се наблюдава значителен ръст спрямо предходната стопанска година – от 12,5 ха през стопанската 2020/2021 нарастват до 44, 80 през стопанската 2021/2022 г.

Ябълковите насаждения на територията на Община Берковица са 35 ха, а сливите – 28 ха. Отглеждат се и насаждения от вишни (0,8 ха), череши (5 ха), орехи (12 ха) и праскови (0,8 ха). Животновъдните стопанства са 81 бр., от които 21 бр. пчелари с 1652 пчелни семейства.

1198 бр. са кравите, в т.ч. биволи, 4927 бр. овце, 918 кози, 4,85 хил. кокошки носачки.

В Община Годеч обработваемите площи са 795 ха, а площите с трайни насаждения – 4,06 ха. През стопанската 2021/2022 г. с активна регистрация по реда Наредба 3/1999 г. са 304 земеделски производители. 215 са животновъдните стопанства, 58 са регистрираните пчелини, само 15 бр. – растениевъдните стопанства на територията на Община Годеч. Само една земеделска кооперация функционира на територията – Кооперация „ВС КОП-КОМ“ с регистрация в с. Губеш, община Годеч.

В Община Драгоман обработваемите площи са 3130,77 ха, а площите с трайни насаждения – 7,22 ха. Земеделските производители за стопанската 2021/2022 г. са 180 бр. Обработваемите площи (3130,77 ха) преобладават със зърнено-житни и маслодайни култури – пшеница и слънчоглед. 7,22 ха са трайните насаждения – сливи, ябълки, вишни). 90 бр. са растениевъдните стопанства, а 52 – животновъдните, 29 от които пчелини с общо 552 пчелни семейства. Само един земеделски производител произвежда зеленчуци – оранжерия от 1 дка, 5 бр. ЗП произвеждат картофи – 13,71 ха, и 1 ЗП произвежда чесън на площ от 2,72 ха. Преобладават животновъдните стопанства – 54 животновъдни обекта, отглеждащи общо 1085 бр. едри преживни животни (говеда и крави). В 67 животновъдни обекта се отглеждат 2027 бр. дребни преживни животни (овце и кози), 38 животновъдни обекта с 491 бр. кози, 30 животновъдни обекта с общо 302 бр. коне.

Една от причините за трудностите в развитието на селското стопанство е раздробената собственост върху земеделската земя.

Един от начините за повишаване ефективността на отрасъла е да се стимулира обединяването на малките производители в производствени обединения. Потенциалът на малките производители за развитие на отрасъла и за създаване на заетост в селските райони не бива да бъде подценяван. В региона високоинтензивните култури и продукти (животни и зеленчуци) се произвеждат в дребните стопанства, които са основен източник на заетост и заемат около една трета от обработваемата земя. В същото време едрите арендатори и кооперации произвеждат главно зърнени култури с екстензивни методи. Ето защо те са много по-нископроизводителни на единица площ (но не и на един зает в производството) от дребните стопанства. Може да се окаже, че задържането и дори нарастването на обема на някои производства понастоящем се дължи главно на дребния сектор, а не на едрите стопанства, независимо че те би трябвало да са много по-производителни от гледна точка на използване на земя и техника.

Няма данни за въведени иновативни технологии в сектора и цифровизация на стопанствата.

Изводи

Раздробеност на земеделските земи и в трите общини

Земеделието е поминък за значителен брой заети в трудоспособна възраст

Развито е пчеларството и млечното овцевъдство и говедовъдство

Традиции в отглеждането на ягодоплодни и други трайни насаждения

Високоинтензивните култури и продукти (животни и зеленчуци) се произвеждат в дребните стопанства, които са основен източник на заетост и заемат около една трета от обработваемата земя

Един от начините за повишаване ефективността на отрасъла е да се стимулира обединяването на малките производители в производствени обединения
Няма данни за въведени иновативни технологии в сектора и цифровизация на стопанствата

Местен бизнес

На територията на общините Берковица, Годеч и Драгоман към 31.12.2021 г. са регистрирани общо 867 предприятия. В данните на НСИ са включени 14 предприятия, които не са описани по код на икономическа дейност, понеже представляват конфиденциални данни по смисъла на Закона за статистиката. Данните включват 5 бр. предприятия от община Берковица, 5 бр. предприятия от община Годеч и 4 бр. предприятия от община Драгоман.

Най-много предприятия са регистрирани на територията на Община Берковица – 517 бр. В община Берковица 94,39% (488 бр.) от предприятията са микропредприятия, по смисъла на чл. 3, ал. 3¹⁶ от Закона за малките и средните предприятия. Малките предприятия са 25 бр. на територията на община Берковица и 7 бр. на община Драгоман. Средните предприятия са по 4 бр. в община Берковица и община Драгоман. На територията на община Годеч оперират само микропредприятия.

Малките предприятия са със средносписъчен брой на персонала от 10 до 49 човека и годишен оборот, който не превишава 19 500 000 лв., и/или стойност на активите, която не превишава 19 500 000 лв., а средни предприятия са със средносписъчен брой на персонала, от 50 до 249 души, и годишен оборот, който не превишава 97 500 000 лв., и/или стойност на активите, която не превишава 84 000 000 лв.

Община		Групи предприятия, според заетите в тях лица	2021
			Брой предприятия
MON02	Берковица	Общо	517
	микро	0 - 9	488
	малки	10 - 49	25
	средни	50 - 249	4
	големи	250 +	-
SFO09	Годеч	Общо	164
	микро	0 - 9	157
	малки	10 - 49	..
	средни	50 - 249	..
	големи	250 +	..
SFO16	Драгоман	Общо	186
	микро	0 - 9	175
	малки	10 - 49	7
	средни	50 - 249	4

¹⁶ Микропредприятия са тези, които имат:

1. средносписъчен брой на персонала, по-малък от 10 души, и
2. годишен оборот, който не превишава 3 900 000 лв., и/или стойност на активите, която не превишава 3 900 000 лв.

	големи	250 +	-
--	--------	-------	---

В областта на селското и горското стопанство работят 78 дружества на територията на трите общини. Селското стопанство е концентрирано в животновъдния сектор, който преобладава поради спецификата на релефа и надморската височина на територията. Дърводобива също е типичен сектор и за трите общини, с оглед на факта, че голяма част от територията е горска.

Най-много предприятия работят в сферата на търговията и в трите общини, развити са транспортните услуги, а за община Берковица и хотелиерството и ресторантьорството.

Таблица: ОСНОВНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ НА ОТЧЕТЕНИТЕ НЕФИНАНСОВИ ПРЕДПРИЯТИЯ ПО ОБЩИНИ И ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ, НСИ

Икономическа дейност	2021		
	Брой предприятия		
	брой		
	Берковица	Годеч	Драгоман
ОБЩО	517	164	186
А СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	31	26	21
В ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	..	..	..
С ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	78	11	10
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	-	..	..
Е ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	..	-	-
F СТРОИТЕЛСТВО	20	5	11
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	192	59	64
Н ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	28	22	29
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	58	10	17
J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	7	6	..
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	18	-	5
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	35	6	6
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	6	3	4
P ОБРАЗОВАНИЕ	..	..	-
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	17	6	6
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	4	..	3
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	18	5	6

Дейностите в раздел М „Професионални дейности и научни изследвания“ включва дейности на адвокати, юридически услуги, нотариални кантори и счетоводни услуги. В община Берковица са регистрирано 35 дружества с дейност в този сектор, докато в Годеч и Драгоман действат по 6 бр. дружества в този сектор.

От представената информация е видно, че структурата на дейност на предприятията на територията на трите общини е сравнително равномерно и закономерно разпределена във всички сектори на икономиката, с изключение на тези, които са изключителна държавна политика, като образованието, ВиК, енергоснабдяването. Добивната промишленост също е представена на територията, но операторите са с регистрация извън територията на трите общини.

Секторната структура на икономиката на община Берковица включва трите икономически сектора, които са представени от следните икономически дейности:

- Първичният Аграрен сектор включва икономическите дейности: Селско, горско и рибно стопанство.
- Вторичен икономически сектор („Индустрия“) включва икономическите дейности: Добивна промишленост, Преработваща промишленост, Доставка на води, канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване, Строителство
- Третичния икономически сектор („Услуги“) включва икономическите дейности: Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Транспорт, складиране и пощи, Хотелиерство и ресторантьорство и Други дейности.

Най-ярките представители на фирмите, развиващи дейност в областта на земеделието и животновъдството на територията на общината са:

„ЕКОТЕРА“ ООД - производство на ягоди, малини, лешници, ябълки и др., „БИО ЕМ ДИ“ ООД – земеделие, „БЕРКОФАРМ“ ООД – производство на ягоди и малини, „ВИЯТ ИНЖИНЕРИНГ“ ООД – земеделие и животновъдство, „БЕАТУС-88“ ЕООД-земеделие и др. Предимно посочените фирми в областта на земеделието отглеждат тези земеделски продукти от засаждането, отглеждането и преработката в крайни продукти за износ и вътрешна консумация. Липсва мотивация за отглеждане на такива продукти в по-малки или лични стопанства.

Регистрираните стопански субекти в горскодобивната и преработвателна промишленост на територията на община Берковица са: ЕТ „Боби Дани – Светлин Данаилов“- дърводобив и дървообработване; „Джи -Ди -Транс 2012“ ЕООД – дърводобив; „Плам Форест“ ЕООД – дърводобив; „Дирада 2011“ ЕООД – дърводобив и дървообработване; „ШОЛЕ -1“ ЕООД – дърводобив и направа на горски пътища; „Енергоимпекс“ ЕООД –дървообработване и дърводобив; „Папагал 77“ ЕООД – дърводобив; „Хайди“ ЕООД – дърводобив; „ВЕСК – 2015“ ЕООД – дърводобив; „Автоекспорт 2007“ ЕООД –дърводобив; ЕТ „Красимир Куманов“ – дърводобив; „ВЕСИ 1991“ ЕООД – дърводобив; „БОБИ МЕБЕЛ“ ЕООД “ - производство на мебели и дограма; „КОМОДОСТИЛ“ ЕООД - производство на мебели и дограма; ЕТ „Евролиния - Петър Тодоров“ – дървопреработване.

Община Берковица провежда ежегодно пролетно залесяване с фиданките дарение от ДЛ „Берковица“ или като отчисление от РИОСВ Монтана.

В „Преработвателна промишленост“ най-големият представител е „МРАМОР-БЕРКСТОН Б“ ЕООД, като дейността на фирмата е преработка на скално-облицовачни материали.

В „Дървообработваемата промишленост“ работят няколко фирми: ЕТ „Боби Дани- Светлин Данаилов“, ЕТ „Евролиния - Петър Тодоров“ „Енергоимпекс“ ЕООД.

Традиционни за общината са сребърен филигран, кована и лята бижутерия, като представители на тази дейност са „Бижута Дизайн“ ЕООД, „Мас Джелари“ ООД, ЕТ „Бисер – Запрян Рошлев“.

В сектор „Енергетика“ работят каскадата „Петрохан“ с ВЕЦ „Петрохан“, ВЕЦ „Бързия“ и ВЕЦ „Клисура. В сектор „Производството на метални изделия“ работят фирми произвеждащи абразивни инструменти като „ЗАИ“ АД, „БУЛФЛЕКС И КО“ ООД, „ПРИМЕКС ИНЖЕНЕРИНГ“ ЕООД. Фирми като „ТЕРРА ПЛАСТ“ ООД, „МАСТЕРС“ ООД, „ДЕНЕЛ“ ЕООД и др. работят в областта на производството на пластмасови и алуминиеви изделия. Производството на текстил, изделия от текстил и облекло е един от секторите с най-голям дял в общината, като фирмите в сектора са „АЙ ПИ ЕЛ – БЪЛГАРИЯ“ ООД – КАПАСКА - производство на дамска и мъжка конфекция, външна и вътрешно търговска дейност, ЕТ „НЕПИРЧЕ“, и „КООПУСЛУГИ“ ЕООД и др.

В сектор Производството на хранителни продукти: „КОМПАС“ ЕООД – производство на консерви за страната и чужбина, „ВАНЯ ГД ТРЕЙД“ ЕООД – производство на сурови тестени изделия, ЕТ „Боби - Бойка Найденова“ - производство на сладкарски изделия, ПК „Петрохански проход“ - хлебопроизводство и търговия с хранителни стоки, ЕТ „РАЛЕКС – Александър Първанов“ - хлебопроизводство. Фирма „НАТАЛИЯ ММ“ ООД - цех за производство на играчки за шоколадови яйца работи в сектор „Производство на играчки“. Фирмите работещи в сектор „Производство на напитки“ са: „ЕТАП АДРЕСС“ ЕАД – Минерална вода „Ком“ с. Бързия, ЕТ „ЕЛИТ – Тодор Туванов“ - Гушанска боза, производството на боза. В „Мебелна промишленост“ работят следните фирми: „ГЕНОМАКС“ ЕООД - произвежда матраци и заготовки за тях, СД „СИРАКОВ И СИЕ“ - производство на мебели и столове, „КОМОДОСТИЛ“ ЕООД и „БОБИ МЕБЕЛ“ ЕООД - производство на мебели и дограма. На територията на общината работят и производители на мебели, регистрирани като еднолични търговци. В сектор „Строителство“ – фирма „ГАРАНТПРОЕКТСТРОЙ“ ООД – производство на варов и циментов разтвор, производство на подови плочи, инженерни дейности и др.

В Община Годеч бизнес средата се развива в полза на микропредприятията, които са гръбнакът на всяка икономика. За десет годишен период, броят на предприятията е увеличен от 154 бр. през 2011 г. на 164 бр. през 2021 г. Това увеличение е за сметка на големината на предприятията. През 2011 г. на територията на общината са функционирали малки и средни предприятия, за разлика от 2023 г., когато функционират само микро предприятия. Следва да се отбележи, че се разглеждат само предприятия със седалище на територията на Община Годеч, а не такива, които оперират там, но не са регистрирани. Сектор „Земеделие“ също е значително застъпен в местната икономика.

На територията на община Драгоман се развиват дейности, отнасящи се и към трите икономически сектора. Първичният сектор в общината е представен от сектори по КИД–2008 А – „Селско, горско и рибно стопанство“ и В – „Добивна промишленост“. Изследваната територия се отличава с благоприятен природно-ресурсен потенциал за развитие на растениевъдството и животновъдството. Сред основните ограничаващи фактори за развитието на селското стопанство се очертават: разпокъсаността на земята, липсата на средства на земеделските собственици за нейното обработване, липсата на пазарна реализация на произвежданата селскостопанска продукция.

Водещо значение в структурата на вторичния сектор се отличава сектор С – „Преработваща промишленост“, представен от преработката на стари автомобилни гуми, производството на електромери, шивашката промишленост, производство на перфорирана ламарина, на гумени изделия за автомобили, на варови продукти. Водещо място в структурата на третичния сектор заема сектор G – „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“, включващ дейности по предоставянето на различни услуги за населението.

В рамките на Община Драгоман влиза площ на заявена концесия за добив на подземни богатства в находище „Владиславци – 88“

Партида НКР №	Находища
D - 00319	„Бурелски басейн“, участъци „Изток / Болшевик“ и „Неделище“ или „Бели брег“
D -0 00449	„Дръмски връх“
D - 00414	„Гърмище“, участъци „I сорт“ и „II сорт“

По данни на Министерство на енергетиката

На територията на община Драгоман работят следните предприятия:

- **„Мина Бели брег“ АД – с. Габер, общ. Драгоман** - занимава се с добив и преработка на въглища и търговия с тях. Към 12.02.2019 г. продадено количество енергия (въглища) на територията на община Драгоман възлиза на 10 930 тона. Брой служители около 250 човека.
- **„Руббертек България“ ЕООД – гр. Драгоман** - производство на еластомерни уплътнения за автомобилната индустрия. Към февруари 2019 г. броят на служителите е около 200 човека.
- **„ДФ България“ ЕООД – гр. Драгоман** - занимава се с производство и преработка на перфорирана ламарина. Броят на служителите е около 70 човека.
- **„Огняново – К“ АД** - дейността на предприятието се изразява в добив на скална маса от кариера „Пуклина“/собственост на „Плена България“ ООД/ и производство и продажба на негасена и хидратна вар в две варови пещи. Броят на служителите е около 60 човека.
- **„Европолимер“ ООД – гр. Драгоман** - извършва производство на капкови маркучи и търговия с маркучи, фитинги, тръби и др. Брой служители - 5 човека.
- **„Супер Фудс“ ООД – гр. Драгоман** - занимава се с производство на биобарове и в него работят 7 човека.
- **„Контактни елементи“ АД** - производство на апарати за разпределение на ел. енергия. Брой служители – 7 човека.

- „ЛЮНИК“ ЕООД – седалище на управление: гр. Драгоман, ул. „Синчец“ № 6 – ЕИК: 175251156; служители – 121 души.
- „Валшабе & Шнайдер България“ ЕООД – седалище на управление: гр. Драгоман, ул. „Никола Вапцаров“ № 24 – ЕИК: 201543702; служители – 137 души.

Изводи

Микропредприятията са гръбнакът на икономиката в трите общини

Най-голям дял от предприятията са в сектора на търговията, следван от производствените дейности, транспорта и земеделието

Не са регистрирани въведени иновации или производство на иновативни продукти на територията на трите общини

Занаяти

По задание на МИГ - Берковица и Годеч през 2018 г. е изготвено проучване на културния потенциал на народните и художествени занаяти на територията. Целта на проучването е да бъде направена обща оценка на настоящото състояние и възможностите за развитие на сектори - изкуства и занаяти на територията на МИГ – Берковица и Годеч.

Съгласно националното законодателство, занаят е дейност за производството на изделия и/или предоставянето на услуги по занаятчийски начин (чл. 3, ал. 1 от Закона за занаятите).

Предприятието за производство на изделия или за предоставяне на услуги е организирано по занаятчийски начин, когато за определяне на облика му са изпълнени едновременно следните изисквания (чл. 3, ал. 2 от ЗЗ):

- Дейността е включена в списъка на занаятите, съгласно приложение № 1.
- Работата се изпълнява на ръка или с помощта на ръчни или други специфични за занаята инструменти; крайното изделие или услугата са сходни с други от същия вид или са уникални.
- За извършването на дейността са необходими съответни знания, производствено-технически умения и практически навици, придобити със занаятчийско обучение и квалификация, с професионално обучение в системата на средното и висшето образование, с курсове за придобиване или повишаване на квалификацията, както и с професионален опит.
- Дейността се извършва от занаятчии – самостоятелно заети лица или обединени в дружества по Закона за задълженията и договорите (чл. 357–364 от ЗЗД).

Основавайки се на работната хипотеза, че народните и художествените занаяти носят богат културен потенциал, чието отключване би стимулирало социално-икономическото развитие на местната общност, изследователският екип е провел проучване на пазарната реализация на занаятчийски произведения.

Според анкетираните, най-традиционните за територията на Берковица и Годеч занаяти са грънчарството, бижутерство, дърворезба, художествените и тъкачеството. Така получените резултати напълно съответстват и на историческия преглед за развитие на занаятите на

територията на МИГ, както и на твърдението, че традиционните за един район занаяти винаги се развиват в унисон с наличните природни ресурси.

Над 56% от анкетираните смятат, че създаването на обособени етнографски комплекси ще допринесе за развитието и популяризирането на занаятите и изкуствата, като те са определени за най-подходящи места за изложение и продажба на този тип продукти. Занаятчийските изложения и фестивали, както и съвременните интернет базирани платформи са другите посочени за подходящи методи, следвани от изложения на открито, общински галерии и занаятчийските работилници.

Най-важно за потребителите се оказал фактът, че всеки занаятчийски продукт или художествено произведение е уникален и неповторим, следвани от идентичността на продукта, качеството и традицията. Това са и отличителните черти на самите занаятчийски продукти, определени както в Закона за занаятите, така и от цитираните по-горе изследвания на спецификата на тези продукти.

Основните заинтересовани страни, определени от анкетираните, за развитие и популяризиране на занаятите, са самите занаятчии. Разбираемо е в този случай, при формулиране на стратегии и мерки за подпомагане на този сектор на икономиката, те да бъдат основни ползватели/бенефициенти. Не по-малко важни според анкетираните са общинските власти като заинтересовани лица, следвани от местните жители, неправителствени организации и туристически организации. Те също представляват потенциални целеви групи при определяне на ползватели/бенефициенти при планирани мерки за развитие на сектора.

Препоръките на над 76 % от анкетираните за популяризиране на местните занаяти и културни традиции на територията на общини Берковица и Годеч са свързани с:

- обособени занаятчийски и други етнографски комплекси на територията на община Берковица и община Годеч
- организиране на ежегодни фестивали на занаятите и изкуствата
- създаване на интернет платформа и мобилно приложение за популяризиране на занаятите и изкуствата, локация на конкретните занаятчийски ателиета на територията и отбелязване на планирани конкретни събития
- организиране на безплатни обучителни курсове за деца и младежи, за осигуряване на устойчивост на местните традиции и изкуства

В резултат от анализа на актуалното състояние на народните и художествени занаяти, изследователският екип е извел мерки, които, отнесени към четири основни области за приложението им и с помощта на съответните инструменти, биха могли да подкрепят развитието на занаятчийството на територията на МИГ и да осигурят неговата жизнена трайност. Това предполага разработване и провеждане на последователни публични политики със съдействието и подкрепата на широк кръг от органите на общинските власти, различни неправителствени организации на местно, регионално, национално и наднационално равнище, както и самите занаятчии и художници.

1. Местно и регионално развитие

Разработване на местни и регионални стратегии за подкрепа на традиционните занаяти и занаятчийските предприятия като източник на работни места, доходи, предпоставка за културно, социално и икономическо развитие.

Включване на подкрепата за занаятчийството като приоритет в програмите за развитие на туризма, селските региони и малките населени места.

Подкрепа на местни и регионални мрежи за обмен на опит, подобряване на уменията и обучения, дебати и други дейности за популяризиране и развитие на сектора и ролята му за териториално развитие.

Разработване на програми за подкрепа на местните изкуства и традиционните занаяти в региони, за които те са с доказано значение за икономическото им развитие.

Използване на програмите за териториално сътрудничество за трансфер на добри практики и разработване на трансгранични и транснационални проекти в областта на народните и художествените занаяти и изкуства.

Прилагане на местно и регионално ниво на дейности за насърчаване на партньорството между публичните органи, занаятчийски предприятия и образователни институции.

Създаване на схеми и политики за инвестиции в човешки капитали и подпомагане на занаятчийските предприятия на местно и регионално ниво.

Побратимяване на общини и региони с развито занаятчийство, участия в европейски мрежи и асоциации в областта на народните и художествените занаяти.

Използване на занаятчийството като актив за развитие на културния и творчески туризъм и повишаване на привлекателността на градовете и регионите.

Подкрепа за съвместни инициативи между секторите на занаятите и туризма, вкл. в областта на маркетинга.

Насърчаване на трансграничното съвместно предлагане на пазара на занаятчийски произведения и занаятчийски тематични маршрути.

2. Културно наследство

Разработване на програми за повишаване на заинтересоваността и информираността на обществото и по-специално на младите хора относно изгубени изкуства, занаятчийски практики и занаяти в риск.

Разработване на специални програми за обучение и подготовка на кадри в областта на опазването на нематериалното културно наследство, включително свързани с традиционните занаяти.

Създаване на регистър на изкуства и занаяти на територията на МИГ, които са изгубени, и такива, които са в риск.

Разработване на програми и инструменти за целево финансиране на занаяти в риск.

Обмяна на добри практики за опазване на занаяти в риск.

Създаване на стратегия за възстановяване на изгубени занаяти чрез историческа реконструкция.

Подпомагане на предаването на традицията преди всичко в областта на занаятите.

Активно сътрудничеството и обмен на опит на международно и европейско ниво, като фактор за защитата и опазването на занаятите и традиционните изкуства.

Обединяване на усилията на различни заинтересовани лица, държавни, обществени, бизнес формирания за опазване на занаятите и традиционните изкуства.

Използване на разнообразни комуникационни канали в подкрепа на каузата за опазване на занаятите и традиционните изкуства.

Създаване на фонд от документални и научнопопулярни филми, представящи традиционни занаяти и традиционни изкуства за територията на МИГ.

Създаване на условия за утвърждаване на културното многообразие като фактор за взаимно опознаване, за духовно усъвършенстване и за устойчиво регионално и местно развитие.

Реализиране на творчески проекти и програми за развитие на художествените изкуства и занаяти.

Опазване и социализиране на културното наследство като фактор за устойчиво социално и икономическо развитие.

Използване на културата като ресурс за постигане на регионално ниво на целите на други секторни политики като тези в областта на туризма, образованието, икономиката, социалното приобщаване, екологията и др.

3. Пазарна реализация на занаятчийския продукт

Организиране на контактно-информационни борси, бизнес форуми, международни изложения, с цел популяризиране на занаятчийското производство и традиционните изкуства.

Общинска подкрепа за достъп до международни изложения, панаири и пазари.

Целева подкрепа в маркетинга на занаятчийски продукти.

Разработване на платформа за електронно предлагане и доставка на занаятчийски стоки и услуги.

4. Предприемачество и развитие на занаятчийския бизнес

Консултантска и инвестиционна подкрепа за нововъзникващи и/или стартиращи занаятчийски предприятия, организирана от занаятчийци и художници.

Подкрепа за класифициране и категоризиране на занаятчийски произведения с оглед издаването на удостоверение за качество.

Предоставяне на обучения по предприемачество и основни умения, необходими за стартиране на занаятчийско предприятие и за повишаване на конкурентоспособността и степента на интернационализация на занаятчийските предприятия.

Разработване на програма за насърчаване и подкрепа за социални предприятия в областта на занаятчийството.

Изграждане на инкубатори за подкрепа на стартиращи занаятчийски предприятия.

Кръгова икономика и социалните предприятия

През 2022 г. МИГ – Берковица и Годеч“ възлага проучване на тема „Кръговата икономика - възможност за създаване на нови бизнеси или насърчаване на ресурсната ефективност на територията на МИГ-Берковица и Годеч“ в рамките на изпълнение на дейности по Стратегия за Водено от общностите местно развитие по Споразумение № РД 50-141/21.10.2016 г.

Целта на проучването е да се установят нагласите и потенциала на местните предприятия за прилагане на принципите на кръгова икономика. Предмет на проучване е изследването на готовността на местните предприемачи, земеделски производители и др. за ефективно използване на ресурсите и по-устойчиво управление на отпадъците от гледна точка на опазването на околната среда и повишаване на конкурентоспособността. Основни задачи на проучването са:

- да се установят познанията и разбирането на местните предприятия/предприемачи за прилагане на принципите на кръговата икономика;
- да изследва готовността на местните предприемачи за ефективно използване на ресурсите и по-устойчиво управление на отпадъците от гледна точка на опазването на околната среда и повишаване на конкурентоспособността;
- да представи препоръки за прилагането на принципите на кръгова икономика и възможностите за финансиране по мерките от СВОМР на МИГ, както и ползите от въвеждане на модела на кръгова икономика и ролята им в устойчивото развитие на територията.

След анализ на проведеното анкетно проучване на териториите на общини Берковица и

Годеч се открие като основен и първичен приоритет нуждата на местно ниво от повишаване на осведомеността на гражданите и предприемачите чрез организиране на информационни кампании и обучения, свързани с кръговата икономика. Това ще подпомогне гражданите да бъдат информирани по темата и да могат да започнат промяната в процесите в техния бизнес и/или ежедневие. Основната част от анкетиранията лица показват категорична готовност за промяна и включване в инициативи,

свързани с кръговата икономика, с цел повишаване на конкурентоспособността и опазване на околната среда. Желанието на анкетиранията за получаване на нови знания и участие в обучения също е много високо.

С оглед СВОМР на МИГ Западен Балкан-Берковица, Годеч и Драгоман и възможностите за финансиране на различни сфери на дейност е необходимо да се обмислят различни форми на поощряване на бизнеса и местните институции за предприемане на действия към кръгова икономика.

Изводи

Необходимо е да има повече стимули за проекти, които благоприятстват използването на по-малко ресурси и дават възможност за по-дълъг жизнен цикъл на продуктите, дейности за поправка и рециклиране. За целта е удачно да се постави приоритет на такъв тип проекти пред останалите в критериите за подбор.

Разработване и реализиране на проекти и дейности от екипа на МИГ с информационна и демонстрационна насоченост по въпросите на кръговата икономика – проекти за сътрудничество с други МИГ на тема кръгова икономика. Чрез проекти за сътрудничество потенциалните потребители могат да бъдат информирани, например, относно правилата за ползването на екологичните маркировки и прилаганите сертификационни схеми, така че да бъде създадено доверие и предпочитания към продуктите щадящи околната среда.

Предоставяната информация трябва да бъде насочена целево към различните възрастови и социални групи. Това ще даде възможност в тези дейности да се включат както училищата, администрация, така и организациите за защита на потребителите/НПО.

Финансиране чрез стратегията за ВОМР на МИГ на проекти, насочени към въвеждането на технологии за ресурсна и енергийна ефективност;

Приоритетно финансиране на МСП от преработвателната промишленост за **въвеждане на екодизайн и използването на вторични ресурси за разнообразни дейности**. Чрез екодизайн се проектират продукти, направени с по-малко ресурси, с използване на рециклирани и възобновяеми ресурси и избягване на опасни материали, както и продукти с компоненти, които са по-дълготрайни и по-лесни за поддържане, ремонт, модернизиране и рециклиране.

Насърчаване на проекти, свързани с внедряване технологична иновация на процесите, производството на нови продукти и материали, водещи до „озеленяване“ на промишлените производства;

Стимулиране на проекти и инвестиции в ресурси и природен капитал, като: енергия от ВЕИ, биоразнообразие и екосистемни услуги, устойчиво селско стопанства, гори, отпадъци и рециклиране;

Създаване на центрове за повторна употреба и за подготовка за повторна употреба. Такива центрове биха могли да бъдат регистрирани като социални предприятия, които да подпомагат повече от една обществени цели – напр. околна среда, подкрепа на жени, възрастни хора, малцинствени групи или хора с увреждания;

Създаване на благоприятна среда сред обществото за повишаване на интереса към разделното събиране на отпадъци, като възможност едновременно за развитие на бизнес и опазване на околната среда;

Привличане на частния сектор за развитие на дейности за рециклиране на битови отпадъци и удължаване жизнения цикъл на продуктите.

Например, ремонтни дейности на отпадни продукти могат да удължат живота на продуктите и са пример за устойчиви модели за поведение. Фирмите от отрасъла могат да функционират като социални предприятия. Предприятие, което независимо от правноорганизационната си форма има за предмет на дейност производство на стоки или предоставяне на услуги, като съчетава икономически резултати със социални цели, постига измерима, положителна социална добавена стойност. Дейността на тези предприятия може да бъдат подпомогнати допълнително чрез финансиране на квалификационни курсове на хора от уязвимите групи, ангажирани в ремонтната дейност.

Съгласно **Стратегия за преход към кръгова икономика 2022 – 2027 г.**¹⁷, като възможности за местните общности за увеличаване на броя на работните места, подобряване на

¹⁷

<file:///D:/2023/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%A1%D0%92%D0%9E%D>

състоянието на водните ресурси, повишаване на информираността, уменията и образователната квалификация на местното население, България поставя кръговата икономика като дългосрочен приоритет на политиката си за развитие.

Националната програма за развитие: България 2030 извежда като приоритет „кръговата и нисковъглеродна икономика“.

Туризм

На територията на трите общини към юни 2023 г. функционират туристически информационни центрове в гр. Берковица и в с. Несла, община Драгоман. В Община Годеч туристическият център не функционира. Информационните центрове се издържат от общините.

1. Информационен център - Берковица

Адрес: 3500 гр. Берковица, пл. "Йордан Радичков" № 2

Тел./факс: 0953 88682

E-mail: tic_bercovitsa@abv.bg

Информационният център предоставя информация на посетителите за природните и културни забележителности на територията на община Берковица, места за настаняване и хранене и предстоящи културни събития.

2. Посетителски център – с. Несла, община Драгоман

Адрес: обл. Софийска общ. Драгоман с. Несла, п. к. 2214

Тел.: 0879103470

E-mail: pc_nesla@abv.bg

Посетителският център е фокусна точка за туристическа информация и място за провеждане на събития в областта на туризма – изложения и демонстрации на местни занаяти, обичаи и обреди, кулинария и фолклор. Разполага с функционални помещения:

- Информационна зала - снабдена с компютърно оборудване и посетителски станции. На компютърните конфигурации е монтирана специална аудиовизуална база с филми, излъчени на четири езика, които отразяват природните забележителности, местната кухня, фолклора и културни събития и културно-историческото наследство в община Драгоман.

- Зала за етнографски експозиции - предлага етнографски изложения, свързани с местни празници и обичаи, експозиции на самобитно местно облекло, ритуални костюми и аксесоари, съдове и предмети от бита.

- Зала на занаятите и местната кухня - предлага демонстрации на местни занаяти с възможност желаещите туристи да бъдат обучавани. Залата дава възможност на всеки един

посетител да се запознае с местната кухня, както и да се наслади на характерни кулинарни изложби.

В Община Берковица са регистрирани 24 обекта за туристическо настаняване – основно семейни хотели и къщи за гости. Категоризирани са и 2 хижи, разположени в близост до връх Ком. Общият капацитет на леглата е 490 бр.

Таблица: Списък на категоризирани туристически обекти в Община Берковица

№	вид	наименование	община	Нас. място	адрес	категория	Брой стаи	Брой легла	Срок на валидност
484	Мотел	Мотел Интернационал	Берковица	гр. Берковица	ул. Александровска №77	1		16	7.01.2025
485	Стаи за гости	Самостоятелни стаи	Берковица	гр. Берковица	гр. Берковица, кв. Беговица, ул. Кокиче № 4	2	7	17	8.01.2025
486	Семеен хотел	Семеен хотел "Гелов"	Берковица	гр. Берковица	ул. „Александровска“ № 28	3	20	40	28.11.2024
510	Къща за гости	Къща за гости "Доцов"	Берковица	с. Бързия	с. Бързия, общ. Берковица, ул. Артец № 18	2	5	12	01.07.2027
00489	Семеен хотел	Семеен хотел "КОМ"	Берковица	гр. Берковица	ул. Стефан Стамболов №13	3	10	22	08.04.2025
00496	Пансион	УОГС - Петрохан	Берковица	с. Бързия	ул. Петроханска № 1	2	28	76	25.06.2025
00461	Къща за гости	Къща за гости "Трите веранди"	Берковица	гр. Берковица	ул. Бук № 3	1	3	6	22.03.2023
00462	Стаи за гости	Стаи за гости в бунгала "Здравец"	Берковица	гр. Берковица	местност Голема река	1	4	10	11.06.2023
00464	Къща за гости	Къща за гости "Евиа"	Берковица	гр. Берковица	ул. Ком № 6	2	6	14	03.08.2023
00467	Семеен хотел		Берковица	с. Слатина	ул. Васил Левски №17	3	15	28	03.12.2023
00470	Къща за гости	Къща за гости	Берковица	гр. Берковица	ул. Генерал Владимир Заимов №6	1	3	6	07.05.2024
00472	Семеен хотел	Семеен хотел "Деметра"	Берковица	гр. Берковица	ул. Генерал Владимир Заимов №8	2	10	23	07.05.2024
00473	Къща за гости	Къща за гости "Кръстева къща"	Берковица	гр. Берковица	ул. Шейново № 3	2	16	30	07.05.2024

00474	Семеен хотел	Семеен хотел "Салвия"	Берковица	гр. Берковица	ул. Хризантема № 8	3	10	20	29.05.2024
00476	Къща за гости	Къща за гости "№1"	Берковица	с. Ягодово	ул. Малка река № 11	3	4	8	31.07.2024
00477	Къща за гости	Къща за гости "№2"	Берковица	с. Ягодово	ул. Малка река № 11	3	3	6	31.07.2024
00479	Къща за гости	Къща за гости "№4"	Берковица	с. Ягодово	ул. Малка река № 11	3	3	6	31.07.2024
00482	Къща за гости	Къща за гости "Камелия"	Берковица	гр. Берковица	ул. Поручик Савойски № 3	2	4	8	23.08.2024
00483	Семеен хотел	Къща за гости "къщата на Петър Левски"	Берковица	гр. Берковица	ул. Малинарка № 2	1	3	10	23.08.2024
00488	Къща за гости	Къща за гости "№ 3"	Берковица	с. Ягодово	ул. Малка река № 11	3	3	6	31.07.2024
БА-001-2ГЕ-С0	Стаи за гости	Стаи за гости в общежитие	Берковица	с. Боровци	Община Берковица, с. Боровци, ул. Шосе Лом-София № 2			42	
БА-002-2 НК-С0	Стаи за гости	Стаи за гости "Хармония"	Берковица	с. Песочница	Ул. Десета № 28		6	12	
РК-22-0444	Туристическа хижа	Ком - Нова	Берковица	гр. Берковица	Стара планина, м. Горна курия	2	29	62	24.10.2023
РК-22-0446	Туристическа хижа	Ком - Стара	Берковица	гр. Берковица	Стара планина, м. Покоя	1	4	10	24.10.2023

В Община Годеч са регистрирани и категоризирани само 3 обекта за туристическо настаняване с общ капацитет 45 легла.

Таблица: Списък на категоризирани туристически обекти в Община Годеч

№	вид	наименование	община	Населено място	адрес	категория	Брой стаи	Брой легла	Срок на валидност
00060	Къща за гости	Андреевъ ханъ	Годеч	с. Гинци	с. Гинци	1	8	14	02.07.2024
00062	Къща за гости	Къща за гости "ТЕРРА"	Годеч	гр. Годеч	кв. Найденова № 77	1	3	7	29.08.2024

Г5-ИИС-1Н6-1П	Къща за гости	Форест хаусис	Годеч	гр. Годеч	ПИ 003670 ЕКАТТЕ 15309,земището на гр. Годеч	1	12	24	14.09.2025
УИК: Г5-ИИТ-1Н5-1П	Къща за гости	Васильовата къща	Годеч	с. Гинци	с. Гинци	1	7	7	РД-278/28.7.2022

В Община Драгоман са категоризирани 4 обекта за туристическо настаняване с общ капацитет 47 легла.

Общият капацитет за настаняване за трите общини е 582 легла, разположени в 31 туристически обекта.

Таблица: Списък на категоризирани туристически обекти в Община Драгоман

№	вид	наименование	община	Населено място	адрес	категория	Брой стаи	Брой легла	Срок на валидност
0102	Стаи за гости	Стаи за гости	Драгоман	гр. Драгоман	"Свети Стефан" 14	2	13	26	29.04.2023
0107	Къща за гости	Къща за гости "Бурел"	Драгоман	гр. Драгоман	с. Габер, общ. Драгоман	1		8	08.03.2025
0114	Къща за гости	Къща за гости "Вила Вилекула"	Драгоман	с. Чуковезер	с. Чуковезер	2	5	10	19.09.2025
0116	Апартаменти за гости	Апартамент за гости "Къщата с лозата"	Драгоман	гр. Драгоман	ул. "Стара Планина" № 3	1	1	3	14.10.2027

В регистъра на заведения за хранене и развлечения с валидна категоризация¹⁸ няма данни за община Берковица. Представените данни са от общините Годеч и Драгоман.

№	Вид	име	община	Населено място	адрес	кат	капацитет
00052	Питейно заведение	Пепе	Годеч	гр. Годеч	ул. "Г. С. Раковски" №11	1	36
00053	Кафе-сладкарница	Рая	Годеч	гр. Годеч	пл. "Свобода" №11	1	50
00054	Питейно заведение	Бунаръ	Годеч	с. Разбоище		1	42
00055	Заведение за бързо обслужване	Куатро	Годеч	гр. Годеч	пл. "Свобода" №1	1	50
00056	Питейно заведение	Синхро	Годеч	гр. Годеч	ул. Софийско шосе №40	1	30
00058	Кафе-сладкарница	Панорама	Годеч	гр. Годеч	пл. "Свобода" №10	1	39
00059	Заведение за бързо обслужване	Андреевъ ханъ	Годеч	с. Гинци	Гинци	1	50
00063	Питейно заведение	Авангард	Годеч	гр. Годеч	ул. "Софийско шосе" №38А	1	20

¹⁸ <https://ntr.tourism.government.bg/CategoryizationAll.nsf/zhr.xsp>

№	Вид	Име	Община	Населено място	Адрес	кат.	капацитет	Срок на валидност	категоризация
00104	Питейно заведение	Кафе - аперитив "ЕТ-Младенка Горянова"	Драгоман	с. Цацаровци		1	20	9.10.2024	РД-15-763/9.10.2019
0099	Бар	Лоби бар	Драгоман	гр. Драгоман	ул. Христо Ботев №55	3	10	18.1.2023	РД-15-53/18.1.2018
0101	Ресторант	Зелен свят	Драгоман	гр. Драгоман	ул. Христо Ботев"№ 55	2	150	18.1.2023	РД-15-52/18.1.2018
0103	Ресторант	Ресторант "Пали Лула"	Драгоман	с. Габер		2	50	9.12.2023	РД-15-804/7.12.2018

В националният регистър на заведенията за хранене и развлечения не фигурират данни за Община Берковица. Ето защо данните са предоставени от Общинска администрация Берковица, както следва:

1. Ресторант „Кръстева къща“, гр. Берковица
2. Ресторант „Гелов“ гр. Берковица
3. Ресторант „Парадайс“, гр. Берковица
4. Механа „Адашите“, гр. Берковица
5. Пицария „Виктория“, гр. Берковица
6. Ресторант „Воденицата“, гр. Берковица
7. Ресторант „При Сталин“, с. Цветкова Бара
8. Ресторант „Под манастирските орехи“, с. Цветкова Бара, общ. Берковица, Клисурски манастир “Св.св. Кирил и Методий“
9. Гостилница „Магерница“, с. Цветкова Бара, общ. Берковица, Клисурски манастир “Св.св. Кирил и Методий“,
10. Кафе - аперитив „Евиа“, гр. Берковица
11. Ресторант „ДАМС“, гр. Берковица
12. Ресторант „Ком хотел“, гр. Берковица
13. Лоби бар “Къщата на генерала“, гр. Берковица

По данни от анкетните карти, попълнени от кметовете и кметските наместници в населените места от Община Берковица, заведения за хранене/питейни заведения има също в с. Бързия, с. Слатина, с. Замфирово, с. Боровци.

За Община Годеч визията за развитието на услугите на една територия традиционно се свързва в голяма степен с развитието на туризма – привличането на посетители на територията с цел предоставяне на туристически услуги. Докато през 2007 г. по данни на НСИ не е имало нито едно регистрирано средство за подслон, респективно реализирани нощувки, към 2023 г. в общината има 3 бр. регистрирани средства за подслон с 45 легла. Обективните дадености на територията и сравнителната близост до София създават предпоставки за развитие на туристически дейности, но това се затруднява от ниския капацитет на територията от гледна точка на бази, инфраструктура и подготвен персонал.

В Община Драгоман, като стратегическа гранична зона и външна граница за Европа, развитието на туризма се явява изключително важен и приоритетен момент със значително влияние върху икономическия растеж и трудовата заетост. Развитието на туризма има пряко отношение към качеството на живот на местното население и гостите на дестинацията, като отразява отношението към културно историческото и природно наследство, към традициите, обичаите и съвременната култура. На ниво дестинация, туризмът играе съществена роля за изграждането и утвърждаването на положителен имидж на общината. Политиката на Община Драгоман за развитието на туризма се основава на базата на Закона за туризма, в който са дефинирани мероприятията, които следва да се изпълнят в съгласие с Националната стратегия за развитие на туризма и тяхното функциониране и в съответствие с постъпленията от туристически данък и такси от категоризации на туристически обекти на територията на общината.

В ПИРО 2021 – 2027 г. се съдържа програма за интегрирано развитие на туризма в община Драгоман с хоризонт до 2027 г., която си поставя главна цел: Утвърждаване на община Драгоман на туристическия пазар, като привлекателна дестинация за активен туризъм през всички сезони на годината и осигуряване на устойчива конкурентноспособност на местните туристически продукти.

Стратегически цели:

1. Целогодишно привличане на туристи, чрез оползотворяване на потенциала и комплексно развитие на всички видове туризъм – планински, културно-исторически, екологичен, приключенски, селски, конферентен, спортен, лов и риболов.
2. Повишаване качеството на туристическия продукт и ролята на туризма в местната икономика, генериране на работни места и стимулиране на предприемачеството в съпътстващи дейности и услуги.
3. Развитие на туристическите ресурси, интегрирано управление, маркетинг и реклама на дестинацията.

Препоръки от извършено „Проучване и анализиране на формите и моделите на предлаганите туристически услуги и атракции“ по поръчка на МИГ – Берковица и Годеч

По поръчка на МИГ – Берковица и Годеч е извършено проучване на територията на общините Берковица и Годеч за формите и моделите на предлаганите туристически услуги и атракции (през 2017 г.). 84% от анкетираните смятат, че развитието на територията е свързано с развитието на туризма, който може да осигури повече заетост и доходи за местните хора. Също така се смята, че „по-големият брой туристи ще повишат търсенето и увеличи пазара на местни продукти“, „ще има повече доходи и ще има повече желаещи да се пренесат да живеят в този район“. „Развитието на туризма и развитието на региона са в 24 причинно-следствена връзка. Ако се развива туризмът, то паричните средства, които постъпват в даден град или община водят до развитие на региона“.

Основният извод от проучването в територията е, че развитието на туризма на територията е пряко свързано с развитието на икономиката в региона и допринася за нейното съживяване.

Анализът на мненията от проучването на територията на МИГ - Берковица и Годеч дава основание за изводи, че предлаганите форми и модели на туристически услуги в територията са традиционни и познати през годините – места за настаняване, посещение на музейните сбирки, исторически и природни забележителности. Те са вече развити, познати за любопитния посетител и той ще ги потърси.

Територията посреща туристи и посетители, но има доста **неизползвани възможности и потенциал за развитие на туризма**. Формира се общо мнение, че следва непрекъснато да се развиват различни и нови услуги и продукти, да се засили рекламата на района, като се търсят разнообразни и достъпни форми на представяне на туристическите продукти и услуги.

Анкетираните предлагат възможни форми за туризъм в територията, които да разнообразят услугите и да развият района. Най-висок процент (17%) от участниците в проучването смятат, че **има възможност от развитие на друг вид туризъм от съществуващия за момента - спортен туризъм за деца, младежи и семейства; колоездене до водопада; велосипеден туризъм; творческа дейност, художници; здравен туризъм, свързан с минералната вода; да се развие посещението на пещерите; религиозен туризъм**. 15 % изразяват мнение, че следва да се акцентира към **развитие на продукти и услуги свързани с екотуризм**, а по 12% посочват необходимост от **развитие на форми, насочени към пешеходен и културен туризъм**. Следващи по тежест предложения са за **развитие на селски, кулинарен, зимен и ски туризъм, планински туризъм, колоездачен, СПА и свързан с минералната вода, фестивален туризъм**.

Интелигентни селища

Интелигентните селища се разглеждат от Европейската комисия и от Европейския парламент като възможност за съживяване на услугите в селските райони. Според г-н Фил Хоган, Европейски комисар по земеделие и развитие на селските райони, иновативните решения за подобряване или създаване на нови услуги в селските райони¹⁹ могат да бъдат подобрени чрез цифрови технологии за разработване на нови и усъвършенствани услуги в области като

¹⁹ https://ec.europa.eu/enrd/sites/default/files/enrd_publications/publi-enrd-rr-26_bg_2021.pdf

електронно здравеопазване, онлайн обучение, мобилност, местно производство на енергия и много други.

По данни на НСИ към 2022 г. 87,3 на сто от българите ползват интернет. По-голям е процентът в градовете. 83,5 на сто от населението използва широколентова връзка с интернет. По данни на НСИ за 2022 г., 16,1 на сто от населението в Северозападен район никога не е използвало интернет, а в Югозападен – 7,9 на сто – при средното за страната 12,8

на сто. Следва да се вземе предвид, че Югозападният район за развитие поддържа високи показатели поради включване на столицата София – град в него. Най-често достъпът до интернет се осъществява чрез мобилни телефони, следвани от други устройства – лаптопи, настолни компютри, таблети, др.

Профилът на гражданите, използващи регулярно интернет е следният: най-често граждани със средно и висше образование в работоспособна възраст. За съжаление, хората на възраст над 65 години ползват рядко интернет или електронни устройства, а те представляват значително процент от населението в страната.

Тематичната работа на Европейската мрежа за развитие на селските райони разкри поне пет основни движещи фактора за интелигентни села. Първите два обикновено се разглеждат предимно като заплахи или предизвикателства,

докато последните включват както рискове, така и възможности за селските райони. Тези движещи фактори са тясно свързани и цифровизацията може да се приеме като комплексна тема.

Въпреки че обезлюдяването се разглежда като симптом на упадъка в селските райони, а не като причина, няма съмнение, че то е един от основните фактори, обуславящи дневния ред на интелигентните села. Дори когато населението на селските райони е стабилно или нараства, по-ниската му гъстота заедно със сложната логистика повишават единичните разходи за осигуряването на някои основни услуги като образование, здравеопазване, търговия и обществен транспорт. Разходите за предоставяне на услуги са много по-високи когато населението е разпръснато из множество малки селища, отколкото ако е концентрирано в по-големи. По-скъпите услуги в селските райони за по-малък брой население често са първото нещо, което се съкращава при ограничен публичен бюджет. Селските райони имат органична връзка с градовете.

Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и други организации са

анализирали сложната мрежа от връзки между градовете и селските райони и са доказали, че при внимателно управление, съществува голям потенциал за взаимноизгодни договорености между тях. Малките и средните градове играят важна роля за икономическото развитие на селските райони, но ползите не могат да бъдат постигнати без достъп. При интелигентните села не става въпрос само за преодоляване на разделение между селските и градските райони, но за използване на уникалния потенциал на всеки от тях за взаимна полза. Естествено, по-близките връзки не са безрискови. Например, повишеното

използване на лични автомобили и онлайн пазаруване биха могли да доведат до отрицателни последици за местните предприятия и услугите в селските райони като търговия, например. Селските райони стоят на преден план при преминаването към нисковъглеродна икономика по данни на ОИСР²⁰.

Цифровите технологии имат способността радикално да трансформират недостатъците, пред които се изправят селските райони по отношение на отдалечеността и ниската гъстота на населението, като осигуряват мигновена виртуална комуникация и достъп до електронни услуги. Въпреки че потенциалните възможности и ползи са големи, съществуват и рискове, които например биха могли да доведат до закриване на местни магазини. Също така трябва да се осигурят подходящи инструменти, за да се гарантира, че повече хора могат да се възползват от цифровия преход. **Често се казва, че селските райони страдат от тройно цифрово разделение: широколентова свързаност, умения и усвояване.**

Освен липсата на доставки на мрежи за достъп от следващо поколение (NGA²¹) до интернет, голям брой жители на селските райони нямат необходимите цифрови умения и използването на цифрови технологии е по-слабо, отколкото в градските райони.

ПЕТ ДВИЖЕЩИ ФАКТОРА ЗА ИНТЕЛИГЕНТНИ СЕЛА

1. Отговор на обезлюдяването и демографските промени;
2. Намиране на местни решения на намаленото публично финансиране и централизацията на обществените услуги;
3. Използване на връзките с малките и големи градове;
4. Максимизиране ролята на селските райони при прехода към нисковъглеродна кръгова икономика;
5. Насърчаване на цифровата трансформация на селските райони.

²⁰) ОИСР, 'OECD Regional Outlook 2016: Productive regions for inclusive societies', 2016:

<https://regions20.org/wp-content/uploads/2016/08/OECD-Regional-Outlook-2016.pdf>

²¹ Мрежата за достъп от следващо поколение (NGA) описва модерни форми на супер бърз широколентов достъп, обикновено определян като най-малко 30 мегабита в секунда (Mbps). NGA бележи стъпка към промяна в скоростта и качеството на достъпа до интернет в сравнение със стандартните щироколентови услуги.

Връзка на интелигентните села със социалните и цифрови иновации

Предоставянето на услуги е най-бързо растящият сектор в глобален мащаб, но в много селски райони, където в предоставянето на услуги е наблюдаван спад през последните десетилетия, съществува аномалия. Малките предприятия са закрити, по-големите предприятия са закрили клоновете си в селата (например банки, пощенски станции), съкращенията в публичния сектор водят до влошаване на услугите или до централизация, а приватизацията на някои услуги (жилищно настаняване, библиотеки, социални грижи) заплашва доставките в отдалечените райони.

Редица селски общности в Европа реагират на закриването на местни услуги: училището, магазина или автобусната линия. Те използват различни форми на общински и социални предприятия като поемат и инвестират в местни сгради и активи и ги управляват с комбинация от публични и частни източници на финансиране и доброволен труд. Например в Шотландия в момента има 5 600 социални предприятия, осъществяващи дейност в областта на транспорта, социалните грижи, енергетиката, жилищното строителство и магазини и много други - 10%-но увеличение за две години²².

Други общности са мотивирани главно от заплахата от климатични промени, желанието за изграждане на по-устойчив начин на живот и възползване от възможностите, предлагани от възобновяемата енергия в селските райони. Например, съществуват около 3 000 кооперации за възобновяема енергия в Европа, които осъществяват дейност в производството на енергия, мрежови операции, мониторинг и икономия на енергия и споделяне на електромобили. Повечето от тях са концентрирани в Северна Европа (Обединено кралство, Дания, Нидерландия, Белгия, Германия, Австрия, Финландия, Швеция), където законодателната среда е поблагоприятна за отделно и децентрализирано производство на енергия.

Анализ на местните и регионални предимства, възможности и потенциал за развитие, в т.ч. анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT анализ)

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
1. Територията има еднороден характер на природо-географската среда, общ ландшафтен облик, придаващ ѝ компактност и визуална обособеност 2. Липса на сериозни екологични замърсители в трите общини 3. Съхранено биоразнообразие и форми на ландшафта поради обявени защитени зони/територии 4. Добре развити социални услуги от общините 5. Съществува мрежа от читалища в много от населените места, която осъществява културната дейност в общностите	1. Трите общини се намират в слабо урбанизирана територия, разположена в периферията на страната 2. Силно обезлюдени села, концентрация на населението в общинския център 3. Нисък процент население в трудоспособна възраст 4. Все още е висок процентът на рано напуснали и отпаднали хора от образователната система в община Берковица 5. В Община Берковица се наблюдава висок процент на ромското население с риск от социално изключване

²²) Бил Слий, 'Revitalising rural services through social innovation', SIMRA project: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg2_smart-villages_social-innovation_slee.pdf

6. Множество природни и културни ценности с национално и местно значение и религиозни обекти на територията на трите общини 7. Селските райони стоят на преден план при преминаването към нисковъглеродна икономика 8. На територията не се развиват и не се стимулират форми на туризъм, свързани с увреждането на социалната среда, елементите на културното или природно наследство 9. Изразена готовност от страна на местната общност за промяна и включване в инициативи, свързани с кръговата икономика, с цел повишаване на конкурентоспособността и опазване на околната среда 10. Територията е изключително богата на културни ценности, религиозни храмове, традиции и обичаи 11. На територията на трите общини съществуват действащи и активни спортни клубове и неправителствени организации 12. Съществуващи традиционни занаяти на територията на трите общини 13. Традиции в горското стопанство – наличие на учебна база на територията на община Берковица 14. Високоинтензивните култури и продукти (животни и зеленчуци) се произвеждат в дребните стопанства, които са основен източник на заетост и заемат около една трета от обработваемата земя 15. Висок потенциал за развитие на различни форми на туризъм	6. Населението в общините Берковица, Годеч и Драгоман е с критично ниски доходи, като над 50 на сто е в състояние на лишения и бедност 7. Липсата на образование и квалификация води до риск от бедност за ран напусналите и отпадналите от образователната система 8. При лицата, определили се като роми - близо 70.0% с начално и без образование са бедни, докато при лицата с висше образование няма нито един беден 9. Здравни услуги се предлагат основно в общинските центрове 10. Липса на достатъчно аптеки 11. Болничните услуги в общините Годеч и Драгоман се предлагат само в областния център София 12. Малките населени места в общините притежават сходни белези на значителна изостаналост, спрямо условията на градската среда и по-ниско качество на живот 13. Инфраструктурата в селата, включително и тази за здравни услуги, е в лошо състояние и има нужда от модернизация 14. Не е изграден подходящ достъп (обслужващи пътища, екопътеки) и посетителски центрове до обособените и отдалечените от населените места зони и отделни значими обекти на археологическото наследство 15. Липсва информационна система в трите общини, по отношение на материално и нематериално културно наследство и културни събития 16. Недвижимите културни ценности не са експонирани и социализирани, поради което не носят и съответните приходи в общината от туристическа дейност 17. Хората на възраст над 65 години ползват рядко интернет или електронни устройства, а те представляват значително процент от населението на селата 18. Раздробена собственост върху земеделската земя 19. Няма частни инициативи по отношение на предоставяне на социални услуги – напр. грижа за възрастни хора, дневна грижа за деца или специализирана помощ за хора с увреждания 20. Не са предприети действия за популяризиране на територията като културна дестинация
---	--

	21. Навсякъде спортната инфраструктура се нуждае от ремонтни дейности, основна реконструкция или рехабилитация. Спортните съоръжения и зали или стадиони се поддържат от клубовете, с малка подкрепа от общинските бюджети 22. Липсва подходяща експозиция на занаятчийската дейност, популяризиране на занаятите и използването им в интегрирани туристически продукти 23. Разделното събиране на отпадъците не може да се установи като успешна практика в трите общини 24. Не са регистрирани въведени иновации или производство на иновативни продукти на територията 25. Хората с увреждания все още са изключени от трудовата активност 26. Лошо и много лошо състояние на уличната мрежа във всички села на трите общини. 27. Банкомати има само в общинските центрове 28. Пощенски услуги се предлагат все още в много малка част от населените места 29. Хората в селата нямат достъп до компютри - нито в кметствата, нито в училища, читалища или други публични организации 30. Хранителни магазини има само в по-големите села 31. Автобусният транспорт, който обслужва населението, е недостатъчен и не покрива всички населени места 32. Интернет и телефония е осигурен само от частни оператори на територията на всички села
ВЪЗМОЖНОСТИ 1. През община Берковица преминава най-краткият път от Северозападна към Югозападна България, както и от Западна Европа към Южна България и Близкия изток през прохода Петрохан 2. През община Драгоман преминава международния път Е 80, който свързва Западна Европа с Близкия Изток, вкл. КПП Калотина 3. Висок потенциал за развитие на екосистемни услуги поради висок процент от територията на общините попадащ в защитени зони Натура 2000	ЗАПЛАХИ 1. Трайна тенденция на депопулация в трите общини 2. Висок процент от населението е в нетрудоспособна възраст или трайно безработно 3. В икономически план намалението на населението по малките населени места и неговото застаряване прави неефективни много от предлаганите обществени услуги, в т. ч. социалните услуги, медицинските и образователните, както и осигуряването на достъп до тях 4. Висок процент на бедност на населението и заплахата от социално изключване

5. Влошеното демографско състояние на населението на територията на трите общини може да се повлияе чрез създаване на условия за заетост и доходи на местното население, чрез мерки насочени към нуждите на бизнеса (да се задържи икономически активното население на територията) 6. Да се подпомогне предлагането на леснодостъпни услуги за населението, съпоставими с тези в големите градове, включително мобилни, както и: грижа за деца, възрастни и хора в неравностойно положение, образование, здравеопазване, ИКТ, развлечения и спорт, и други услуги 7. Подкрепа на жизнеспособни проекти за развитие на различни местни производства, туристически дейности и съпътстващи услуги ще създадат нови работни места и условия за повишаване на жизнения стандарт на местното население. 8. Развитието на територията е немислимо без поддържане и обновяване на съществуващата инфраструктура и подобряване качеството на предлаганите публични услуги за населението. 9. Местното население и бизнеси имат силна нужда от запознаване с възможностите и ползите от дигитализацията, както и конкретни примери и добри практики, които да ги насърчат да модернизират своето ежедневие и бизнес. 10. Да се въведат нови цифрови решения и инструменти, особено за МСП, и да се демонстрира на други МСП как тези решения биха могли да освободят ресурсите и да намалят разходите 11. Да се стимулира обединяването на малките производители в производствени обединения като един от начините за повишаване ефективността на отрасъла 12. Възможност за прилагане на концепцията за Интелигентни селища като възможност за съживяване на услугите в селските райони 13. Територията притежава изключително ценни природни и антропогенни условия и ресурси за балнеолечение, климатолечение, планински, селски и религиозен туризъм, ски спорт, лов и риболов, както и възможности за съчетаното им използване; 14. Природните и културните забележителности на територията могат да	5. Ежегодно отпадат ученици от образователната система 6. Увеличаваща се безработица
--	--

се развият като двигател на икономическо развитие, създаване на заетост и висока добавена стойност към услугите на територията на трите общини 15. Насърчаване на занаятчийската дейност чрез различни форми на популяризиране и маркетинг, проекти за сътрудничество и иновации в традициите 16. Един от начините за повишаване ефективността на отрасъла е да се стимулира обединяването на малките производители в производствени обединения	
--	--

КАК ЩЕ СЕ ИЗПОЛЗВАТ СИЛНИТЕ СТРАНИ КАТО НАЧИН ЗА ПОСТИГАНЕ НА РЕАЛНИ ПОЛЗИ ОТ ВЪЗМОЖНОСТИТЕ

Видно от изложената информация за социално-икономическия аспект на територията на трите общини, е че тя е кохерентна, идентична като релеф, географско положение и природни дадености. Граничното разположение на общините може да се разглежда като слаба и като силна страна, защото от една страна е периферна по отношение на стратегически инвестиции и икономическо развитие, но от друга страна е стратегически важна в транспортно отношение, мост към инициативи за трансгранично сътрудничество и не на последно място – със запазени природни ресурси, биоразнообразие, ландшафт и традиции.

Населението на трите общини към 2020 г. е общо 26 166 души, а най-голямото населено място е гр. Берковица с население 11 668 души към 31.12.2020 г.

Силните страни на една територия се надграждат най-лесно, като се възползват от всички възможности за това. Например, стратегически важното разположение на територии от общините Берковица и Драгоман в транспортно отношение може да се използва за подкрепа на развитие на потенциала в областта на туризма, услугите и земеделието. Наличието на висок процент от територията, попадаща в защитени зони по Натура 2000 е възможност за развитие на екосистемни услуги.

Територията е богата на движими и недвижими културни ценности, природни забележителности и чисти производства, което е предпоставка за по-лесното преминаване към нисковъглеродна икономика.

Малките общности са по-гъвкави при реализиране на нови политики по отношение на промяна на начин на мислене, на менталитет и на нови инициативи. Това е една от възможностите, която може да се реализира чрез прилагане на практики в областта на кръговата икономика както от бизнеса, така и от общностите като цяло.

Съхраненото недвижимо културно наследство, културният живот и традиции на общностите могат да бъдат промотирани чрез редица инициативи, подкрепени от стратегията за BOMP.

Активното население може да бъде двигател на новаторството в областта на земеделието, социалното предприемачество и дигитализацията чрез инвестиции в човешки капитал, сътрудничество и иновации във всички сектори.

Многобройни са възможностите за използване на различни механизми за подобряване на обществените услуги и селската среда. Чрез стратегията за ВОМР може да се осигури подкрепа за насърчаване на бизнеса на територията, въвеждане на иновативни технологии в земеделието и дигитализация на процесите с оглед спестяване на високите разходи и постигане на екологични ефекти. Важно е да се инвестира в най-уязвимите групи и в младите хора. Съвременните технологии дават възможност за решаване на местните проблеми чрез използване на цифрови решения, в развитие на нов тип услуги и решаване на конкретни проблеми в сътрудничество между заинтересованите лица.

КАК ЩЕ СЕ ИЗПОЛЗВАТ СИЛНИТЕ СТРАНИ ЗА МИНИМИЗИРАНЕ НА ЗАПЛАХИТЕ

Основните заплахи за територията са тенденциозната депопулация – застаряващо население, икономическата миграция и липсата на ефективност за предоставяне на основни услуги от страна на държавата и общините. Негативната тенденция е в цялата страна, но особено се усеща в малките общини, където липсата на млади хора, квалифицирана работна ръка, предприемачество и основни услуги за населението е критична за собственото и развитие.

Човешкият капитал е основополагащ за развитието на местната икономика, за качеството на живот, за бизнес средата и за културните дейности на едно населено място.

Ето защо е необходимо да се предприемат мерки за подобряване на условията за живот, от гледна точка на задържане на населението на територията, да се насърчи социалното предприемачество с цел включване на уязвимите групи, да се създадат по-добри условия за спорт, културна среда, развитие на малкия бизнес и социални услугите. Съвременните информационни технологии и дигитализацията на някои от процесите би могло да подобри икономическата ефективност на услугите за населението, и да направят селските райони по-привлекателни.

Бедността и социалното изключване са сериозна заплаха за местното развитие. Парадокса на неефективната държавна социална политика се идентифицира чрез релацията:

- нарастване на социалните потребности (основани на демографските изменения)
- увеличаване на разходите за социална политика
- увеличаване на данъчната тежест за реалния бизнес сектор
- съкращаване на разходите за персонал в реалния сектор
- намаляване на заетостта и увеличаване на безработицата
- увеличаване на разходите за социална политика.

Допълнително негативно въздействие върху актуалната социално-икономическа среда оказват влошената демографска структура, базирана на по-ниската раждаемост и по-високата продължителност на живот на населението в световен мащаб. Сред популярните мерки за преодоляване на констатираните проблемни области се различават две, оценявани с най-

голям потенциал за промяна на модела. Това са стратегиите за развитие на кръговата и социалната икономика.

Развитието на социалната икономика си поставя за цел преодоляване на социалните проблеми, произтичащи от реализацията на линейната икономика, в съчетание с ефекта от повишената автоматизация и демографските проблеми и парадокса на неефективната държавна социална политика. Възможностите на субектите на социалната икономика да развиват дейности от обхвата на кръговата икономика предопределя ключовата ѝ роля в процеса на развитие на нов социално-икономически модел. Модел, характеризиращ се с устойчиво социално, икономическо и екологично развитие. Ясно е идентифицирана потребност за уязвимите групи от създаване на организации в сферата на социалната икономика, които да произвеждат т. нар. „социални“ или „публични“ блага като трудова и социална интеграция, социални услуги и домашен патронаж. Опирайки се на принципите за коопериране и сдружаване, приемайки кооперативните ценности, тези организации могат да функционират като „социални предприятия“ на територията на трите общини.

Високият процент на бедност на населението представлява сериозен риск от социално изключване. Ниското ниво на образованието, големият процент на лица, живеещи в бедност и ниски нива на заетост формират редица предизвикателства пред **включването на лицата от маргинализираните общности в социално-икономическия живот**. Подкрепата за тези общности може да бъде осигурена по отношение на включването им в пазара на труда, достъп до обучение и образование, борба с бедността и създаване на предпоставки за по-добро здраве. Могат да бъдат предвидени мерки, насочени към борба с дискриминацията, създаване на толерантност и благоприятна обществена среда за равнопоставеност и включване, ограничаване на езика на омразата и др., които да са насочени към лица, представители на маргинализирани общности (ромите), други уязвими групи, деца в нужда. Стратегиите за ВОМР предоставят възможност за активизиране, мотивиране и включване в заетост на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработните, за повишаване на уменията, компетенциите и професионалната квалификация с отчитане на регионалните възможности на пазара на труда и икономиката, за трудово консултиране, кариерно ориентиране, обучение на работното място, както и подкрепа за развитие на предприятията от социалната икономика с цел създаване на условия за устойчива заетост на силно уязвими групи и изпълнение на социално-значими дейности.

Очерталите се неблагоприятни демографски тенденции на застаряване на населението и тяхното влияние върху икономическите и социалните процеси налагат подкрепа за активно участие на възрастните хора в икономиката и обществото и осигуряване на по-доброто им здраве.

КАКВИ МЕРКИ ЩЕ СЕ ВЗЕМАТ, ЗА ДА НЕ ПОПРЕЧАТ СЛАБИТЕ СТРАНИ НА ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ

Слабите страни, които представляват най-голям риск за използване на възможностите, са свързани с човешкия капитал. Населението на трите общини, особено в селата, е основно в пенсионна възраст, безработни или т.нар. „работещи бедни“. Разбира се, ангажираните земеделски стопани не се включват в това заключение. Но възможностите за подкрепа на различните потребности, установени чрез анализа на текущото състояние, са всеобхватни и

биха могли да бъдат приложени на територията, стига да се идентифицират достатъчно заинтересовани страни. Голяма част от идентифицираните слаби страни са адресирани в общинските планове за интегрирано развитие на общините или в областните и национални стратегии. Ето защо, чрез стратегията за ВОМР на територията на трите общини следва да се подберат такъв тип мерки за използване на възможностите, които ще бъдат припознати от местната общност и ще имат видими, осезаеми резултати.

КАК ЩЕ СЕ КОРИГИРАТ/ОГРАНИЧАТ СЛАБИТЕ СТРАНИ, ЗА ДА НЯМА РЕАЛНО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ЗАПЛАХИТЕ

Слабите страни обичайно представляват нереализирани възможности или неизпълнени мерки за подобряване на конкретни показатели. Слабите страни не могат да се разглеждат като недостатъци на територията, хората, природните ресурси или населението, а по-скоро като резултати от лоша политика, преминала криза или друга човешка дейност. За разлика от слабите страни, заплахите констатира конкретни слаби страни, които вече представляват заплахата за реализиране на конкретни мерки. Такъв е примерът с демографските проблеми – обезлюдяване на селата и малките общини, което превръща голяма част от възможностите за прилагане на конкретни интервенции в слабо ефективни.

Ето защо чрез стратегията за ВОМР може да се предвидят иновативни и дългосрочни мерки, които да превърнат силните страни на територията и възможностите за прилагане на подход „отдолу-нагоре“ в двигател за развитие и постепенно преодоляване на негативните влияния именно на слабите страни и заплахите.

Общи препоръки

Възможностите за използване на многофондово подпомагане чрез Стратегията за ВОМР трябва да се пречупят през приоритетите на подхода ВОМР, идентифицираните потребности и наличието на заинтересовани страни и критична маса за реализиране на конкретни мерки. Планираните резултати трябва да са измерими и реалистични. Необходимо е да се прецени ефективността на предвидените интервенции в стратегията за ВОМР, които да надграждат такива, предвидени в общинските ПИРО и в програмите за конкретните целеви групи, финансирани от европейските фондове.

Предимство на подхода ВОМР е прилагането на мерки за сътрудничество в различни сектори, гъвкавост на предвидените интервенции спрямо местната специфика, както и предлагане на иновативни подходи за решаване на конкретни проблеми, като развитие на „интелигентни селища“.